

Bűnügyi tanulmányok

Czinege Kinga

Felismerésre bemutatás és annak hibái mint justizmord forrás*

Témaválasztásomat az elmúlt években Magyarországon ismertté vált justizmord esetek jelentősen befolyásolták, amelyekben a felismerésre bemutatás hibás lefolytatása miatt téves bizonyítékok és ítéletek keletkeztek. A rendelkezésemre álló szakirodalomból egyértelművé vált, milyen precizitással és aprólékossággal kell megszervezni e cselekményt, hogy hatásos és a továbbiakban felhasználható legyen, mert nagymértékben tudja segíteni a nyomozóhatóság, illetve a későbbiekben a bíróság munkáját. Ugyanakkor nagy hibaszázalékot is tartalmazhat, ha nem kellő figyelemmel, vagy éppen szándékos befolyásolással hajtják végre. Ezeket a részeket kívánom bővebben kifejteni a dolgozatomban, bemutatva az előkészületet, a lefolytatását és az eredményesség vagy sok esetben az eredménytelenség értékelését, és nem utolsósorban egyes jogeseteken keresztül a leggyakoribb hibákat, és annak kiküszöbölését, feloldását. A tanulmány konkrét jogesettel kerül kibővítésre, ahol az előzőekben lefektetett alapokat felhasználva lehet majd magasabb, tudományos szinten értékelni a justizmord kialakulását, a nyomozóhatóság mulasztását, és a következmények fényében a helyreállítást, kiküszöbölést. A témáismertetéshez hasonlóan a problémát, amelyre írásom választ kínál, abban látom, hogy kényes, néha nehezen kivitelezhető eljárási cselekménnyel állunk szemben, azonban ha az összes formai követelményt betartjuk, és a gyakorlatban szerzett tapasztalatokat beépítjük, több eredményes felismerésre bemutatás születne, amely valós tényeken alapul. Azonban az eredményorientált rendőri munka során előfordulhat, hogy a statisztikák javítása elsőbbséget élvez, így a kapkodás, a figyelmetlenség, vagy épp a formai követelmények megszegése téves, hamis megállapításokhoz, végső soron justizmordhoz vezethet. Kutatómunkám célja hogy bemutassam és értékeljem a felismerésre bemutatás lefolytatását és felhasználhatóságát magyarországi viszonylatban.

Tanulmányommal választ keresek a felismerésre bemutatás hibáinak kialakulására, végigelemezve a pontos eljárási feltételeket, tanulmányozva a felismerő személyt, a felismerendő tárgyakat, széleskörűen bemutatva a lefolytató hatóság feladatait, kiszűrve a hibalehetőségeket, és górcső alá veszem a nem egyszer súlyos, néha korrigálhatatlan következményeit, amik téves ítéletekben manifesztálódhatnak. Középpontba helyezem annak

---

* E tanulmány alapjául szolgáló dolgozat a XXXI. Országos Tudományos Diákköri Konferencián „Kriminálisztika” tagozatban I. díjban részesült. Konzulens: Dr. Fenyvesi Csaba egyetemi docens

megválaszolását, hogy a lefolytatás során milyen tényezők torzíthatják az eredményt: a felismerő személyében lévő hibák, a felismerésre bemutatott tárgyak – személyek, a felismertetést végzők cselekményei, vagy esetleg rajtuk kívülálló objektív elemek, mint a megvilágítás, időjárás, helyszín.

Széleskörű tudományos kutatást végeztem a Dél – Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpontban fellelhető szakirodalom és szakfolyóiratok alapján, továbbá e dolgozat elkészüléséhez hozzájárult a két hónapos szakmai gyakorlatom, amit az Országos Rendőr- főkapitányságon töltöttem, amelynek során a gyakorlatban is láthattam a felismerésre bemutatás lefolytatását, és lehetőségem nyílt a jegyzőkönyv vezetésére, az eredmény rögzítésére.

I. Felismerésre bemutatás fogalma

Mielőtt mélyrehatóbban megvizsgálom a felismerésre bemutatás fogalmát, feladatát és jelentőségét fontosnak tartom magát a kriminalisztikát és azon belül azt az ágát, amelybe témám is tartozik, a krimináltaktikát bemutatni. A kriminalisztika a bűncselekmények megelőzésére, felderítésére és bizonyítására dolgoz ki tudományosan megalapozott módszereket annak érdekében, hogy tanulmányozza a bizonyítékok keletkezésének törvényszerűségeit, módszereket dolgoz ki a bizonyítási eszközök felkutatásához, összegyűjtéséhez és értékeléséhez.¹ A krimináltaktika lényege, hogy megoldást kínáljon a *mit* és *hogyan* kérdésében, ideértve azt, hogy a nyomozás során a jogi előírások keretei között *mit kell és/vagy lehet* tenni, továbbá az adott feladatot *hogyan* lehet hatékonyan és célszerűen végrehajtani. A krimináltaktika azokkal a kérdéscsoportokkal foglalkozik, amelyek részletes vizsgálata lehetővé teszi a feladatának teljesítését, tételeinek kidolgozását, úgymint a bizonyítékok keletkezésének törvényszerűségei, a bizonyítási eszközök és eljárások, valamint a nyomozási cselekmények és intézkedések sajátosságainak kérdései.²

A felismerésre bemutatás fogalmát a hazai szakirodalom már sokféleképpen megfogalmazta, ebből hármat emelnék ki.

- A felismertetés során tanú kihallgatása révén arról kell meggyőződni, hogy a hatóság elé állított személy azonos-e azzal, akit a tanú máskor, más helyen látott.
- A felismerésre bemutatás önálló bizonyítási eszköz, személynek, vagy tárgynak a terhelt illetve a tanú által való kiválasztására, és/vagy azonosítására irányuló eljárás.

---

¹ Krimináltaktika I. – Jegyzet a Rendőrtiszti Főiskola hallgatói részére. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest 1993. 5. o.

² Kriminalisztikai jegyzetek és tanulmányok: Kriminalisztikai Alapismeretek. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest 2005. 18. o.

- A terhelt vagy a tanú kihallgatásának olyan válfaja, amelynek keretében sajátos követelmények mellett személy- vagy tárgy kiválasztása történik.³

A felismertetés, más néven személykiválasztás szükségessége akkor merült fel, amikor a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban észlelt személyt a szemtanú a hatóság előtt álló terhelttel összehasonlította, s ennek eredményeként azonosította.⁴

II. A szembesítés és a felismerésre bemutatás

A fogalmi fejtegetésnél célszerűnek tartom másik eljárási intézménnyel való szembeállításával, hogy jobban kirajzolódjanak a felismerésre bemutatás egyes ismérvei.

A szembesítéshez legközelebb álló „ikertestvérnek” is tekinthető a felismerésre bemutatás, olyannyira, hogy az angolszász országokban a „confrontatio” kifejezés alatt a felismerésre bemutatást értik. Még a német irodalomban alkalmazott „Gegenüberstellung” kifejezés egyaránt jelenti a felismerésre bemutatást és az azonosításos szembesítést is. Mindkettőben szembeállítás van, azonban gyakorta a felismerő védelme érdekében már csak francia tükrön (egyirányúan átlátható, „detektív”) keresztül történik ez. Céljában és taktikájában is eltérések vannak, hiszen a felismertetés esetében a személyazonosítás és nem a vallomás ellenőrzés áll a középpontban. Amíg ez lehet titkos is, a szembesítés sohasem, amely csak nyílt lehet, úgy a nyomozási, mint a tárgyalási szakban; fogalmilag kizárt a titkos formális szembesítés. Előbbi a felismerő vonakodása, ellenállása esetén is végrehajtható, kikényszeríthető, míg a szembesítést nem lehet a szembesülő akarata ellenére végrehajtani. A felismerésnél a múltban rögzült személyképet, emlékképet kell összehasonlítani a felismerő elé táruló valós személyekkel, míg a szembesítésnél fel kell idézni az emlékképeket, azokat aktivizálni (reprodukálni) és közvetíteni is kell. Mindig több személyt mutatunk be a felismerőnek, szembesítésnél pedig mindig csak egy személy ül vele szemben. Az előbbit többes vagy választásos, az utóbbit egyéni konfrontációnak is nevezhetjük. Ha a felismerésre bemutatásnál hibázik a felismerő, végzetes következményei lehetnek, szinte korrigálhatatlan az eljárás során. A tapasztalatok és kutatások szerint a későbbiekben erőteljesen ragaszkodnak a felismerők hibás döntésükhöz, ami sok esetben justizmordhoz, jogi halálhoz, téves ítélethez vezetett. A felismerésre bemutatás jóval nagyobb, alaposabb előkészületeket kíván, mint a

---

³ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest 2005. 15. o.

⁴ Pusztai László: Szemle a büntetőeljárásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1977. 146. o.

szembesítés, továbbá megismételhetetlen is. Gyakran helyhez, szituációhoz kötődő, ami nem követelmény a szembesítésnél. Sőt kifejezetten hátrányos lehet, ha nem az erre a célra alkalmas, erre készített kihallgató helyiségben történik. Az is fontos elvi tétel, hogy nem helyettesíthetők egymással, azaz nem lehet szembesítés keretében felismerést tartani, és felismerés keretében nem lehet szembesítést tartani. Időrendiségük is jelzi a különbséget, mert tilos szembesítés után a felismerésre bemutatás, ám felismerésbe bemutatás után megengedett a szembesítés alkalmazása. A felismerési eljárás hangtalan, nincs kölcsönös párbeszéd, vita, személyes konfliktus, a szembesítés pedig „hangos”, kimondó. Vak felismerő és felismertetett személy is lehet, mivel létezik hangfelismerés is. A szembesítésnél mindig van előzetesen két ellentmondó vallomás, a felismerésnek ez nem előfeltétele. Végül egyezőség a két intézményben, hogy mindkettőnek vannak szoros kölcsönhatásban levő pszichológiai, büntetőeljárás jogi és kriminalisztikai aspektusai.⁵

III. Törvényi szabályozása, jogi kerete

A felismerésre bemutatás lényeges ismérveit a Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban Be.) 122. § foglalja össze.

„122. § (1) bek.: A bíróság, illetőleg az ügyész felismerésre bemutatást rendel el és tart, ha az a személy vagy tárgy felismerése céljából szükséges. A terheltnek vagy a tanúnak felismerésre legalább három személyt vagy tárgyat kell bemutatni. A terheltnek vagy a tanúnak – ha más lehetőség nem áll rendelkezésre – felismerésre személy vagy tárgy fényképen, illetőleg más adathordozón rögzített kép-, illetőleg hangfelvétele is bemutatható.

(2) A felismerésre bemutatás előtt azt, akitől a felismerés várható, részletesen ki kell hallgatni arról, hogy a kérdéses személyt vagy tárgyat milyen körülmények között észlelte, milyen kapcsolata van vele, milyen ismertető jeleiről tud.

(3) Személyek bemutatása esetén az üggyől független és a felismerést végző által nem ismert, továbbá a kérdéses személlyel a fő ismertető jegyekben megegyező tulajdonságú – így különösen vele azonos nemű, hasonló korú, testalkatú, bőrszínű, ápoltságú és öltözetű – személyeket kell a kérdéses személlyel egy csoportba állítani. Tárgyak bemutatása esetén a kérdéses tárgyat hasonló tárgyak között kell elhelyezni. A kérdéses személynek vagy

---

⁵ Fenyvesi Csaba: A szembesítés büntető eljárásjogi aspektusai. Miskolci Jogi Szemle 1. sz. 8-10. o.

tárgynak a csoporton belüli elhelyezkedése a többitől jelentősen nem térhet el, és nem lehet feltűnő.

(4) A bemutatást több felismerő személy esetében is külön-külön, egymás távollétében kell végezni.

(5) Ha a tanú védelme szükségessé teszi, a felismerésre bemutatást úgy kell végezni, hogy a felismerésre bemutatott tanút ne ismerhesse fel, illetőleg ne észlelhesse. Ha a tanú személyi adatainak zárt kezelését rendelték el, erről a felismerésre bemutatásnál is gondoskodni kell.”

A törvényi szabályozás egyértelműen magában foglalja elsősorban, hogy a felismerésre bemutatás önálló nyomozati cselekmény, amely önmagában nem bizonyítási eszköz, hanem bizonyítási eljárás, továbbá a felismerésre bemutatás nagyon közel áll a kihallgatás intézményéhez, mert szükségszerűen kelléke a terheltnek vagy a tanúnak az előzetes kihallgatása arról, hogy miről ismerné fel a kérdéses személyt vagy tárgyat. Végül magában foglalja a törvény, hogy arról is ki kell hallgatni előzetesen a tanút, hogy milyen körülmények között észlelte a személyt vagy a tárgyat. Arról azonban nem rendelkezik, hogy lehetőleg az eredeti észlelési körülmények között szükséges megtartani a felismertetést.⁶

Véleményem szerint e tétel szükségszerű része lehetne a törvénynek, amelynek hiányát mihamarabbi szabályozással pótolni kellene, mert sokkal eredményesebb lehetne az eljárás, ha a nyomozóhatóság lehetőséget teremtene arra, hogy az észlelési körülményeknek megfelelő helyen és módon vegyen részt a tanú az eljárásban, pszichológiailag serkentően hatna rá, és több emlékkép előhívására sarkallná.

IV. Felismerésre bemutatás lényegi ismérvei

A felismerésre bemutatás jelentősége – verziók kialakítása, ellenőrzése, bizonyítékok ellenőrzése, újabbak beszerzése mellett – döntően abban rejlik, hogy:

- a szakértői vizsgálatoknál általában egyszerűbben, gyorsabban és olcsóbban végezhető el az objektumok azonosítása;
- tárgyasult elváltozások, vagy ezekkel az elváltozásokkal összehasonlítható objektumok, illetve minták hiányában is elvégezhető a releváns objektumok azonosítására;
- az ember azokat a korábban már észlelt objektumokat is képes felismerni, amelyeket nem tud emlékezetében felidézni, illetve egzakt módon leírni;

---

⁶ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminálisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs 2009. 330-331. o.

- többé-kevésbé minden felismertetés alkalmas a kihallgatott személy szavahihetőségének ellenőrzésére;
- a felismerésre bemutatás új bizonyítékot eredményezhet, így különösen tárgyak kiválasztása esetén;
- negatív eredménye is fontos támpontot jelenthet, illetőleg bizonyos szempontból mentő bizonyítékot is;
- jelentősége abban is áll, hogy biztosíthatja személyek (a személyazonosítást tekintve kétes vagy ismeretlen holttestek) vagy a bűncselekmény szituációval összefüggő tárgyak (eszközök, nyomhordozók, iratok) azonosítását, választ adhat arra a kérdésre, hogy ezek a személyek, tárgyak kihez kötődnek, ki a tulajdonosuk, honnan származnak.⁷

A felismerésre bemutatás a hatóság által bemutatott objektumok emlényomok alapján történő azonosítására kidolgozott krimináltaktikai módszer. E leegyszerűsített definíció alapján a felismerésre bemutatás alanya az a személy, akinek az azonosítandó objektumot bemutatják, illetve aki ennek során az objektumok azonosítását az emlékezetében rögződött ismérvek alapján végzi. A felismerésre bemutatás alanyai, tárgyai a gyakorlatban igen széles kört ölelhetnek fel. A személyek lehetnek gyanúsítottak, tanúk, sértettek, a lényeg, hogy dokumentálhatóvá illetve cáfolhatóvá váljon, egy meghatározott helyen, időben, bizonyos körülmények között látta őket a felismerő személy. Ez történhet a bűncselekmény felderítésével összefüggésben, de azért is, hogy a személyazonosságukat letagadók vagy emlékezetvesztésben szenvedők azonosíthatóak legyenek. A bizonyítási eljárás célja a felismerésre bemutatás tárgyának azonosítása, vagyis azonosságának vagy különbözőségének megállapítása. A cél tehát nem pusztán az azonosság megállapítása, hanem az azonosítás, amelynek egyaránt lehet eredménye az azonosság megállapítása vagy kizárása. A gyakorlatban sokszor tévesen eredménytelennek minősítik a felismerésre bemutatást, ha a felismerő kijelenti, hogy a kérdéses objektum nincs a bemutatottak között. Ez így azért nem igaz, mert a nemleges válasz adott esetben éppen azt jelenti, hogy a bemutatott objektum irreleváns: nem azt találták meg, amit kerestek, nem helyes a vele kapcsolatos felvetésük. A felismerő ekkor is azonosítást végez, amelynek eredménye az azonosság vagy különbözőség megállapítása és kijelentése, nem pedig csak a pozitív értelemben vett felismerés.⁸

Felkészülésnél mindenekelőtt az ügy adatainak gondos tanulmányozása alapján kell megvizsgálni és eldönteni azt a kérdést, hogy szükség van-e felismertetésre és hogy annak melyik válfaját kell előkészíteni. Igen fontos

---

⁷ Bíró Gyula: Kriminálisztika. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen 2004. 120. o.

⁸ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: i.m. 17. o.

része a felismerésre felkészülésnek a gyanúsított vagy a terhelt előzetes kihallgatása és ennek során különösen az észlelés körülményeinek, továbbá a felismerés ismerveinek, támpontjainak feltérképezése. Az előzetes kihallgatás során tisztázni kell azt, is, hogy van-e a kihallgatott részéről a felismertetés vonatkozásában együttműködési készség, illetőleg ennek van-e akadálya. A terhelt minden további nélkül megtagadhatja mind a vallomástételt, mind pedig a felismeréshez szükséges aktív tevékenységet, a passzív jelenlét viszont nem, habár az együttműködésének hiánya taktikai nehézségeket okoz. A tanú ezzel szemben nem csak vallomásra, hanem aktív magatartásra is köteles. Ha a tanú védelme szükségessé teszi, a felismerésre bemutatást úgy kell végezni, hogy a felismerésre bemutatott a tanút ne ismerhesse fel, illetőleg ne észlelhesse. Ha a tanú személyi adatainak zártan kezelését rendelték el, erről a felismerésre bemutatásnál is gondoskodni kell.⁹

Tapasztalataim szerint a felkészülési szakban a tanú észlelésének körülményeire, egyedi sajátosságaira nem fektet akkora hangsúlyt a nyomozóhatóság, mint amennyire szükséges lenne egy eredményesebb eljárás lefolytatásához. Időhiány miatt minél hamarabb megtörténik a bizonyítási eljárás, hogy a nyomozás az eredmény fényében a megfelelő irányba továbbhaladhasson.

A felismerésre bemutatás sarkalatos kérdése, hogy az befolyásmentesen történjen, azaz a felismerő az azonosítást ténylegesen a saját emlékképeire alapozva végezhesse. Ezért előírja a Be., hogy a felismerőt a releváns körülmények tisztázása végett előzetesen ki kell hallgatni, hogy a kérdéses objektumot legalább három másik hasonlóval együtt kell bemutatni, a felismerésre bemutatást olyan körülmények között kell végrehajtani, amelyek a felismerő befolyásolását kizárják. Véletlen mozzanatok is befolyásolhatják a felismerő tanú választását. Gondot jelent az is, ha a tanú kutatás vagy az első kihallgatás során a tanúknak megmutatták a terhelt fényképét. (Mindkét nehézség felmerült a Magda-ügyben. Az egyik felismerő tanú már az első kihallgatás kapcsán, várakozás közben látott egy megbilincselte férfit – a terheltet –, ahogy elvezették a folyosón. Ugyanebben az ügyben a két kisiskolás felismerő tanúnak előzetesen megmutatták több férfi arcképét és ezek közül ők Magda Jánost választották ki, erre azonban a felismertetési jegyzőkönyv nem utalt. Márpedig felismerésre bemutatást meggyőző erővel ismételni aligha lehetett.)

Személyek bemutatása esetén az ügytől független és a felismerést végző által nem ismert, továbbá a kérdéses személlyel a fő ismertetőjegyekben megegyező tulajdonságú – így különösen vele azonos nemű, testalkatú, bőrszínű, azonos korú, ápoltságú, öltözetű – személyeket kell a kérdéses személlyel egy csoportba állítani. Kivételesen a holttest (vagy testrész, pl.

⁹ Bíró Gyula: Kriminálisztika. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen 2004. 118. o.

tetoválással, sebbel, műtéti heggel kapcsolatosan) önmagában kerül bemutatásra. Sajnos ez növeli annak veszélyét, hogy a felismerő ijedtségében, felindultságában felületesen azonosítja a holttestet, nem lévén valódi választás elé állítva. Ugyancsak veszéllyel jár az is, ha az általános jegyek tekintetében van lényeges eltérés a választási objektumok között.¹⁰

A felismerésre bemutatás lefolytatásának egyik előfeltétele, hogy az az objektum, amelynek azonosítására a felismerésre bemutatás irányul, valamilyen formában a hatóság rendelkezésére álljon. A Be. 123. § (4) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a terhelt, a tanú, a sértett, és más személy a felismerésre bemutatásnak köteles magát alávetni, a birtokában lévő tárgyat a felismerésre bemutatás céljából köteles rendelkezésre bocsátani, e kötelezettségek teljesítésére a terhelt kényszeríthető, a sértett és más személy pedig rendbírsággal rászorítható. A rendelkezéshez fűzött indoklás szerint a (4) bekezdés olyan közreműködési kötelezettséget állapít meg a terhelt, a tanú, a sértett és más személy részére, amelyet az adott esetben a hatóság kikényszeríthet. A törvényszöveg és az indoklás két alapvető kérdést vet fel, a kötelezettség és a kikényszeríthetőség kérdését. A kötelezettség kérdése megosztja a szakembereket, többen úgy vélik, csupán jelenlétre, nem pedig aktív közreműködésre kötelezhetők a felsorolt személyek, így az nem ellentétes az önvádra kötelezés tilalmával. A kikényszeríthetőséget illetően a szakemberek álláspontja egységes: a személy azonosítására irányuló felismerésre bemutatás esetén a személyes közreműködés kikényszerítése gyakorlatilag elképzelhetetlen. Kikényszeríthetőség hiányában pedig a kötelezettségnek inkább csak elméleti a jelentősége. Mindezekre tekintettel úgy vélik, amennyiben az azonosítással érintett személy kijelenti, hogy nem kíván részt venni, illetve közreműködni a felismerésre bemutatásban, úgy a hatóságnak azokat a változatokat kell alkalmazni, amelyek az ő hozzájárulása, közrehatása nélkül is lefolytathatók. Ilyen pl. a rejtett és adathordozó útján végzett felismerésre bemutatás, amelyekhez a szükséges adathordozókat a hatóság elkészítheti szemle, vagy rabosítás keretében, lefoglalhatja házkutatás, motozás, helyszíni szemle, halottszemle során, megkérheti a különféle nyilvántartásokból, televíziós társaságoktól. Az eljárásjogi előírások értelmében az azonosítás tárgyát több, ún. indifferens objektum között kell bemutatni. E rendelkezés a végrehajtás befolyásolásmentességét és az eredmény hitelességét hivatott biztosítani. Ilyen szituációban ugyanis a felismerésre bemutatás alanya kénytelen megvizsgálni és az emléknymaival összevetni a bemutatott objektumok tulajdonságait, sajátosságait ahhoz, hogy az azonosság kérdésében dönten tudjon. Két kivételt azonban meg kell említeni: az egyik a holttest felismerésre

¹⁰ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminálisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs 2009. 333. o.

bemutatása, ahol csak a felismertetni szándékozott holttestet kell bemutatni, a másik az ún. egyedi objektumok köre (képző- vagy iparművészeti alkotás, ritka állat- vagy növényfaj példányai stb.) amelyek vonatkozásában belátható, hogy a „használó” objektumok közötti bemutatás értelmetlen és csupán látszatintézkedés lenne. Az indifferens objektumok számát kettőben jelöli meg a törvény, amikor úgy rendelkezik: „a terheltnek vagy a tanúnak felismerésre legalább három személyt vagy tárgyat kell bemutatni”. A kriminalisztika általában 3-6 között ajánlja a bemutatott objektumok számát megválasztani, vagyis 2-5 indifferens személy, tárgy alkalmazását tartja elfogadhatónak. Indokolt és elégséges ez a szám, de csak abban az esetben, ha az objektumok megfelelnek az alábbi követelményeknek, úgy is lehet mondani, hogy nem a mennyiség, hanem a minőség számít.¹¹

Egy konkrét eset útján szeretném még jobban megvilágítani az indifferens objektumok és az adathordozó útján történő felismerésre bemutatás sajátosságait, amelyekről Dr. Anti Csaba László, a Rendőrtiszti Főiskola oktatója is véleményt formál.

A történet 2005. augusztus 6-án hajnalban kezdődött, amikor a Keleti pályaudvaron, a pénztárnál egy akkor éppen italozó, már erősen ittas állapotban lévő nőt és férfit ismeretlenek – feltehetően romák – megtámadtak. A férfitől a támadók először tüzet kértek, majd ütlegelni és rugdosni kezdtek, később – állítása szerint – elvették tőle a karóráját és az arany nyakláncát. A helyszínre hajnali 3.40 perckor érkező rendőrség az igazoltatások során nem talált – a sértettek által megadott személyleírásnak megfelelő – gyanúsítottakat. Augusztus 7-én éjszaka viszont felfigyeltek Setétre és Adura, akik hangosan zenét hallgattak egy személygépkocsiban, és lányokkal beszélgettek. A rendőrök igazoltatták őket (a rendőrök vallomása szerint illett rájuk a személyleírás), majd másfél hónappal később meggyanúsították őket csoportosan elkövetett rablással. Az igazságszolgáltatás gépezete működésbe lépett: a két huszonéves büntetlen előéletű fiatal előzetes letartóztatásba került, amit kezdetben rossz viccnek és félreértésnek hittek; úgy vélték, az ügy hamarosan tisztázódik. Nem így történt: első fokon a bíróság – Perjési Judit elnökletével – 4 év letöltendő börtönbüntetésre ítélte Setétet és Adut. Hiába hangoztatták folyamatosan ártatlanságukat, a “szabad eget” csak 17 hónap raboskodás után láthatták meg ismét. (Az eset lerövidítése érdekében az alibi és a poligráfós vizsgálat elutasításának kérdését mellőzném, mert témámhoz kevésbé kapcsolódik, bár az ügy kimenetelében fontos tényezőt játszottak.) Az esetről megkérdezték Dr. Anti Csaba Lászlót, a Rendőrtiszti Főiskola oktatóját, aki a konkrét bűncselekményt nem ismerve általánosan beszélt a fénykép útján történő felismerésre bemutatásról. Az adathordozó (fénykép, hang és videó felvétel)

¹¹ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: i.m. 38 -40. o.

útján végzett felismerésre bemutatásnál a felvételnek tükrözni kell a gyanúsított – azonosítás szempontjából jelentős – tulajdonságait, jellegzetességeit – mondta az oktató. Fontos továbbá, hogy a gyanúsított fényképét több, minimum három indifferens, vagyis olyan semleges személy fényképe között kell elhelyezni, akiknek a tulajdonságai (nem, kor, testalkat, bőrszín stb.) megegyeznek a tanú által megjelölttel, illetve a gyanúsítotton észlelhetővel. Ebből adódóan, ha az elkövető – a tanú elmondása alapján – egy barna hajú férfi volt, és a gyanúsított is megfelel ennek a személyleírásnak, úgy az ő portréját nem helyes (pl.) szőke hajú férfiak, illetve barna hajú nők fényképei között bemutatni, mert ez – amellett, hogy szabályellenes – befolyásoló is. Végül megjegyezte: *„nem egyszerű a magyar rendőrök dolga, ha felismerésre bemutatást kell tartani, hiszen senki sem kötelezhető arra, hogy indifferens személyként közreműködjön, vagy ilyen célból a fényképét a hatóság rendelkezésére bocsássa”*.¹²

V. A végrehajtás

A felismerésre bemutatás végrehajtásánál a tájékoztatást a hatósági tanúkkal kell kezdeni. Most már a többi résztvevő (védő, terhelt stb.) jelenlétében kell tisztázni és rögzíteni, hogy a hatósági tanúk az ügyben érdekeltek-e, illetve a velük szemben támasztott követelményeknek megfelelnek-e. A zökkenőmentes lebonyolítás érdekében figyelmeztetni kell őket, hogy fordítsanak különös figyelmet arra, hogy a felismerő önállóan, befolyástól mentesen, kellő alapossággal, magabiztosan végzi-e az azonosítást; az azonosítás milyen eredménnyel jár; a felismerésre bemutatás menete, körülményei, eredménye a valóságnak megfelelően lett-e rögzítve. Hogy mindezekről valóban bizonyosságot szerezhessenek, úgy válasszák meg tartózkodási helyüket, hogy az eljárási cselekményt nyomon tudják követni. Az eljárás befejeztével figyelmesen olvassák el a jegyzőkönyvet és mellékleteit, majd amennyiben a benne foglaltak megfelelnek a valóságnak, aláírásukkal hitelesítsék azokat. A cselekmény lefolytatása alatt ők maguknak is tartózkodniuk kell az eljárás akadályozásától, és minden olyan magatartástól, amely az eljárás rendjét zavarná, vagy a résztvevőket befolyásolná. Továbbá fel kell hívni a figyelmüket titoktartási kötelezettségükre is.

A résztvevők felkészítését a felismerővel célszerű folytatni; az ő személye még több odafigyelést igényel. A felismerő felkészítését a jogaira és kötelességeire történő kioktatásával kell kezdeni. Ha a felismerő megtagadná a közreműködést, úgy ennek tényét rögzítve a felismerésre bemutatást be kell fejezni. Ha az aktív közreműködésnek nincs akadálya és az előzetes

---

¹² <http://nol.hu/archivum/archiv-497611> (2012.04.21.)

kihallgatásra nem a felismerésre bemutatást közvetlenül megelőző időpontban került sor, akkor tisztázni kell, hogy a kihallgatás óta eltelt idő alatt – fizikai, pszichikai állapotában – történt-e az azonosítást befolyásoló változás; érte-e újabb benyomás, behatás; jutott-e eszébe az ügyvel kapcsolatban újabb adat. Mindemellett célszerű elmondani vele, hogy hol, mikor, milyen körülmények között észlelte a releváns objektumot, annak milyen ismérveiről tud. Ezután ismertetni kell a felismerésre bemutatás célját, programját és a felismerő feladatát. Fel kell hívni a figyelmét, hogy a bemutatott személyeket kellő alaposággal vizsgálja meg, és ismérveiket vesse össze az általa korábban észlelt személy ismérveivel. Ki kell oktatni, hogy az összevetés eredményét hol, és hogyan juttassa kifejezésre. Ezzel kapcsolatban a szakirodalomban többféle álláspont található, így például:

- a bemutatottak előtt egyáltalán ne nyilatkozzon;
- nyíltan mutasson rá a felismert személyre;
- mindig a konkrét esetben kell eldönteni, hogyan reagáljon.

A bemutatásra kerülő személyek felkészítését célszerű az azonosítandó személlyel kezdeni, mert az ő szerepe ugyancsak meghatározó az eljárási cselekmény szempontjából. Először őt is a jogaira és kötelességeire kell figyelmeztetni. Pozitív válasz esetén, az esetleges kifogások elkerülése végett célszerű megkérdezni, hogy az indifferens személyek küllemét megfelelőnek találja-e. Amennyiben nem merül fel kifogás, úgy az azonosítandó személyt fel kell hívni, hogy a választása szerinti helyet foglalja el a bemutatásra kerülő személyek között. Ezután az eljárási cselekmény vezetőjének balról jobbra haladva, emelkedő számsorrendben ki kell osztania a számtáblákat, majd jegyzőkönyvezéssel és fényképezéssel rögzíteni kell az elhelyezkedésüket. Az azonosítandó és az indifferens személyeket egyaránt tájékoztatni kell az eljárás menetéről, és arra, hogy tartózkodjanak az azonosítást befolyásoló, annak rendjét zavaró magatartástól. Ennek megfelelően: nézzenek egyenesen előre, ne forgolódjanak, ne süssék le a szemüket, a számtáblákat azonos módon tartsák, ne kommunikáljanak senkivel, azaz lényegében ne tegyenek semmi olyat, amivel önmagukra vagy egymásra irányítanak a felismerő figyelmét. Az azonosítandó személy vonatkozásában vizsgálni kell azt is, hogy nem akar-e „főszereplővé válni” például azáltal, hogy megfélemlíti, megfélemlíti a felismerőt, vagy más módon igyekszik az eredményt kétségessé tenni – ha ennek legkisebb gyanúja is felmerül, célszerű úgynevezett kvázi vakpróbát tartani, ahol nem a valódi felismerővel folytatják le a cselekményt.¹³

---

¹³ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: i.m. 48-53. o.

VI. A felismerésre bemutatás eredményének rögzítése

A felismertetés eredményeinek jegyzőkönyvi rögzítésénél – a büntető eljárásjogi alaki és tartalmi kellékeken túlmenően – alapvető jelentősége van annak, hogy a fent vázolt taktikai követelmények teljesítését hitelesen tükrözze, továbbá a felismertetésen részt vevők kérdéseit, észrevételeit is tartalmazza, személykiválasztás esetén pedig azt a körülményt is, hogy a felismert személy saját maga választotta ki a helyét a többi személy között. A felismerésre bemutatás rögzítésének általános módja a jegyzőkönyvezés. A bevezető részben nem elegendő a konkrét bemutatás helyszínét rögzíteni, hanem fel kell tüntetni minden olyan helyet, amely a felismerésre bemutatás által érintett. A felismerésre bemutatáson jelen lévő személyek adatainak rögzítése során figyelembe kell venni, hogy a tanúk adatainak zárt kezelésére vonatkozó rendelkezéseket a bizonyítási eljárás során is érvényesíteni kell. Az indifferens személyként közreműködők személyi adatait mindig szerepeltetni kell. Rögzíteni kell a felismerésre bemutatás célját, végrehajtásának módját, s ha jelentőségük van, az időjárási-, látási-, hallási-, fény- stb. viszonyokat, továbbá az úgynevezett előzményi adatokat. A befejező részben a szokásos formaságok mellett fel kell sorolni a jegyzőkönyvhöz csatolt mellékleteket, a jegyzőkönyvet a felismerőnek, a tolmácsnak, büntetőeljárásban pedig a jelenlévő gyanúsítottak is minden oldalon alá kell írnia. Felismerésre bemutatás esetén azokról a részletekről kell fényképfelvételt készíteni, amelyek az azonosítás, és ezen keresztül az eredmények értékelése szempontjából jelentőséggel bírnak.¹⁴

VII. Felismerésre bemutatás hibái

A szakirodalmi fejtegetések helyett három konkrét esettel szeretném bemutatni, milyen hibákat is véthetnek a nyomozóhatóságok a felismerésre bemutatás során a gyorsabb, ám annál igazságtalanabb eredmény érdekében. Az első esetről röviden: 2003 júliusában történt, a Gellérthegyen több férfi állt körbe egy padon ülő fiatal párt, akik először ellenállást tanúsítottak, de a késsel való fenyegetőzés után készségesen átadták a nő táskáját és a férfi mobiltelefonját. Az eset után rögtön riasztották a rendőrséget, ahol próbáltak személyleírást adni a támadókról, amelyben említést tettek arról, hogy az elkövetők romák voltak, vagy legalábbis volt közöttük roma személy. A rendőrség ez alapján kezdte meg kizárólag roma személyek keresését. A rendőrség hamar fel is figyelte öt romára. A sértettek megérkezésekor a férfiakat sorba állították, majd az autóban ülő lány rámutatott egyikükre. A fiú ugyan megjegyezte, hogy ő a sorban állók közül egyiket sem véli

---

¹⁴ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: i.m. 63-67. o.

felismerni, ennek ellenére mind az öt roma férfit előállították a rendőrkapitányságra. Az előállítottak mindegyike tagadta, hogy a bűncselekményt elkövették volna, illetve mindannyian elmondták, hogy hol jártak aznap éjjel. Ezen túlmenően az iratok átvizsgálása során több olyan ellentmondó sértetti nyilatkozat is a felszínre került, ami azt látszott alátámasztani, hogy a terheltek nem követték el a bűncselekményt. Figyelemre méltó volt továbbá, hogy a sértettek a felismerésre bemutatás alkalmával olyan fényképeket láthattak, amelyeket a gyanúsítottokról ugyanabban a ruhában készítettek, amelyben elfogták őket. Ezen túlmenően nagyobb erőfeszítés nélkül megállapítható volt, hogy a gyanúsítottak a fényképeken másképp vannak „elhelyezve” a többiekhez képest: míg a „kontrollcsoport” tagjai többé-kevésbé azonos módon voltak lefotózva, általában nyaktól felfelé, addig a terheltek többségének látszott a válla, ujjatlan pólóban fényképezték le őket, vagy egyéb olyan jellegzetesség tűnt fel a képen, ami a felismerő figyelmét erre terelheti. Álláspontjuk szerint teljes mértékben sérti az eljárási szabályokat az, hogy a felismerésre bemutatottat a felismerők – esetünkben a sértettek – egy ízben már látták ugyanabban a ruhában, amelyben a fényképen is szerepelnek. Másrészt az is jogszabálysértő, ha a bemutatottak fényképei nem azonos beállítás, elhelyezkedés szerint készültek, vagy netalán olyan, feltűnően eltérő tulajdonságú személyeket válogatnak össze, aminek révén a csoport egy tagját valamely tulajdonsága kiemeli a többiek közül.¹⁵

A második esetben Kumbor Tibor ügyében csak konkrétan a védői panaszra, a hibákra szeretnék rámutatni: „*a felismertetések nem az előírásos módon zajlottak – ingatta fejét kérdésünkre Bálint Gyula. Engem nem értesítettek, amikor az ügyészségen a sértetteknek és a tanúknak bemutatták védencem fotóját, így nem is tehettem fel nekik kérdéseket. Az ügyésznek értesítenie kellett volna a felismertetésekről, de ezt a tárgyaláson tett nyilatkozata szerint elfelejtette. Tapasztalatom az, ha ott van a védő, akkor a felismerésre bemutatás végkimenetele nem ugyanaz, mint ha távol marad. A bemutatott fotó fantomképszerű volt, így könnyen félrevezető lehetett*”. A védő azt is kifogásolja, miért fotón kellett Kumbort bemutatni, amikor semmi akadály nem volt a törvény szerinti személyfelismertetésnek, azaz hogy Kumbor ott legyen a kiválasztandók között. Hogy nem így történt, azt az ügyészségen azzal magyarázták, náluk nincs speciális helyiség, amely ilyen célt szolgálna. Kérdésükre egyébként Imolya Imre, a Szegedi Ügyészségi Nyomozó Hivatal vezetője úgy nyilatkozott, hogy véleményét a Kumbor-ügyről a vádirat tartalmazza.¹⁶

¹⁵ http://www.neki.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=263:v-attila-v-oszk&catid=22:hivatali-bncselekmények&Itemid=84 (2012.04.24.)

¹⁶ <http://www.zsaru.hu/modules.php?name=News&file=article&sid=1203> (2012.04.24.)

A harmadik jogesetemmel a német bírósági gyakorlatot kívánom bemutatni, miként alakul a bizonyítékértékelési tilalom, és milyen hibát vétettek a hangazonosítás, mint a felismerésre bemutatás egyik alcsoportjának végzése során. 1994-ben egy hangcsapdával (Stimmenfalle) kapcsolatos ügy került a Szövetségi Bíróság elé. A nyomozás során az erőszakos közöszlítés sértette a rendőrségen nyitott ajtón keresztül hallgatta, ahogy a szomszéd szobában a rendőr a terhelttel beszélgetett. Miután egy ideig hallgatta a beszélgetést, a sértett kijelentette, hogy támadója hangját teljes bizonyossággal felismerte. A terheltet a sértett ezen vallomása alapján elítélték. A Szövetségi Bíróság az elé került ügyben kifejtette, hogy itt tulajdonképpen felismerésre bemutatásról van szó, csupán nem az arca vagy alkata alapján kellett a terheltet felismerni, hanem hangja alapján. Ezért a felismerésre bemutatás szabályai szerint több személy hangját kellett volna bemutatni a sértettnek, hogy azok közül válasszon. Ennek hiányában nem feltétlenül megbízható a sértett vallomása, azonban az sem mondható, hogy az egyáltalán nem rendelkezne bizonyító erővel. Ezt a bíróságnak kell mérlegelnie. Az önmagában azonban nem teszi jogellenessé a felismerésre bemutatást, hogy a terheltet nem tájékoztatták a hangjának vizsgálatáról és nem kérték ehhez beleegyezését. Kifejtette a Szövetségi Bíróság, hogy az StPO 136. § szerinti hatóság általi megtévesztés esete sem áll fenn. Ez ugyanis akkor lenne megállapítható, ha a terhelt kifejezetten megtagadta volna hangjának összehasonlító vizsgálatát, és ezt követően került volna sor a beszédének titkos meghallgatására. A döntés végeredményét az irodalom túlnyomórészt elfogadta, azonban az indokolás komoly hiányosságait többen is kritikával illették. Ilyen kritika például, hogy a Szövetségi Bíróság szembehelyezkedett az Alkotmánybíróság korábbi döntésével, amely szerint a német alkotmány 1. és 2. cikke a személyiség megnyilvánulásának tekinti a beszédet, és mint ilyet alkotmányos védelemben részesíti.¹⁷

VIII. Nemzetközi kitekintés

Az angolszász jogrendszerben is ismert a felismerésre bemutatás intézménye, több elnevezéssel illetik jellegükre tekintettel. A szakirodalomban megtalálható a „confrontation”, mint szembesítés, vagy az „eyewitness identification”, mint szemtanú általi azonosítás, illetve ismeretes még az „identity parade” és a „line-up” megnevezés is. Sajátos nevet adnak magának az eljárásnak, úgymint „pretrial identification confrontation”, ez utóbbit kívánom bővebben bemutatni.

A legtöbb bűncselekmény nem követhető el szemtanúk nélkül. Miután ezek a személyek kapcsolatba lépnek az elkövetővel, szerves részét képezik az ügy

---

¹⁷ Tatár László: Bizonyítékértékelési tilalmak a német bíróságok gyakorlatában. http://drtatar.hu/beweisverwertungsverbote_hu.htm (2012.04.24.)

lefolyásának, és az elkövető megbüntetésének, ha azonosítják őt a tárgyalást megelőző felismerésre bemutatás során. Az eljárást a rendőrség végzi, és az eredmény érdekében sokszor azonosítást erőszakolnak ki, amely, mint tudjuk, téves azonosításhoz, végső soron téves ítélethez vezethet.¹⁸ Ennek kiküszöbölése végett előfordul, hogy az eljárást a tárgyalás alatt folytatják le, mivel az eredményének majdnem ugyanolyan jelentősége van, mint magának a tárgyalásnak. A tárgyalást megelőző azonosítás során sokkal több eredmény születik, de ezek valóságossága megkérdőjelezhető, míg a tárgyaláson lezajló felismerések esetében ezek kevésbé vitathatók. Egyértelmű, hogy sok „azonosítás” igazságtalan a gyanúsítottakhoz. Ez sokszor abból következik – a magyar szabályozás sokrétűségétől és részletességétől eltérően –, hogy kevés szabály ad előírást, segítséget a lefolytatásához, ellenőrzéséhez. Mindezek után, a hiányos szabályozottságra tekintettel három fő fajtája alakult ki a felismerésre bemutatásnak: a „corporeal lineups” – a magyar jogrendszerben ismert személyek felismertetésével azonos –, a „showups” és a „photographic lineups” – a nálunk honos, adathordozó útján végzett eljárással azonosítható.¹⁹

William J. Brennan tömören, gyakorlati szempontból foglalja össze a felismerésre bemutatás lényegét. *„Erőteljes hatás az esküdtszékre, minden jel arra enged következtetni, hogy szinte semmi sem meggyőzőbb az esküdtszék számára, mint egy élő emberi lény, aki az állványon az ujját a terheltre emeli, és azt mondja: Ő az!”*²⁰

Egy másik tanulmány is arra a következtetésre jutott, nincs is drámaiabb helyzet a tárgyaláson, mint amikor a sértett azonosítja az elkövetőt. Kutatást végeztek, amelynek során bebizonyosodott, hogy ennek az eljárásnak az eredménye nem olyan megbízható, ahogy azt az emberek hiszik. Abban azonban mindenki egyetértett, hogy csak a megbízható és ellenőrzött felismerés eredményét lehessen bizonyítékként felhasználni a tárgyaláson. Az elkövető azonosítása kétféleképpen történhet: vagy a tárgyaláson, egy szemtanú által, vagy a tárgyalást megelőző felismertetési eljárás keretében.

IX. A móri eset

Magyarország egyik leghírhedtebb ügyét szeretném bemutatni, röviden vázolva az esetet, és nagyobb hangsúlyt fektetve a felismerésre bemutatásra,

---

¹⁸ Patrick R. Anderson – Donald J. Newman: Introduction to Criminal Justice. McGraw-Hill Inc. 1998. 146. o.

¹⁹ James W. Osterburg – Richard H. Ward: Criminal investigation – A Method for Reconstructing the Past. LexisNexis, 2010. 229. o.

²⁰ Watkins v. Souders, 449 U.S. 341, 352 (1982) (Brennan, J. dissenting) http://en.wikipedia.org/wiki/Eyewitness_identification (2012.04.25.)

amelyben súlyos, korrigálhatatlan hibákat követett el a nyomozóhatóság, amelynek évekig volt kihatása az igazságszolgáltatásra és emberi életekre.

2007. február 16-án a rendőrség – kizárólag a vak véletlennek köszönhetően – elfogta N. Lászlót és W. Róbertet, s hamarosan egyértelműen bebizonyosodott: ők követték el 2002-ben a nyolc halálos áldozatot követelő móri bankrablást. Ujj-, tenyér- és lábnyomatuk azonos a Móron találtakkal; az egyikük lakásán felfedezték azokat a fegyvereket, amelyekkel leadták a halálos lövéseket, mobiltelefonjaik cella-információi megerősítik, hogy a bankrabláskor Móron voltak, ráadásul mindketten beismerték, hogy ők az elkövetők. Ekkor bizonyosodott be, hogy Kaiser Edét – legalábbis Mór tekintetében – ártatlanul ítélték ténylegesen letöltendő, életfogytig tartó fegyházbüntetésre.

Az időben visszalépve 2002. május 9-én délben a Fejér megyei Móron okkalljoggal az évszázad bűnügyének tartott bankrablás zajlott, a mindössze hétmillió forintos zsákmányért nyolc embert öltek meg az Erste Bank fiókjában. Az ORFK speciális nyomozócsoporthoz hozott létre a Móron történt bűncselekmény elkövetőinek azonosítása, tartózkodási helyének felkutatása és elfogása érdekében, azon nyomban felkínáltak tízmillió, majd huszonötmillió forintot a nyomravezetőnek, s nem sokkal később jelentkezett is egy ügyvéd, kinek állítása szerint védencének – akit jelenleg is körözi a rendőrség – nem akármilyen információja van Mórról: tudja, kik az elkövetők. Így a rendőröknek még aznap este tudomásukra jutott Kiglics Attila és Kaiser Ede neve. Kiglics nyomban bevádolta Kaisert, és sikerült valamiféle kvázi vádalkut összehoznia, nem szabályos vádalkut – akkor nem vált volna a Kaiser-per III. rendű vádlottjává –, hanem a színpalak mögött, titokban megkötött (tehát szabálytalan, törvénytelen) paktumot. Kiglics a kvázi vádalku birtokában szép sorban előadott néhány – nagyon is „hézagpótló” – tényállítást, amely addig feltűnően hiányzott a rendőrök bizonyítékai közül, s később a bíróság előtt is Kaiser bűnösségének kizárólagos bizonyítékaként szerepelt. Ő állította, hogy Kaiser 2000-ben, majd 2002-ben újra a móri bankrablásra készült, később aztán a rendőrök jelentései, az ügyészek vádiratai és Varga bíró úr verdiktje számos ponton kizárólag az ő vallomására támaszkodott. A Kiglics szájából elhangzottakat ugyanis tényként fogalmazták meg – anélkül, hogy bizonyításukkal bíbelődtek volna. Ahelyett, hogy információit a pénzért és kedvezményekért mindenre hajlandó besúgóval szembeni kötelező fenntartással fogadták volna. Több nyomozó is jelezte az ügyben illetékeseknek, hogy rossz nyomon járnak, megérkeztek az első szakértői jelentések, és semmi nem utalt Kaiserék bűnösségére. Nem stimmeltek az ujjlenyomatok, nem az övék volt a lábnyom, bizonytalankodtak a szemtanúk. Az ítélet megkerülhetetlen bizonyítéknak tartotta, hogy éppen Kaiser Edét ismerik föl a szemtanúk, aki a móri bank kirablását tervezte. Varga Zoltán ítélete Kiglics hazudozására és a

felismerő tanúk vallomására épült, akik Kaisert azonosították, mint aki a bank ajtajában állt az elkövetéskor. Csakhogy a szemtanúk korántsem adtak egyértelmű leírást a bank ajtajában álló tettesről, sőt összesen vagy ötféle személyleírást adtak arról, akit a vádirat Kaiserként nevezett meg. Egyik tanú szerint sapkát viselt az elkövető, másik szerint furcsán hosszú haját, tán parókát. Az ügyészek a vádban ezt így foglalták írásba: „*Kaiser Ede a későbbi felismerések megelőzése érdekében hol a fejére tette, hol levette az álcázás végett magukkal vitt baseball-sapkát, illetve parókát, és a számítógépek lefagyására vagy más műszaki hibára hivatkozva elküldte az érkezőket*”.

A felismertetések kétségkívül bizarr képet mutattak, amiről nem annyira a tanúk, inkább a rendőrök tehetek. A Kaiserék bűnösségét görcsösen bizonyítani próbáló nyomozók addig-addig puhították a tanúkat, míg részben olyan válaszokat nem kaptak, amilyeneket vártak. Amikor a bíróság bekérte a felismertetések videó kazettáit, a nyomozók olyan kazettát adtak át, amelyen mindössze az nem volt hallható, hogy mit kérdez a rendőr a tanúktól, s ki mit válaszol a kérdésre. A videón csak az látható, hogy a felismerésre előállított Kaiser, Hajdú, valamint más, érintetlen, az eset szempontjából közömbös emberek álldogálnak egymás mellett, olykor valami halk instrukció hallatszik, hogy ki hova álljon, merre forduljon – ám a felismerő tanúkhöz intézett kérdések és az ő válaszaik nem. Egyik sem, ráadásul a képeken egyetlen tanú sem látható. Mivel a nyomozók maguk is érezték, hogy a felismertetések meglehetősen felemásra sikeredtek, másfél évvel később ismét kihallgatták a tanúkat és kiszedték belőlük az immár majdhogynem határozott vallomást, miszerint Kaisert és Hajdút látták. Ugyanakkor minden alapfokú kriminálpszichológiai tankönyv leírja, hogy ha a felismerő tanú időközben a sajtóból, különösen a tévéből bizonyítottnak látja az elkövető személyét, akkor ezután bizonyosságként adja elő korábbi bizonytalan álláspontját. E szemtanúk zöme először egészen más személyleírást adott, mint amilyen férfiban aztán később felismerni vélte azt, aki a bank bejáratánál eltanácsolta. Személyleírások között szerepeltek: barna bőrű, fehér bőrű, borostás arcú, simára borotvált, bajszos, egyben azonban valamennyi tanú egyetértett, és pontosan ugyanazt mondta: az ajtóban álló, őket elküldő ember feltűnően, kifejezetten magas volt, 185-190 centi körüli, Kaiser viszont mindössze 178 centire nőtt, ami cseppet sem feltűnő magasság. Olyan tanú egyetlen egy sem akadt, aki határozottan, egyértelműen és kategorikusan azt állította volna, hogy száz százalékgig biztos abban, hogy Kaisert látta a bank ajtajában. Annak ellenére sem, hogy a rendőrök a tanúk többségének először fotóalbumot mutattak, amelyben ott volt Kaiser fényképe is, majd az „élő felismertetésen” az albumban szereplők közül egyedül Kaisert állították be a sorba, senki mást azok közül, akiknek a fényképét már láthatta a tanú az albumban. Ezt nevezi a kriminalisztika

irányított felismerésnek: olyan embert állítani a sorba, akinek a fényképét már látta a tanú. Hasonló ez a rendőrök gyakori másik trükkjéhez, amikor a felismerendő gyanúsított „véletlenül” ott álldogál a folyosón, amint a tanút a felismertetésre viszik. Aki a felismertetés előtt nem sokkal – ha nem is az életben, de legalább fotón – látta Kaisert, az könnyen esik abba az akaratlan hibába, hogy fölismerni véli őt, mert ismerősnek tűnik. Alapfokú kriminalisztikai tanfolyamon is oktatják, hogy a legnagyobb fenntartással kell kezelni azoknak a szemtanúknak a vallomását, akik semleges helyzetben találkoztak a gyanúsítottal, tehát semmi különösebb okuk nem volt alaposabb megfigyelésére, arra hogy emlékezetükbe vessék. Attól remélhető viszonylag pontos személyleírás és aztán talán megbízható felismerési eljárás, aki lát egy bűncselekményt, s azzal a szemmel, azzal a tudattal veszi szemügyre annak elkövetőjét, hogy ő most a bűnözőt, a rablót, a gyilkost látja.²¹ Ezeknek a sorozatos hibáknak az ellenére a felismerésre bemutatást eredményesnek tekintették, bizonyítékként kezelték, és elítélték Kaiser Edét.

X. Justizmord összefoglalóan

Összefoglalóan elmondhatom, hogy a móri ügyben több olyan alapvető problémát is vétett a nyomozóhatóság, amelyek véleményem szerint könnyedén kiküszöbölhetők lettek volna. Az idő hiánya, a társadalmi – felettesi elvárás és nyomás nyilván nagy fokban befolyásolta őket munkájuk végzésében, hogy egyszerűbbnek látták az ellenmondások elsimítását, és a pontatlan, nem szabályszerű felismerésre bemutatás lefolytatását. Őt évre volt szükség, míg ezek a hiányosságok mindenki előtt egyértelművé váltak, és úgymond korrigálták a szerintem korrigálhatatlan cselekményeiket, döntéseiket.

Nem feltétlen értek egyet a jogirodalomban említett tétellel, amely szerint csak akkor várható precíz felismerésre bemutatás, ha valaki annak tudatában figyel meg egyes eseményeket, személyeket, hogy tisztában van azzal, hogy épp egy bűnelkövetőt, gyilkost néz. Szerintem ez emberfüggő tulajdonság, képesség, ki hogyan éli a mindennapjait, úgymond mennyire jár nyitott szemmel, és figyel a körülötte lévő személyekre, miközben mondjuk áll a sorban, vagy felszáll a buszra. Szerintem sok ember annak ellenére is figyelemmel kíséri, és az emlékezetébe vési embertársai jellegzetességeit, hogy éppen nincs rá semmi oka. Később még adhat pontos leírást az elkövetőről, annak ellenére, hogy nem tudta gyilkost nézett 10 percig tanulmányozóan. A gyakorlati időm alatt részt vettem felismerésre bemutatáson, mi több, az eredményt rögzíthettem, a jegyzőkönyvet felvehettem. Bátran állíthatom, hogy az összes tartalmi és alaki feltételnek

---

²¹ Kende Péter: Elorzott igazság. Hibiszkusz Könyvkiadó Kft., 2008. 25- 48. o.

megfelelt az eljárás, az indifferens személyek semmiben sem tértek el a felismerendő személytől, a megvilágítás tökéletes volt, a tanú minden profilból láthatta a felismerésre bemutatott személyeket, kétszer vonultatták fel őket különböző sorrendben, előtte nem látott képet róla, nem találkozott vele a folyosón, és semmiféle befolyásolás nem érte. A bizonyítási eljárás eredményre vezetett, amelynek minden egyes szakaszát rögzítettük, a tanú aláírásával megerősítette állításait, bizonyítékként lehetett felhasználni a további eljárásban.

Az igazságszolgáltatás rendszere szükségszerűen magában hordozza a tévedés lehetőségét. Közelebbről megvizsgálva már a nyomozati szakban felmerülhetnek olyan tévedések, hibák, amelyek végül megakadályozhatják az adekvát ítélet meghozatalát. E körülményből pedig adódik a kérdés, hogy a justizmord csak bírói tévedés, vagy a büntetőeljárás más alanyainak hibái is hozzájárulnak. A justizmord tágabb értelemben az igazságnak meg nem felelő büntető ítélet hozatala, szűkebb értelemben pedig ártatlan egyénnek halálra ítéltése és kivégzése, lényegében tehát az „igazság megölése”. A sértett és a tanúk szerepének a bűncselekmény rekonstruálásánál, az elkövető azonosításánál fokozott jelentősége van, így a rosszul megfigyelt események, a hibás emlékképek már a nyomozás kezdetétől gátjai lehetnek a valós történések feltárásának. A bíró, mint végső döntéshozó esetén a problémát az a sajátosság jelentheti, hogy az ő személyét éri a legnagyobb befolyás a nyomozóhatóságok és az ügyészség részéről, mert az e hatóságok által rendelkezésre bocsátott iratok alapján ismeri meg az adott ügyet. Ez a momentum pedig objektíve a vád oldalára állíthatja a bírót, mivel a védelem oldalán nincs ilyen súlyú információforrás. Hasonlóképpen a nyomozás közben elkövetett krimináltaktika hibák következményei is a bírósági szakban meghozott téves ítéletben csapódnak ki. Követelményként lehetne megfogalmazni a „helyesnek hitt” verzióhoz való ragaszkodás mellőzését a nyomozó hatóságok részéről. *„A tévedés lehetősége tehát Damoklesz kardjaként lebeg az egész büntetőeljárás felett, márpedig ez helyrehozhatatlanul megingathatja a társadalom igazságszolgáltatásba, sőt jogállamiságba vetett hitét, bizalmát.”*²²

A témát feldolgozva egyértelműen állíthatom, hogy a felismerésre bemutatás középpontjában a felismerő emléknymoi állnak. Amilyen aprólékosan és pontosan vagyunk képesek megjegyezni egy szép emléket, olyan torzítóan és elmét bénítóan hat ránk egy előttünk lezajló bűncselekmény. Míg mindent hosszabb ideig és erőteljesebbnek érzünk, úgy mosódnak el az elkövető fontos, egyedi jellemvonásai, az elkövetés részletei. E kettős nehézséget kell leküzdenie a nyomozóhatóságnak, külön figyelmet szentelve a befolyástól

²² Handrik Adél: A justizmordok okai – tévedési források a büntetőeljárásban. Belügyi szemle 2011. 9. sz. 41-61. o.

mentes segítségnyújtásnak. Ezt támasztja alá az a nézet, miszerint az eljárási cselekmény lefolytatásához és értékeléséhez az eljárásjogi és kriminalisztikai ismeretek mellett a pszichológiai tudásra is nagymértékben szükség van. A szemtanú, illetve a sértett a benne kialakult verziót próbálja előadni a hatóságnak, akikre komoly feladat hárul, mivel ki kell szűrni a használható, valós, a torzulásoktól mentes segítő információkat, amelyekkel bemérhetik az elkövetőt, felállíthatnak egy profilt. Így az is egyértelművé válik számomra e folyamat kapcsán, hogy a nyomozóban is kialakul egy verzió, ami nem minden esetben esik egybe a tanú által elmondottakkal vagy éppen a valósággal, és emberi tulajdonság, hogy meglévő hipotézisüket próbálják igazolni. Véleményem szerint ez az első mozzanat, ahol a felismerésre bemutatás tévútra térhet. Azonban, ha itt még nem is következik be eltérés, ellentmondás, a következő veszélyes szakaszt a felkészülésben és a lefolytatásban látom. Előfordul, hogy a tanú a felkészülés közben a folyosón, vagy régebbi fotók között meglátja azt a személyt, akit pár perccel később, az emléknymok befolyásoltsága miatt kiválaszt, holott e momentum nélkül lehet, másra esett volna a döntése. Lefolytatásnál hiba lehet a felismerendő személyhez képest eltérő ismertetőjegyekkel rendelkező indifferens személyek felhasználása, amely akaratlanul is a felismerendő személyre fogja irányítani a figyelmet, és befolyásolja a felismerőt. További gond lehet még a (jogesetem által is taglalt) fényképről történő felismerés, ahol nem ugyanolyan pózban, magasságban készítik el a fényképeket, ezzel is a felismerendő személyre terelve a sértett, illetve a tanú figyelmét. Álláspontom szerint a téves felismerés és a justizmord elkerülésére az lehet a megoldás, hogy a nyomozóhatóság a verzió felállítás mellett maradjon kissé laikus, járjon nyitott szemmel, és a gyors, a társadalom által elvárt eredmény leszolgáltatása helyett jobban törekedjen a több időt, munkát és türelmet igénylő precíz eljárás lefolytatására.

Hohner Éva

Az újszülöttek sérelmére elkövetett emberölés, annak okai és lehetséges megelőzése*

I. Témaválasztás megindokolása, probléma felvetése

Elsősorban azért esett e szomorú és sajnos mai napig aktuális bűncselekmény kriminológiai elemzésére választásom, mert azon túl, hogy mélyen elszomorít és szociálisan megérint egy-egy a híradásokban hallott csecsemő tragédiája, jogilag is rendkívül érdekes kérdések merültek fel bennem. Felvetődik rögtön a tényállás elhatárolási kérdése az emberölés alapesetétől, mert korábban külön privilegizált esetként tartotta számon a Büntető törvénykönyv, viszont a jelenlegi szabályozás nem tér ki rá külön, hanem az emberölés egyik minősített esete foglalja magában. Vajon melyek azok a tényezők, amelyek arra késztetnek egy neméből fakadóan is az anyaságra rendeltetett nőt, hogy saját kezével vessen véget újszülöttje életének? Nem elhanyagolható probléma, hogy amennyiben a gyermeket inkubátorprogramon keresztül a feltételezett anya megyei kórház előtt erre a célra elhelyezett inkubátorba helyezi, vajon hogy alakul a csecsemő további jogi státusza? Örökbe adhatóvá válik csupán e jelzés értékű „lemondási nyilatkozattal”? Mennyiben sérül az a joga, hogy tisztában legyen a későbbiek során származásával, szülei kilétével? Vajon ténylegesen a szülő anya helyezte-e el a gyermeket az inkubátorban, esetleg más, erre jogosulatlan személy cselekedetének eredménye ez? Az inkubátor igazi, vagy csupán álmegoldás a felmerülő problémára? Számos ehhez hasonló kérdés vetődött fel bennem miközben ezt a témakört tanulmányoztam, és sajnos számos megválaszolatlan kérdésem is maradt.

Munkámat az általam készített közvélemény-kutatással színesítem, amelynek mögöttes célja: felmérni a lakosság véleményét és rálátását e problémakörre.

II. A téma ismertetése

Az újszülött-gyilkosságok nemcsak a médiában keltenek nagy visszhangot, hanem számos gondolatot ébresztenek a társadalom valamennyi tagjában. Vizsgálódásomban a szülő nőben lezajló folyamatra, a közrejátszó körülményekre, okokra, a szabályozásra és a megelőzésre helyeztem a hangsúlyt. Lékó Eszter és Cseres Judit statisztikai alapján Magyarországon az

---

* E tanulmány alapjául szolgáló dolgozat a XXXI. Országos Tudományos Diákköri Konferencián „Kriminológia” tagozatban III. díjban részesült. Konzulens: Dr. Korinek László egyetemi tanár

emberölések 10-20%-a újszülött-gyilkosság. „*Hazánkban hosszú évek átlagában évente mintegy 220 nyomozás indul befejezett emberölés miatt. Az emberölés áldozatainak kb. 20%-a újszülött.*”¹ Igaz, az 1980-as adat és százalékszám napjainkban a felére csökkent, de ez nem vigasztal és nem vigasztalhat minket. Nem tűnik soknak, de olyan országban, ahol szerencsére az emberölés nem kirívóan nagy számok által jelzett befejezett bűncselekmény, ott a 10-20 % is sajnos elszomorító. Vajon ezek a valós adatok? Mekkora a látencia? Hány olyan eset van, amit csak sejtünk, hogy elkövettek, vagy esetleg tudomásunk sincs róla?

III. Mikortól beszélhetünk újszülöttről? Fogalmi meghatározások

Az újszülöttek sérelmére elkövetett emberölés nem új keletű bűncselekmény, már az emberi fejlődés kezdetétől jelen van. Az újszülöttek megölése kortól és gazdasági helyzettől függően változott és változik a mai napig a társadalmakban, de a legfőbb kérdés talán az, hogy mennyire tekintették és tekinti a mai kor embere a gyermeket értéknek. A bűncselekmény alanya a szülő nő, tárgya más ember élete, elkövetési tárgya az élő újszülött. Minderről a törvény indokolása így rendelkezett: „*[a] cselekmény jogi tárgya az emberi élet, közelebbről az újszülött élethez való jogának büntetőjogi védelme. A cselekmény passzív alanya az újszülött*”. Kulcsfontosságú kérdésnek tartom az emberi élet kezdőpontjának a meghatározását, megállapítását, amelyre szintén a törvény indokolásában találjuk meg a választ. „*Az emberi élet a szülési folyamat megindulásától, a magzatnak az anya testétől való elszakadási folyamat kezdetétől, az ún. tolófájások megindulásától értékelhető büntetőjogi értelemben életnek.*”²

Magyarország új Alaptörvénye ezzel kapcsolatosan már kétségeket ébreszthet bennünk, mert szabályozása szerint: „*[a]z emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg*”.³

A társadalmi erkölcsi-szemléletek közül a katolikus-keresztény vallás erkölcsi felfogás úgy tartja, hogy a magzat elhajtás, a méhmagzat elhajtása emberölésnek minősül.⁴

A magzat, illetve méhmagzat, mint jogi kategória felöleli az embrió és a magzat fogalmát is. Fontos, hogy a magzat jogilag nem ember, nem jogalany.

¹ Rózsa János: Az emberölés nyomozása. Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok, 1980. XVII. sz. 432-436. o.

² Angyal Miklós: Igazságügyi orvostan a büntetőjogi gyakorlatban. Tanszéklet. Pécs 2006. 49. o.

³ Magyarország Alaptörvénye II. cikk

⁴ Juhász Zsuzsanna – Karsai Krisztina – Maráz Vilmosné – Nagy Ferenc (szerk.) – Szomora Zsolt- Vida Mihály: A magyar büntetőjog különös része. HvgOrac Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest 2009. 668. o.

Többek között ez is magyarázat arra, hogy a magzatelhajtás bűncselekményének az emberöléstől független és önálló helye van Büntető törvénykönyvünkben.⁵ Alapvető feltétel, hogy a magzat rendelkezzen a méhen kívüli élethez elengedhetetlenül szükséges szervekkel. Az ezt a fejlettségi szintet el nem érő magzat világrajöttekor nem születről, hanem a terhesség megszakításáról beszélhetünk, ezért a magzatot az abortusz során elpusztító tevékenység emberölést nem valósít meg.⁶

Korábban felmerültek más felfogások is, de később a nemzetközi gyakorlatban is a tolófájások fellépését tekintették és tekintik az emberi élet kezdő időpontjának. Ez az az időpont tehát, amely lehetővé teszi a magzatelhajtás és az emberölés közötti elhatárolást, mert a tolófájdalmak megkezdése előtt történt beavatkozások magzatelhajtásként értékelendők, míg az azt követő cselekmények már emberölésnek minősülnek.⁷

Hazánkban még a XIX. század elején az újszülöttjét megölő nőre halálbüntetés várt, szabadságvesztésre csak akkor kerülhetett sor, ha a gyermek halálát a szülés eltitkolása és a segítség hiánya idézte elő. Az 1843. évi Btk. javaslat enyhébben rendelte büntetni a cselekményt, a Csemegi kódex pedig az uralkodó felfogásához híven a gyermekölést a szándékos emberölés egyik privilegizált eseteként szabályozta.⁸

Az 1961. évi V. törvénynek a hatálybalépésével a gyermekölés kikerült az emberölés privilegizált változatai közül. Az 1978. évi IV. tv-t megelőző kodifikáció során ismét elvetették, hogy az újszülött sérelmére elkövetett ölés az emberölés privilegizált esete legyen. A gyermeköléssel kapcsolatban a miniszteri indokolás arra mutatott rá, hogy a Csemegi kódex megalkotása idején fennállt viszonyokhoz képest alapvető változások következtek be a nők társadalmi helyzetében a házasságon kívül született gyermekek jogállása tekintetében. Ezen az 1998. évi LXXXVII. tv. 40. §-a változtatott, amely „Újszülött megölése” elnevezéssel az alábbi privilegizált esetet iktatta be a Btk.-ba:⁹ *az a nő, aki születő gyermekét a szülés alatt, vagy megszületett gyermekét közvetlenül a szülés után megöli, büntetést követ el, és két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő* (166/A. §).¹⁰ A tényállás e büntetési tétellel keretet adott a büntetéskiszabás számára, anélkül, hogy a

---

⁵ Fehér Lenke – Horváth Tibor – Lévay Miklós: Magyar büntetőjog különös rész. 1. kötet. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005. 96. o.

⁶ Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. Különös rész a 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest 2012. 65. o.

⁷ Erdősy Emil – Földvári József – Tóth Mihály: Magyar büntetőjog különös rész. Osiris Kiadó, Budapest 2007. 93-97. o.

⁸ Fadgyas András: A gyermekölések kriminológiai vizsgálata. Országos Kriminológiai Intézet. Kriminológiai tanulmányok IV. Budapest 1966. 36-67. o.

⁹ Belovics – Molnár – Sinku: i.m. 63. o.

¹⁰ 1998. évi LXXXVII. tv. 40. §

bírói gyakorlatnak enyhítő szakaszhoz kellett volna folyamodnia.¹¹

Az 1998. évi tv. a szülő nő kivételes testi és lelki állapota, eshetőleg beszámítási képessége miatt iktatta be a tényállást törvénykönyvünkbe. E tényállás megalkotása elsősorban a szülő nő szüléskori állapotából indult ki és nem a sértett személyének eltérő minőségéből fakadt.¹² Fontos tudni, hogy a pszichés állapotot nagymértékben befolyásolják az egyén adottságai, valamint, hogy hányadik szülésén esett át az anya. Az igazságügyi orvosszakértői vélemények szerint a szüléshez kapcsolódó rendkívüli állapot 72 órára tehető. E néhány óra alatt helyreáll a szervezet normális működése. A „közvetlen” időszak más országokban tágabb időkeretet foglal magában, mert például az USA északi részén az újszülött-gyilkosságok alá sorolják azokat az eseteket is, ahol 12 hónapos korig történik a gyermek elpusztítása. Hazánkban nem gyakori a több napos újszülött megölése, inkább az a jellemző, hogy a szülés alatt, vagy közvetlenül az azt követő néhány órán belül kerül erre sor.¹³ A beiktatott szakasszal kapcsolatban, a gyakorlatban számos probléma merült fel. Nem minden esetben volt tisztázott, hol húzódik a határ az újszülött megölése és az emberölés 166. § (2) bekezdés i) pontja szerinti minősített esete között.¹⁴ Mivel a hosszú jogi vitát követő privilegizálás mégsem hozta meg a hozzá fűzött reményeket, így 2002-ben, a Hatodik Magyar Jogászgűlés keretében, Varga Zoltán felszólalásában felmerült a tényállás hatályon kívül helyezésének igénye.¹⁵

A 2003. évi II. tv. 2003. március 1. napjától a tényállást hatályon kívül helyezte, vagyis az újszülöttek sérelmére elkövetett emberölés újra beleolvadt az emberölés tényállásába, mint annak minősített esete.¹⁶

A jelenlegi szabályozás a Btk. 160. § (2) bekezdés i.) pontja alapján a következőket mondja ki: *a büntetés tíz évtől húsz évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztés, ha az emberölést tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére követik el.*¹⁷ A hatályos szabályozás alapján a bűncselekmény alanya a szülő nő, tárgya más ember élete, az elkövetési tárgy pedig az újszülött.¹⁸

---

¹¹ Kovács Gyula: Az újszülött megölése (Btk. 166/A. §) hatályon kívül helyezése, avagy a ló túlsó oldalára történő átesés tipikus esete. *Collega* 2004. 3. sz. 15-22. o.

¹² Pócza Róbert: Az újszülött megölése: alap-, minősített vagy privilegizált eset? *Magyar Jog* 2005. 3. sz. 153-159. o.

¹³ Barta Endre: Az újszülött megölése. *A Rendőrtiszti Főiskola, Rendvédelmi füzetek* 2002/40. 24 o.

¹⁴ Dunai Tamás: Az embrió, a magzat és az újszülött büntetőjogi védelme. *Nemo prudens punit*, Budapest 2006. 185-212. o.

¹⁵ Mészáros Ádám: Az újszülött és a 14. életévét be nem töltött személy ellen elkövetett emberölés. *Belügyi Szemle* 2003. 11-12. sz. 145-153. o.

¹⁶ Angyal: i.m. 2006. 48-50. o.

¹⁷ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

¹⁸ Angyal: i.m. 48-50. o.

Témaválasztásomnak egyik, már a fentiekben említett célja a jelenlegi szabályozás hatékonyságának és a 2003. évi II. tv. előtti szabályozáshoz hasonló állapot szükségességének felvetése. Szükség van-e az anya által az újszülött sérelmére elkövetett emberölés privilegizált szabályozására a jelenleg hatályos Büntető törvénykönyvünkben? A 2003. évi II. törvény azért helyezte hatályon kívül az addig hatályban lévő és Büntető törvénykönyvünkben megtalálható 166/A. §-t, mert az nem mutatott hatékonyságot. Ha azt az oldalát közelítjük meg a szabályozási kérdésnek, hogy miért került ki Büntető törvénykönyvünkéből a fent jelzett szakasz, arra jutunk, hogy miért is merülne fel az a gondolat, hogy szükség lenne a cselekmény újbóli önálló, privilegizált szabályozására a Büntető törvénykönyvben, ha egyszer már kudarcot vallott. Fontos azonban, hogy nem tekinthetünk el attól a tényről, hogy a szülés után az anya zavart, valamilyen szinten beszűkült tudati állapotba kerülhet. Igaz mindez akkor, ha ez az állapot nem olyan fokú, hogy kóros elmeállapotúvá, beszámíthatatlanná, vagy pszichésen zavarodottá válna, tehát figyelmen kívül lehet hagyni a Büntető törvénykönyv 17. és 82. §-ait.

Ezt az érvet hozták fel a különböző nőszervezetek is (mint pl. Magyar Női Érdekérvényesítő Szövetség, Magyarországi Női Alapítvány, Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen Egyesület) az új, 2012. évi C. Büntető törvénykönyv tervezetének a nők elleni erőszak különböző formáit érintő részeinek vonatkozásában. Véleményük szerint a 2003-ban megszüntetett privilegizált tényállás visszaállítását a megváltozott tudatállapotú szülő nő speciális helyzete megköveteli. Igazságtalan és a szülő nő testi és lelki állapotát figyelmen kívül hagyó a Büntető törvénykönyv tervezetének a jelenlegi szabályozást konzerváló rendelkezése, amely a szülő nő által újszülött gyermeke sérelmére elkövetett emberölést a szándékos emberölés tényállása alatt rendeli büntetni, figyelmen kívül hagyva ezáltal a tudatot akár súlyosan is befolyásolni tudó állapotot. Javaslatuk szerint az alábbi tényállás beiktatására lett volna szükség az új Büntető törvénykönyvünkbe: *az a nő, aki születő gyermekét a szülés alatt, vagy közvetlenül a szülés után megöli, büntetett követ el, és két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*¹⁹

19

https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:qKEHGICNqiEJ:nokjoga.hu/sites/default/files/filefield/2012-btk-javaslatmarc-9-nane-patent-mona-ne-benyujtva.pdf+&hl=en&gl=hu&pid=bl&srcid=ADGEEShdnfQfQxY47FpsG2JewRV1_g6THg6e66z1VRCHzPoemOBxuV2t0zXtBADzLBynxL5gJZuQsbAGgfqBR5Qfd4fU0IosQhP3eqcNi0pewt2FHVQLfTuIRIRy-loSoY0QJdDzdx8j&sig=AHIEtbRvhIpLFEtLWLzkZmb6Jj7tYn1Xjg (2012.10.15.)

IV. Nemzetközi kitekintés a büntetőjogi szabályozás területén

Nemzetközi kitekintést végezve két eltérő felfogással találkozhatunk. Az egyik az újszülött oltalmát helyezi előtérbe, míg a másik nagyobb súlyt fektet a szülő nő állapotára. Privilegizáló törvényi tényállást alkalmaz Ausztria, Svájc, Dánia, Olaszország, míg Franciaország emberölésnek minősíti és akár életfogytig tartó fegyházbüntetéssel sújtja az újszülöttjét megölő nőt. Az osztrák büntető törvénykönyvben külön került szabályozásra a gyermekét a szülésnél megölő nő cselekménye: „[a]z anya, aki gyermekét a szülés alatt, vagy amíg még a szülés lefolyásának hatása alatt áll megöli, 1 évtől 5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”.²⁰ A spanyol büntető törvénykönyv szintén privilegizált esetként tartja számon, itt rövidebb tartamú szabadságvesztés fenyegeti a gyermekét megölő nőt. A francia törvénykönyv tartalmazza a legsúlyosabb, míg a spanyol a legenyhébb büntetést.²¹ Az USA-ban az újszülöttek sérelmére elkövetett emberölés, csakúgy, mint hazánkban, az emberölés tényállásába értendő bele. Az ítélezési gyakorlatot tekintve láthatjuk, hogy az USA államaiban más és más a büntetés fajtája és mértéke. Találkozhatunk 20 éves fegyház, 3 éves börtönbüntetéssel, de akadnak olyan államok is (Louisiana), ahol kényszermunkát szabnak ki büntetésül.²² Az egyes jogrendszerek közti különbségek arra vezethetők vissza, hogy e bűncselekmény sok olyan jellegzetességgel rendelkezik, amely szigorúbb büntetés kiszabását indokolná, de ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a sérült jogi tárgy az emberi élet első szakaszának tekinthető ugyan, de mégis másfajta minőséget képvisel, mint egy már „kialakult” emberi élet.²³

Véleményem szerint a magyar jogrendszer átvehetné az osztrák megoldást, kiegészítve annyival, hogy nem csak a szülés alatt, hanem azt követően, amíg az anya még a szülés lefolyásának hatása alatt áll (kivételes testi-lelki állapotban van) és öli meg újszülöttjét, 2 évtől 8 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Fontos megemlíteni, hogy előfordulhat olyan eset, amikor a szülő nő nem csak a 14. életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett emberölést valósítja meg, hanem azt előre kitervelten, különös kegyetlenséggel (például tűzhalál), vagy aljas indokból teszi. Az említetteket az anya által az újszülött sérelmére elkövetett emberölés

²⁰ Nagy Ferenc: Az újszülött megöléséről európai kitekintéssel. Büntetőjogi kodifikáció 2002. 4. sz. 19-20. o.

²¹ Lékó Eszter: Az újszülöttek sérelmére elkövetett emberölések. Belügyi Szemle 1993. 5. sz. 30-41. o.

²² E. Christine Moll: In Defense of TJ's Mother: Neonaticide and the Implications for Counselors. Journal of Humanistic Counseling, Education & Development 2002, Vol. 41 Issue 2, 150-158. o.

²³ Dunai: i.m. 185-212. o.

minősített eseteiként itt is lehetne szabályozni, hasonlóan az emberölés minősített eseteihez.

V. Az újszülöttjüket megölő anyákkal szemben kiszabott bírósági ítéletek a gyakorlat tükrében

A következőkben az élet és testi épség büntetőjogi védelméről szóló 15. számú irányelvet szeretném részletezni. Az irányelv kimondja, hogy az anya által történő megölés esetén elsősorban azt kell vizsgálni, hogy az újszülött világrahozatalával járó különleges állapot kihatott-e az elkövető beszámítási képességére. Figyelembe kell venni azt is, hogy a szülő nőt milyen indok és ok vezette tette elkövetéséhez (például a házasságon kívül szülő nő esetében a társadalmi rosszállást). Az irányelv kimondja, hogy nincs társadalmi, erkölcsi és jogi alapja annak, hogy az újszülöttek megölése esetén általánossá váljék: a törvényi büntetési tétel legkisebb mértékén aluli büntetéseket szabjon ki a bíróság.

Emellett arról is szól az irányelv, hogy az a tény, hogy az állapotos nők nem készülnek fel kellő módon a szülésre, nem veszik igénybe az általánosan biztosított orvosi kezelést és ellátást nem alapozza meg az elkövetett bűncselekménynek az előre kitervelten való minősítését.²⁴

Igaz, az irányelv ugyan kimondja, nem válhat általánossá enyhébb büntetés kiszabása, mégis a bírói gyakorlatot tanulmányozva azt látjuk, hogy nagyrészt a Btk. 87. §-ának alkalmazásával szabják ki a büntetést, habár ennek feltétele a bűnösség kisebb foka és az enyhítő körülmények nyomatóka. Azt megállapíthatjuk, hogy az anyák esetében a bűnösség kisebb foka nem áll meg, mert befejezett és túlnyomórészt egyenes ölési szándékkal elkövetett cselekményekről beszélünk. Az enyhítő körülményeket vizsgálva pedig különösen kettőt (az irányelv által is említett) kell szem előtt tartanunk: egyrészt, hogy a bűncselekmény elkövetésekor fennállt-e a beszámítási képességet korlátozó tényező, másrészt a házasságon kívül szülő nő esetében pedig azt, hogy a társadalmi rosszállás milyen súllyal nehezedett az elkövetőre. Általánosságban elmondható, hogy a bíróságok súlyosító körülményként értékelik a közeli hozzátartozó sérelmére elkövetett emberölést, a különösen veszélyes eszköz (pl. kés, ásó) használatát, a kitartó szándékot, a brutális, durva elkövetési módot, valamint azt, hogy a cselekmény közel áll az előre kiterveltséghez. Az enyhítő körülmények változatosabb képet mutatnak. A büntetlen előéletet általában csak kis súlyban értékelték/értékelik a bíróságok a cselekmény tárgyi súlyára való tekintettel. A fiatal felnőttkort, vagy azt, hogy az elkövetők alig haladták túl a

---

²⁴ 15. számú irányelv. Az élet és testi épség büntetőjogi védelméről. IV. Büntetékiszabási szempontok 5. pont

fiatalkor határát általában figyelembe veszi a bíróság, mint enyhítő körülményt, ugyanúgy, mint a feltáró jellegű beismerő vallomást, a megbánó magatartást, a családos (esetenként több gyermekes) állapotot, a betegséget, a rendezetlen családi hátteret, az infantilis személyiség szerkezetet és az öngyilkossági kísérletet.²⁵

VI. A titok és az abból levonható következtetések

Az alábbi fejezetben magára a titok motívumra és az azt kiváltó okokra szeretnék rávilágítani. A titok szinte mindegyik esetet végigkíséri, van ahol nyílt titok a később bűnössé váló nő áldott állapota, azaz mindenki tudja, vagy legalábbis sejti a környezetében és van, ahol a titok valóban titok marad. Az első esetben a közeli hozzátartozók általában nem tesznek fel kérdéseket, inkább a probléma mögé rejtőznek. Ebben az esetekben fel sem merül a férj, a védőnő szerepe, a lehetőségek-kötelelességek, a felelősség kérdése még csak elvi szinten sem. Ilyen esetben ez nyílt titok, ahol mindenki mindent tud, de nem mondja, illetve nem szól az érintettnek, csak beszél róla. Ez azt igazolja, hogy az elkövető környezete elfogadja a nő titok igényét, mert ez a kényelmesebb, és mert nincs semmiféle kialakult formája annak, hogy ez ellen tegyen valamit. Legalább ugyanennyire aggasztó az is, hogy a kihallgatások alapján úgy tűnik, nem vonják eljárás alá azt, aki tudott a dolgról, mégsem tett semmit. Ez társadalmi, közösségi és kriminológiai szempontból is nagyon veszélyes üzenet.²⁶

Herczog Mária szavaival élve az ilyen rokonok, ismerősök, hozzátartozók némán asszisztálnak ahhoz, hogy az újszülöttől az anya "megszabaduljon". Ha másképpen nem is, akkor kijelentéseikkel, fenyegetéseikkel mindenképp, amelyek szerint „ez a gyermek nem születhet meg”, „el kell tűnnie”. Ez a magatartás akkor is bántalmazás, ha a tényleges cselekményt nem ők, hanem a szülő nő viszi véghez.²⁷

Az előbbivel ellentétben van olyan eset is, amikor az elkövető környezete nem tudja, nem is sejti az áldott állapotot.²⁸ Általánosságban elmondható, hogy azoknál a nőknél sikerült a titoknak igazi titoknak maradnia, ahol az elkövető alkati adottságai miatt ez lehetséges. Az elkövetők több mint egyharmada termetes, kövér, így a terhességgel járó alakváltozás nem szembetűnő. A legtöbben és leggyakrabban az elkövetők magyarázkodnak,

²⁵ Lékó Eszter: i.m. 30-41. o.

²⁶ Herczog Mária: Csecsemőgyilkosságok megelőzésének és kezelésének lehetőségei. Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet, Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok XXXVI. 1999. 99-120. o.

²⁷ Herczog Mária: Gyermekbántalmazás. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest 2007. 326 o.

²⁸ Cseres Judit: Eltékozolt újszülöttek. Az újszülöttölést elkövető nők helyzetének kriminológiai elemzése. BM Kiadó, Budapest 2000. 218 o.

különböző sikertelen fogyókúrákra fogják hízásukat. Jellemzően bő, lenge lebernyegeket és ruhadarabokat viselnek. A „tegyünk úgy, mintha minden rendben lenne” ajánlat más-más módon érinti a környezetet. Főként azoknak szól, akiktől a nő tart, és akiktől a terhesség kiderülése esetén az esetleges megtorlás várható. Az ajánlatot azok fogadják el, akik maguk is felelősek valamilyen formában a kialakult helyzetért. Érdemes megemlíteni, hogy az egy fedél alatt élő családtagok döntő többsége nem tud, nem is gyanít semmit, de előfordul, hogy a titok nyílt információvá válik. Jellemző, hogy ezekben az esetekben a családon kívüli külső, tartós közösség – iskola, munkahely – tagjai magas arányban sejtik, tudják, hogy a nő terhes. Az esetek egyötödében védőnő, sokszor orvos is tud a terhességről, többnyire ezek nem a településen, hanem a nő lakhelyétől távol rendelő orvosok. Jellemzően a nők csak egyszer keresik fel a szakorvost, hogy az megerősítse állapotukat, később nem jelennek meg a rendelésen, az orvos pedig nem kíséri figyelemmel állapotukat, és a területileg illetékes nőgyógyászt sem értesíti.²⁹

Az elkövetők életkorát tekintve Lékó Eszter vizsgálata alapján azt láthatjuk, hogy nem elsősorban a 18 éven aluli lányok követik el a legnagyobb számban a bűncselekményt, hanem a fiatal felnőttek, majd azt követik a 24-34 éves korúak. Az iskolai végzettséget vizsgálva egyértelműen megállapítható, hogy a büntett elkövetői inkább az alacsonyabb iskolai végzettségűek közül kerülnek ki. Ugyanakkor azt is fontos leszögezni, hogy az iskolai végzettség nem tükrözi híven a tényleges műveltségi szintet, ezért semmiképpen sem szabad általánosítanunk.³⁰

Fontos, hogy a titok a fogamzástól kezdve a terhességen át a szülésnél is jelen van, végigkíséri az egész időszakot. A terhesség eltitkolása mögötti görcsös pánikállapot a szülés időpontját is befolyásolja, így az váratlanul indul meg, és minden esetben magányosan is zajlik le. A nő ebben az állapotban is ragaszkodik titkához, akkor sem kér segítséget, ha a családtagok otthon tartózkodnak. A Cseres Judit által vizsgált legtöbb esetben megfigyelhető, hogy a szülés akkor indult meg, amikor az leginkább ideális, és zavartalan volt a lezajlása. Jellemző, hogy a szülési folyamat ezeknél a nőknél nem jár eszméletvesztéssel, hatalmas fájdalommal, gyorsan és fájdalommentesen zajlik le. Megállapítható, hogy a szülésnek a színhelye is a titkot támogató tényezőkhez igazodik: leggyakrabban konyha vagy szoba, a belső mellékhelyiség és a külső mellékhelyiség. A szülések alig 10%-a zajlik le közterületen. A gyermek megszülése a titokkényszer legnagyobb feladata, mert az anya úgy gondolja, ha 9 hónapon keresztül sikerült titokban tartania állapotát, akkor ne is derüljön ki, hogy sok esetben egészséges, életképes

---

²⁹ Cseres Judit: A titok. Adalékok az újszülöttgyilkosságok előzményeihez. Társadalmi Szemle 1996. 6. sz. 48-60. o.

³⁰ Fadgyas: i.m. 36-67. o.

utódot hozott a világra.³¹

Legtöbbször az újszülött halálát az elhallgattatására, az elrejtésére irányuló cselekvések okozzák, vagyis a szülés eseménysorozatához kapcsolódnak, ritkábban önálló mozzanatként jelennek meg. Az újszülöttölésre irányuló cselekmények változatosak lehetnek, a megfojtástól kezdve, az árnyékszékbe szülést követő fulladáson át, a nyak elvágásáig széles skálán mozognak.³² Ha az anya tehetetlen állapotban van a szülés, vagy a helyszín miatt, akkor nem tesz semmit az újszülöttért, az legtöbbször a köldökzsinóron át elvérzik, vagy kihűl. Az anyák egy része árnyékszékben szül, vannak újszülöttek, akik az ejtés következtében vesztik életüket. Sok kicsi pedig azért, mert magára hagyják, vagyis az anya szülés után passzív magatartást tanúsít. Kisebb részük fulladás, szúrás, vágás, fagyás, odavágás által válik életképtelenné. Általában az erőszak nem jellemző az anyáknál, viszont ha valaki bántalmazza újszülöttjét, akkor brutálisan teszi azt. A titokkényszer azonban az újszülött halálával még nem szűnik meg, azt el is kell tüntetni, hogy semmi bizonyíték ne maradjon arról, hogy valaha is létezett.

Legtöbben becsomagolják, táskába, vagy más erre alkalmas tárgyba rejtik el. Aki árnyékszékben szül, az jellemzően otthagyja, de többen utólagos helyszínné választják az árnyékszéket, vagy az emésztőgödröt. A városban élők inkább a kukába teszik, vagy elhagyatott helyre viszik a tetemet.³³

Sajnálatos példa a 2012 nyarán, Pécsen történt eset is. 2012. augusztus 18-án reggel a Mentőszolgálat értesítette a rendőrséget arról, hogy egy nőt szállítottak kórházba Pécsre. A 20 éves nő kórházba szállítását megelőzően szült, azonban a gyermek nem volt meg. A rendőrség ezt követően megkezdte a gyermek felkutatását. A keresés eredményeként másnap délelőtt egy pécsi, korábban iskolaként működő romos épületben megtalálták az elhunyt újszülöttet. A rendőrség az ügyben eljárást indított.³⁴

Sok család esetében a családtagok a lezajlott események után sem vesznek tudomást a történekről, több apa például azt állítja, a rendőri eljárás során szerzett tudomást a vele egy háztartásban élő lány terhességéről. A titok a szülés után nagy valószínűséggel kiderül. A kérdés, hogy hány olyan eset van, amelyről a hatóságok nem is szereznek tudomást. Mekkora a látencia? Ugyanis csak elvétve érkezik 1-1 bejelentés a titkot őrző közösségből.³⁵

Már az 1960-as években is úgy gondolták, hogy a bűncselekmény létrejöttét objektív és szubjektív körülmények határozzák meg. Fadgyas András szerint az objektív okok és körülmények önmagukban nem, hanem csak az elkövető személyében meglévő szubjektív okokkal és körülményekkel összefüggésben

³¹ Cseres: i.m. 218. o.

³² Barta: i.m. 24 o.

³³ Cseres: i.m. 218. o.

³⁴ http://www.police.hu/baranya/bar_hirek/BAR_20120821_02.html (2012.11.02.)

³⁵ Cseres: i.m. 218. o.

vezethetnek a titkolózáshoz és a bűncselekménynek az elkövetéséhez.³⁶

Elmondhatjuk, hogy minden esetben valamilyen egyéni többlettel bővül, súlyosodik a titok. A családanyáknál házastársi kötelességként fogja fel a nép a házaseletet, de az erőn felüli gyermekvállalást elítéli, így hát a családanya nemi életre kötelezett, de teherbe esnie nem szabad. A lányok esetében egyszerűbb a titokképlet. Hiába élünk a XXI. században, a társadalom a mai napig elítéli a házasságkötés előtti gyermekvállalást. A tilalmat leginkább a közvetlen környezet fogalmazza meg.³⁷

A továbbiakban a titkolózásért és a bűncselekmény kiváltásáért felelős okokat csoportosítom:

- a) a társadalomban még meglévő tudati maradványok és a társadalmi megbélyegzéssel kapcsolatos szégyenérzet;
- b) szerelmi csalódás;
- c) a családi környezet negatív reagálása;
- d) rendezetlen családi háttér, szociális okok;
- e) gazdasági okok, kényelmi szempontok;
- f) az egészségügyi felvilágosítás hiányosságai;
- g) egyéb.

A felsorolt okokat kifejtve és megvizsgálva az alábbiakat látjuk:

- a) Különösen vidéken, elszigetelt területeken a házasságon kívül szülő nő a közösség által erkölcsileg mai napig elítélendő. A legtöbb újszülött-gyilkosságot kis településeken élő nők követik el. Jellemző, hogy a 40 évhez közeli, vagy e kort meghaladó nők szégyenérzetből követik el a bűncselekményt, hogy a falu ne vegye őket szájára, jelszó: „ennyi idősen gyermeket vállal”, „akár az unokája is lehetne” stb.
- b) A szerelmi csalódás, mint kiváltó ok kevésbé jellemző, inkább az szokott előfordulni, hogy az áldozat apja azzal zsarolja az anyát, „ha teherbe esel, elhagyalak”, „ha megszülsz, a mi kapcsolatunknak vége”. Ezek mind arra biztatják, hogy nem tarthatja meg, hogy el kell tűntesse a gyermeket, de mindenekeelőtt titkolnia kell terhességét, nehogy bárki is megtudja.
- c) A családi környezet negatív reagálása általában szorosán összefügg valamely más kiváltó objektív okkal (például szegénység, szerény megélhetési körülmények, sokgyermekes család).
- d) A rendezetlen családi háttér szinte valamennyi leányanyánál kiváltó okként szerepel és azoknál az asszonyoknál is, ahol például a férj italozó életmódot folytat, vagy a meglévő gyermek nem egészséges, esetleg anyagi gondokkal küszködnek.

---

³⁶ Fadgyas: i.m. 36-67. o.

³⁷ Cseres: i.m. 48-60. o.

- e) Megdöbentő, hogy néhány esetben kiváltó okként szerepel a kényelmi szempont, az elért anyagi színvonal megtartására való törekvés.
- f) Kellő felvilágosítás hiányában sajnos még mindig nem eléggé ismertek azok a lehetőségek, amelyeket az állam biztosít a nem kívánt gyerekproblémával kapcsolatban. Az elkövetők nagy köre tájékozatlan és főként közömbös is a fogamzásgátlással, és a terhesség-megszakítás legális lehetőségével szemben. A fiatalkorúak, ha tudnak is e lehetőségről megriadnak, amikor tudomásukra jut, hogy szülői beleegyezés hiányában az nem lehetséges.³⁸
- g) Egyéb: ezek azok az esetek, amelyek nem sorolhatóak be az előbb említett kategóriák egyikébe sem. Ezek közül a jelentősebb például ha a teherbe ejtő férfi ígérete ellenére a terhes nőt nem veszi feleségül, hanem elhagyja.³⁹

VII. Inkubátorprogram: megoldás vagy álmegoldás?

Ha megállítva az utca emberét, azt a kérdést tennénk fel nekik: hogyan előzhető meg leginkább a csecsemőgyilkosság, legtöbbjük azt válaszolná: inkubátorprogrammal. Igen, a legtöbben azt gondolják, hogy az inkubátorprogram minden igényt kielégít, mert a fő cél: életben tartani az újszülöttet. A laikus és a szakmai vélemény között hatalmas ellentét tátong e kérdést tekintve, mivel a közvélemény első helyre sorolja a babamentő programok közül azokat, ahol a fő cél az újszülött megmentése és örökbeadása. Ezzel szemben a szakma úgy gondolja, hogy igen, ezek nyilván fontosak és az elsődleges cél náluk is az, hogy az újszülött életben maradjon, azonban sok program (köztük az inkubátorprogram is) nem a lényegét kívánja megragadni, hanem álmegoldást nyújt, amellyel úgymond becsapja a társadalmat. Az 1996 óta hazánkban is a kórházak elé kihelyezett inkubátoroknak egyértelmű üzenetük van. Az inkubátorprogram egyik célja, hogy minél könnyebben és hamarabb hozzájussunk az egészséges újszülötthöz, aki könnyen örökbeadható. Ezekben az esetekben eljárás nélkül lehet örökbe adni a gyermeket, megkerülve ezzel a hosszadalmas procedúrát. Ez mindenképpen ellenkezik az ENSZ Gyermekjogi Egyezségokmányával, ahol többek között azt is rögzítik, hogy a gyermeknek joga van az anyakönyvezéshez, a nemzeti hovatartozásához és szülei lehetőség szerinti ismeretéhez stb. Ugyancsak ellentmond az 1997. évi XXXI. tv-nek, amely kimondja a gyermek jogát a családban való nevelkedéshez, jogát a családhoz, elsősorban saját családjához, továbbá, hogy a gyermeket csak egészen

---

³⁸ Lékó: i.m. 30-41. o.

³⁹ Fadgyas: i.m. 36-67. o.

kivételes esetben lehet elválasztani anyjától.⁴⁰

Megoldás, vagy álmegoldás-e az inkubátorprogram? Első ránézésre biztatónak látszik, mert fő céljának a csecsemőgyilkosságok megelőzését és a gyermeküket az inkubátorba helyező anyák büntetlenségét tekinti. Fontos, hogy ne büntessék azokat az anyákat, akik inkubátorba teszik a babájukat, magára hagyván őket, valamint azt, hogy minél több megyei kórház elé kerüljön inkubátor, sőt jelenleg már létezik olyan pályázat is, hogy ne csak megyei kórházakban legyen erre lehetőség, hanem más egészségügyi intézményben is. Fontos megemlíteni, hogy először 2000-ben Pécsen helyeztek el olyan inkubátort, ami működött is, vagyis szem előtt tartották a kockázatcsökkentő garanciát is azzal, hogy olyan jelzőberendezéssel látták el az inkubátort, ami az újszülött behelyezésétől számított 4 percen belül működésbe lép, és jelzi az ott dolgozóknak a történetet.⁴¹

Alaposabban megvizsgálva azt látjuk, hogy egy másik céllal is kiegészül ez a program, amely nem más, mint a gyermekek azonnali örökbeadhatósága. A gyermek helyzetét tekintve az egyik leggyakoribb érv a program mellett az, hogy legalább így nem ölték meg, viszonylag normális családi életet élhet, szerető és gondoskodó kezekbe kerül. Azonban arra semmi bizonyíték nincs, hogy valóban az anya tette-e az inkubátorba a babát, vagy esetleg kényszerítette-e valaki arra, hogy oda helyezze gyermekét. Kik a szülei, hogyan és miért került oda, mi történt volna vele, ha nincs ez a program? E kérdésekre nem kapunk választ, de a legszomorúbb, hogy maga a gyermek sem. Sosem tudja meg kik voltak a szülei, miért mondtak le róla, miért nem kellett senkinek. Fontos, hogy a nagyszülőnek, testvérnek joga van ahhoz, hogy a gyermeket megismerje, ha lehetősége van rá, akkor saját családjában felnevelje.

Nem elhanyagolható kérdés, hogy szabad-e és lehet-e a gyermekükről ilyen úton lemondó anyákat lelki segítség nélkül hagyni, tudván azt, hogy ez nekik is nagy lelki trauma, hogy a későbbiekben ez mentális problémákhoz vezethet. Sajnos nincsenek biztos adataink arra nézve, hogy az inkubátorba helyezett újszülöttek megegyeznek azokkal a lehetséges áldozatokkal, akiket szülés után megöltek volna. A legtöbb újszülött-gyilkosságot kis településen követik el. Elég kicsi a valószínűsége annak, hogy egy vidéki anya eljuttatná csecsemőjét egy tőle akár több 10 km-re kihelyezett létesítménybe. Sajnos az az érv is e mellett szól, hogy nem csökkent az újszülött-gyilkosságok száma az inkubátorok kihelyezésével.⁴²

A korábbi törvények alapján az újszülöttnak az inkubátorban történő elhelyezése büntettnak minősült, azonban az aggályos jogi helyzet

---

⁴⁰ Herczog Mária (szerk.): Ne hagyjuk őket magukra! Megelőzhető az újszülöttgyilkosság. Család, Gyermek, Ifjúsági Egyesület, Budapest 2001. 152 o.

⁴¹ Cseres: i.m. 218. o.

⁴² Herczog: Gyermekbántalmazás. 326. o.

megváltoztatása érdekében Vidorné dr. Szabó Györgyi országgyűlési képviselő volt az, aki 2005-ben indítványt nyújtott be az újszülötteket a kórház előtti inkubátorokba elhelyező anyák jogi helyzetének rendezése érdekében. Ezt a parlament elfogadta, módosítva így az 1952. évi IV. törvényben található örökbefogadás szabályait.⁴³

Amerikában a Safe Haven Law (Biztos Menedék Törvény) értelmében a szülők gyermeküket bármelyik kórháznál, rendelőintézetnél, terhes gondozónál, gyermekotthonnál, tűzoltóságnál, rendőrségen otthagyhadják a szülést követő 1 napon belül. Utánuk nem indul nyomozás, kilétük anonim marad. Államonként eltérő 14-30 nap áll rendelkezésükre, hogy meggondolják magukat és a gyermekért visszamenjenek.⁴⁴

Hazánkban az anyának 6 hete van, hogy meggondolja magát. Az inkubátort külön helyiségben helyezik el, és mellette különböző felvilágosító jellegű szóróanyagokat is találnak a szülők, amelyek segítenek nekik a krízishelyzetekben, támogatást nyújtanak.⁴⁵

A jelenleg működő megelőzést célzó programok mindegyike az egészségüggyel, illetve az egészségügyi intézményekkel áll kapcsolatban. A továbbiakban ezekről a megelőzést célzó programokról lesz szó, röviden bemutatva tevékenységüket, munkájukat és főbb célkitűzéseiket.

A *Schöpf-Merei Ágost Anyavédelmi Központ* programja volt az, amelyik a leginkább közelített az átfogó problémamegoldáshoz, azonban nem volt tökéletes (pl.: a különböző segítő intézményekkel való kapcsolatfenntartás és együttműködés tekintetében). Olyan kórházi krízisprogramot működtetett, amely keretében több száz krízishelyzetű nő szülte meg gyermekét és kapott segítséget ahhoz, hogy vállalni tudja későbbi nevelését. Ez a program érzékelte, hogy itt elsősorban nem orvosi munkára, hanem szociális, lélektani és gyermekvédelmi feladatok megoldására van szükség.⁴⁶

A *Szekszárdi Bölcső Alapítványt* 1995-ben alapította Budavári Zita. Az alapítvány működési módját tekintve leginkább karitatív magánvállalkozáshoz hasonlítható, amely elsősorban az örökbefogadásra szerveződött. Az alapítvány nyilatkozataiban mindig a baba életének megmentése és az örökbefogadás az, amiről szó esik, mellőzve a bajba jutott anyák és családjaiknak rászorultságát a segítségnyújtásra és a gyermekek érdekeinek valódi képviselőit. Az alapítvány a nyílt örökbefogadásra épül, amely azt jelenti, hogy a vérszerinti szülők, illetve az örökbefogadó szülők személyesen és együttesen megjelennek a gyámhatóságon, ahol a vérszerinti

⁴³ Herczog Mária: A gyermekek elleni erőszak más megközelítésben – a bántalmazó rendszer. Belügyi Szemle 2005. 9. sz. 77-92. o.

⁴⁴ Carol Sanger: Infant Safe Haven Laws: Legislating in the culture of life. Columbia Law Review 2006, Vol. 106 Issue 4, 753-829. o.

⁴⁵ Herczog: Gyermekbántalmazás. 326. o.

⁴⁶ Uo.

szülő az ott tett nyilatkozatával lemond gyermekéről az örökbefogadók javára.⁴⁷

Az *Alfa Magzat-, Csecsemő-, Gyermek- és Családvédelmi Szövetség* 1996 óta működik Magyarországon és jelentős eredményekkel büszkélkedhet az előző két programmal együtt. A szövetség nemcsak a terhességüket titkoló anyák segítségével foglalkozik, hanem elsősorban a már megszületett és segítségre szoruló gyermekek elhelyezésében vállal nagy szerepet. Munkája kiterjed a magzat- és gyermekvédő területekre, programokra és kampányokra is egyaránt. A szövetség az emberi életet a fogantatástól kezdve tiszteli, ezért az abortusszal szemben arra biztatja az anyákat, hogy a babát szüeljék meg, neveljék fel saját maguk, amennyiben erre nincs lehetőségük, akkor adják ökörbé az ő szervezetüknél regisztrált várandós párnak. A szövetség működésének alapja telefonhálózat, amely országosan működik. Mind a 19 megyénkben úgynevezett Alfa-hangok, olyan segítők kezelik ezeket a vonalakat, akik az egészségügyben dolgoznak és önkéntesen végzik ezt a segítő tevékenységet.

A *Gólyahír egyesület* is az újszülött-gyilkosságok megelőzéséért alakult egyesület, amely nemcsak az újszülött megmentésére, hanem a kétségbeesett várandós nő lelki állapotára is nagy hangsúlyt fektet. Segítenek megőrizni a titkolt terhességet. Legfőbb elvük a gyermek életének megmentése. Ingyen hívható telefonvonalat működtetnek, hogy a krízishelyzetben lévő várandós anyák, akik nem kívánt gyermeket várnak tudjanak hova fordulni, hogy meg tudják beszélni gondjaikat (inkognitóban, de őszintén) hozzáértő szakemberrel. Specializálódott szakemberek, főleg védőnők fogadják a telefonhívásokat. Anyaotthonos elhelyezést tudnak nyújtani, felvilágosítást tudnak adni az igénybe vehető juttatásokról, valamint arról, hogy milyen lehetőségei vannak az anyának a gyermek sorsát illetően, és ezek a különböző megoldások milyen hatással vannak a gyermekekre és órá. Ilyen például a nyílt örökbeadás is. Az egyesület célja, hogy az anyák felelősségteljes döntést hozzanak önmaguk, valamint gyermekük sorsáról, és csak végső esetben adják örökbe gyermeküket.⁴⁸

Az *Országos Védőnő Szolgálat*. A védőnői hálózat a prevenció legátfogóbb és legrégebbi hagyományokkal rendelkező szervezete hazánkban. Célja, hogy a gyermek egészséges növekedéséhez szükséges tanácsokat és támogatást minden család megkaphassa a gyermek születésétől, annak 18 éves koráig a hálózaton keresztül. Tevékenységét a család otthonában, családlátogatás során, tanácsadóban, tanácsadáson, fogadóórán, a várandós kismama munkahelyén, egészségügyi intézményekben, szülészeti osztályokon, újszülött osztályon, bölcsődékben és oktatási intézményekben látja el a hálózat.⁴⁹

---

⁴⁷ Herczog (szerk.): i.m. 152. o.

⁴⁸ <http://www.golyahiregyesulet.hu/tevekenyseg.php> (2012.11.01.)

⁴⁹ Herczog: uo.

VIII. Egyéni közvélemény-kutatásom kiértékelése

Dolgozatom kapcsán többször felmerült bennem a kérdés, vajon a laikusok mennyit tudnak az újszülöttek sérelmére elkövetett emberölésről. Szembesültek-e már azzal, hogy hazánkban ez egy igenis létező bűncselekmény? Gondolkodtak-e már azon, hogy milyen okok válthatják ki a nőből azt, hogy végezzen újszülöttjével? Vajon mit gondolnak a Büntető törvénykönyvünkben történő szabályozásról, vagy esetleg annak hiányáról? Mennyire tartják szükségesnek, hogy külön, privilegizált esetként szerepeljen a jogszabályban? Visszatartó erő lenne-e, ha külön kerülne szabályozásra? Ha a szabályozás nem is, akkor mi lenne az, ami visszaszorítaná a csecsemőgyilkosságok számát?

Az online kérdőív kitöltés mellett döntöttem. Céлом az volt, hogy választ kapjak azokra a kérdésekre, amelyeket az előző bekezdésben megfogalmaztam. A következőkben ezt szeretném kifejezni kiértékeléssel. A kérdőív 34 kérdésből tevődik össze, amelyből az első 8 személyes jellegű. A kérdőívet összesen 204 személy töltötte ki, nemi eloszlását tekintve ebből 158 nő és 46 férfi.

Első kérdésem arra irányult, hogy hallott-e már a kitöltő az újszülöttek sérelmére elkövetett emberölésről. A kitöltők közül csupán 6% nem hallott még erről e bűncselekményről. Ez mindenképpen pozitív, de semmiképpen sem kielégítő. Kíváncsi voltam, hogy a közvélemény mekkora számot jelöl meg, és reálisan látja-e a hazánkban, a hatóságok tudomására jutott újszülöttek sérelmére elkövetett emberölések számát. Meglepődve tapasztaltam, hogy igen, a kitöltők többsége a valós és statisztikák által is alátámasztott intervallumokat jelölte meg, ezek: 10-15, illetve 15-20 újszülöttet jelentenek a gyakorlatban. Arra a kérdésre, hogy vajon mekkora a látencia, szintén kielégítő válaszokat kaptam, mert a válaszadók többsége a választható opciók közül a gyakorlatban is visszatükröződő, nagy a látencia válasszal reagált.

Azt is helyesen ítélte meg a válaszadók többsége, hogy főként kisebb településeken: falun, azon belül is zsáktelepüléseken, tanyákon jellemző a cselekmény, de kis-és nagyvárosban is előfordulhat. Kíváncsi voltam vajon az elkövetők életkorát tekintve mit gondolnak a megkérdezettek, és sejtésem be is igazolódott. Legtöbbször, azaz a kitöltők 41%-a azon a véleményen volt, hogy az elkövetők legnagyobb számban 18 év alattiak. Ezt a statisztikák megcáfolják, ugyanis legmagasabb számban a 18 és 25 év közötti fiatal felnőttek követik el ezt a bűncselekményt, őket követik a 25 és 35 év közöttiek a 18 éven aluliakkal együtt, végül a 35 év felettiak. A következő kérdésre, amely az elkövetők családi állapotával kapcsolatos, helyes és a gyakorlatban is jellemző válaszok születtek, mert a legtöbbször úgy gondolták, hogy a hajadonok azok, akikre a legnagyobb figyelmet kell fordítanunk. Sok

esetben azonban azt is láthatjuk, hogy a házasságban, tartós párkapcsolatban élők is követnek el újszülött sérelmére emberölést. Ez a válaszadók szemszögéből is igazolást nyert.

A kitöltők 77%-a azon a véleményen volt, hogy a 8 általánost végzett és onnan tovább nem tanulók száma a legnagyobb az elkövetők közül. Sajnálatos, hogy a gyakorlat erre sok esetben rácsófol, mert nem egy olyan esetről tudunk, amikor tanult nő követte el ezt a bűncselekményt. Általánosságban elmondható, hogy helyesen gondolták a válaszadók, mivel az elkövetők többségének a 8 általános iskola a legmagasabb iskolai végzettsége. Arra is helyes válaszokat adtak, hogy a legtöbben szegény sorban élnek, és ahogy haladunk felfelé a társadalmi (és azzal együtt az anyagi, és gazdasági) ranglétrán, egyre csökken az elkövetők száma.

Érdekesség, hogy a válaszadók 55%-a gondolta úgy, hogy az újszülöttek sérelmére elkövetett emberölés bizonyos faji, nemzeti, etnikai csoport által elkövetett bűncselekmény. Ez nem igazolható, sőt sokak meglepetésére a statisztikák alapján egyenesen megállapítható ennek szöges ellentéte, mert például a romákat nézve azt látjuk, hogy az ő kultúrájukban a nagycsalád, a sokgyermekes család teljes mértékben elfogadott.

Kíváncsi voltam, hogy a kitöltőket szociálisan mennyire érinti meg egy-egy újszülött tragédiája. A legtöbben azt a választ adták, hogy meghökkennek és elítélik azt a nőt, aki ilyet tesz, de akadtak szép számban olyanok is, akik próbálják beleképzelni magukat a szülő nő helyzetébe.

Arra a kérdésre, hogy milyen okok vezethetnek el egy nőt e tette, szintén a gyakorlatban is jellemző válaszokat kaptam, többek között: első helyen szerepelt a rendezetlen családi háttér-szociális okok kategória 83%-kal, ezt követte a gazdasági okok, a félelem, az életkori sajátosság, a házasságon kívül született gyermek, az egészségügyi felvilágosítás hiánya és végül a szerelmi csalódás. Fontosnak tartottam érzékeltetni a kitöltőkkel azt a tényt, hogy a szülő nőnek nem csak a teste, hanem sok esetben a tudata is igen bonyolult folyamaton megy át a szülés közben, illetve közvetlenül azt követően. Ehhez kapcsolódik az is, hogy a kitöltők 12%-a nem hallott még az ezeket a nőket esetlegesen érintő/érinthető beszűkült tudati állapotról. Ebből következik, hogy 32% arról sem tudott, hogy az ilyen tudati állapotban lévő nők enyhébb elbírálásban részesülnek, mivel ez enyhítő, illetve kizáró körülmény a bűnösség megállapítását, illetőleg a büntetés kiszabását tekintve. Kutatásom egyik fő kérdése az előbbi fejezetekben is felvetett szabályozás kérdése, amelyről a kitöltők 74%-a úgy vélekedett, hogy szükség lenne egy privilegizált tényállás beiktatására a Büntető törvénykönyvbe. Arra a kérdésre, hogy vajon (jelen esetben nem beszűkült tudati állapotban lévő nő) büntetése a törvénykönyvben meghatározott büntetési tétel alsó, vagy felső határához esik-e közelebb, szintén a gyakorlatban jellemző válaszok születtek, amely szerint a kiszabható büntetési tétel alsó határához esik

közelebb, figyelembe véve az enyhítő körülményeket. A kitöltők 8%-a gondolta úgy, hogy az újszülöttjüket megölő nők halált érdemelnének. A nemi arányt vizsgálva ennél a kérdésnél kíváncsi voltam, hogy vajon a nők, vagy a férfiak gondolják-e többen az igenlők közül, hogy ezt a sorsot érdemelnék az anyák. A 17 igenlőből 5 férfi volt, 4 közülük 18 és 25 év közötti, és akadt köztük jogász végzettségű is. Olyan válaszok is születtek, ahol azt láttam, hogy az egyetlen érv a nemleges válasz mellett csupán az volt, hogy hazánkban a halálbüntetés nem szerepel a büntetések között. Ez igen elszomorító, hiszen egy XXI. századi jogállamban és főként az Európai Unióban nem lehet, és nem is szabad, hogy ez a gondolat felmerüljön a társadalom tagjaiban. A legtöbb kitöltő úgy gondolja, hogy a gyermeke életét kioltó anyának nagyobb büntetés a szabadságvesztés és a tudat, hogy amíg él, ezt a „keresztet” hordoznia kell. Főleg a férfi kitöltők részéről érkeztek olyan típusú válaszok, hogy nem szabadna engedni azt, hogy az ilyen cselekményt elkövető nőnek a későbbiekben gyermeke születhessen.

Mi a helyzet az anya közvetlen környezetével? Azokkal az emberekkel, akik mindvégig tudták, sejtették áldott állapotát, de mégsem tettek semmit? Őket is felelősségre kellene vonnunk? A válaszadók 80%-a úgy gondolta, hogy igen, mert passzívan, de hozzájárultak, elfogadták a szülő nő titok igényét. A korábbiakban már feltettem olyan kérdést, amely a kérdőívet kitöltők első reakciójára vonatkozott ilyen hír hallatán. Kíváncsi voltam, hogy, ha újra felteszem, csak más megfogalmazásban, akkor igazolást nyernek az előbbieken adott válaszok. Itt konkrétan arra irányult érdeklődésem, hogy ilyen szomorú hír hallatán, belegondol-e a kitöltő személy a mögöttes okokba, próbálja-e beleképzelni magát a szülő nő helyzetébe. A válaszadók 79%-a igennel válaszolt, így a korábbiakban, ezt a választ adó 25%-on túl többen vannak, akik bár mélységesen elítélik az anyának ezt a tettet, de próbálnak válaszokat keresni.

A következő 3 kérdésben a különböző babaprogramokat helyeztem a középpontba. Elsőként arra voltam kíváncsi, hogy a válaszadók közül akadnak-e, akik hallottak már ilyen céllal létrehozott programokról. 60% hallott már újszülötteket támogató szervezetről. Kíváncsi voltam, hogy a kitöltők meg tudnak-e nevezni maguktól, önként újszülöttek életének megmentésével foglalkozó programokat. 51%-ban az inkubátorprogram szerepelt a válaszok között.

Ezt követően olyan kérdést tettem fel, ahol több lehetőséget adtam meg, amelyeket a kitöltők kiválaszthattak azzal kapcsolatban, hogy hallottak-e már valamelyik programról. A válaszadók 86%-a megjelölte az inkubátorprogramot, ebből igazolható az, hogy sokan hallottak már erről a programról, de mégsem él olyan erősen a köztudatban, hiszen közel 30%-a volt a kitöltőknek, akik maguktól nem említették meg ezt a lehetőséget, csak miután rákérdeztem. Az inkubátorprogram kapcsán fogalmaztam meg

következő kérdésemet, amely főként arra irányult, hogy a kitöltők mit gondolnak erről a lehetőségről. Több opciót is megadtam, amelyek közül választhattak a válaszadók, de a legtöbben, 81% a következő választ jelölte meg: „[m]indenképpen hasznosnak tartom és támogatom, hogy országosan minél több inkubátort helyezzenek el a kórházaknál”.

Az inkubátorprogram kapcsán kíváncsi voltam, hogy a kitöltők érzékelik-e azt a problémát, hogy ez a program a vidéken, elszigetelt településen élő nők számára közel sem érhető el olyan könnyen, mint a kis-és nagyvárosban élő nőknek. Érdekelt, hogy mit gondolnak azzal kapcsolatban, hogy az a nő, aki nagy távolságot kell, hogy megtegyen az inkubátor lehetőségének kihasználására, vajon hoz-e akkora áldozatot (utazás, anyagi költségek, esetleges lelepleződés veszélye), hogy útra kerekedjen. A válaszadók 3,4%-a gondolta úgy, hogy igen, képes meghozni ekkora áldozatot a szülő nő. A döntő többség inkább azon a véleményen volt, hogy nekik ez nem megoldás, nem teszik meg a nagy kockázatokkal járó utat ezek az anyák, és ez nem feltétlenül az ő hibájuk, hanem a rendszeré is. Sokan vélekedtek úgy, hogy szükség lenne az inkubátorprogramon kívül más anonim és büntetlen otthagyi lehetőségre is (templom, orvosi rendelő előtt).

Magyarországon az újszülött inkubátorban való elhelyezése nem von büntetőjogi felelősséget maga után, azaz nem próbálják felderíteni az anya kilétét, nem indítanak ellene büntetőeljárást. Ha azonban a szülő nő a babát nem az inkubátorba helyezi, hanem például a templom, rendőrség előtt, a kórház folyosóján hagyja, vagy egy kórházi dolgozó kezébe nyomja, az kiskorú veszélyeztetésének minősül. Az a kérdésem, hogy mit gondolnak erről a kitöltők, egyöntetű válaszokat szült, mert csupán 6,3% gondolta úgy, hogy ez teljes mértékben helyes, és megállja a helyét büntetőjogilag is. Akadtak olyan kitöltők, pontosítva 2 fő, akik az inkubátorban való elhelyezést is büntetnék, de a válaszadók többsége, azaz 92% nem tudott azonosulni ezzel a ténnyel. Ez a kérdés volt az, amelyre a legbővebb és legátfogóbb válaszok érkeztek. Sokan megdöbbenek azon, hogy ez így van, mert idézve őket: „[a]kkor milyen lehetőség marad a vidéken élő anyák részére”. Sokan ennél a kérdéssel felismerték azt a tényt is, hogy az inkubátorprogramnak nem csak az újszülöttek életének megmentése a célja, hanem a minél egyszerűbb és gyorsabb örökbeadhatóság is. Fontosnak tartottam megkérdezni a prevenció miatt, hogy vajon mit gondolnak a kitöltők a lehetséges megelőzési utakról. Célravezetőnek tartottam, hogy magam is kínáljak alternatívákat arra vonatkozóan, hogy melyek lehetnének a lehetséges előrelépési utak az újszülötteket illetően. A kitöltők közül a legtöbben, 74% a magasabb és jobb minőségű egészségügyi felvilágosításban látták a megoldást.

Összességében elmondható, hogy a kitöltők többsége kellő információval rendelkezik e problémakört illetően, valamint a megelőzési lehetőségek terén

is akadnak olyan elképzelések részükről, amelyek a jövőre nézve mindenképpen hasznosak lehetnek.

IX. Saját vélemény, lehetséges előrelépési utak

Az újszülött-gyilkosság kriminológiai megelőzése igen komplex probléma. E cselekményt elkövető nők lélektanának elemzése szakértők feladata, akik az általuk végzett különböző vizsgálatokkal remélhetőleg közelebb kerülnek a még másokat és engem is igazán foglalkoztató kérdéshez: „miért”. Az említett kiváltó okok mind befolyásoló tényezők sajnos nem adnak kielégítő választ a kérdésre. Nem tudjuk, mi zajlik le ezekben a nőkben és akármilyen vizsgálatot is végzünk velük, nem tudjuk meg soha, hogy akkor és ott mi volt az, ami miatt így döntöttek. Szomorú, hogy ennek ártatlan lélek látja kárát, mert ő igazán nem tehet semmiről. Már akkor eldől a sorsa, amikor megfogon, esélye sincs arra, hogy éljen.

Eredményezőnek látom a különböző alapítványok és szervezetek munkáját. Már akkor is megéri a működésük, ha csak 1 csecsemő életét mentik meg. Az inkubátorprogramot is hasznosnak találom, bár a valós, mögöttes céljával nem értek egyet. Úgy gondolom, hogy a vidéken, kis településen élő nő nem arra fog törekedni, hogy újszülöttjét eljuttassa a nagyvárosban lévő kórházba, mivel ez neki mind lelkileg, mind anyagilag megterhelő. Véleményem szerint a program azzal, hogy az inkubátorok csak a nagyvárosokban érhetőek el nem az igazi „célközönseget” célozza meg. Magyarországon, ha egy anya besétál a körzeti rendelőbe és az orvos vagy a védőnő kezébe nyomja az újszülöttet, vagy akár csak otthagyja a rendelő előtt, büntetendő, nyomozást indítanak ellene. Pedig ha jobban belegondolunk, a vidéken, elszigetelt környezetben élő nőnek nem igen lenne más lehetősége, ha életben akarja tartani nem kívánt újszülöttjét. De mivel ez hatóság által üldözendő bűncselekménynek (kiskorú veszélyeztetése, családi állás megváltoztatása) minősül, ezért inkább választja azt, hogy megöli, hátha sosem derül ki. Érdemes lenne elgondolkodni azon, hogy ne csak inkubátorba lehessen elhelyezni büntetlenül az újszülöttet, hanem bizonyos, törvény által szabályozott helyeken és személyeknél is, például helyi körzeti rendelő, védőnő, terhesgondozó, olyan kórházak, ahol nincs elhelyezve inkubátor, esetleg rendőrség.

Véleményem szerint lehetséges előrelépési út lehetne, ha a média többet foglalkozna a problémával. Ha többet beszélne a nem kívánt terhesség megelőzéséről, arról, hogy milyen módon lehet ez ellen tenni. Sokaknak a terhesség-megszakítás rendkívül megterhelő anyagilag, ezért érdemes lenne elgondolkodni azon, hogy bizonyos szociális helyzetben és bizonyos életkor alatt lévő nők esetén ennek költségeit felvállalja, vagy lecsökkentse az állam. Fontos lenne, hogy színvonalasabb és több, ingyenes felvilágosításon

vehessenek részt már serdülő kor kezdetén a lányok, különböző termékmintákat kapjanak, hogy lássák miről is van szó. Előrelépés lehetne, ha a fogamzásgátló készítményeken nagyobb fokú állami támogatás lenne. Ez esetben biztos többen élnének az e célt szolgáló gyógyszerekkel is, mert amíg 3 havi gyógyszeradag 7-8000 Ft, addig nincs miről beszélnünk. Az is előrelépés lenne, ha nem csak a terhesség megelőzését és annak eszközeit hallanánk többit a médiában (habár mindenképp ez az elsődleges), hanem azt is, hogy hova fordulhatunk később problémánkkal. Gondolok itt az alábbiakra: milyen segítő szervezetek léteznek; milyen ingyenes segélyvonalakat hívhatnak a bajba jutott lányok és nők; milyen lehetőség van arra, hogy lemondjanak gyermekükről; hogyan zajlik az örökbefogadási eljárás; milyen gyermek-és családvédelmi szolgálatok állnak a rendelkezésükre; milyen jogaik vannak.

Fontosnak tartom, hogy a védőnők is tájékoztassák a kismamákat, mert közvetlenül talán ők (mint szakemberek) kerülnek velük a legszorosabb kapcsolatba. Előrelépés lenne, ha több szociális munkást és szakembert alkalmaznának a kórházakban, a hajléktalanszállókon, és olyan helyeken, ahol nagyobb esélye van annak, hogy nem kívánt terhesség merül fel. Egyetértve Herczog Máriával nagy segítséget látok a médiában, ha több reklám, oktatófilm, vagy közérdekű közlemény lenne a témával kapcsolatban, akkor több nőhöz jutna el az üzenet és az abból levonható tanulság. Segítség lehetne, ha már kisgyermekkortól az önismeretre, a kommunikációra, a férfi és női szerepek elsajátítására nevelnék a gyermekeket.⁵⁰ Ez azért is lenne fontos, mert hiába a rengeteg egészségügyi felvilágosítás, a sajtó és a média nagyobb fokú felhasználása, ha a lány/nő nem olyan családi környezetben nőtt fel ahol megtanulta, hogy igenis merjen segítséget kérni.

Hiába az emberölések „csak” 10-20%-át teszi ki ez a bűncselekmény, még így is hatalmas arány. Úgy gondolom, hogy mindenképpen nagyobb súlyt kellene helyezni a gyermek-, család- és anyavédelmi jogszabályokra. Hasznos lenne elgondolkodni a jogi szabályozás módosításán is, esetleg önálló esetként feltüntetni a Büntető törvénykönyvben. Fontosnak tartom, hogy ne egyből ítélkezve, halálra ítéltként tekintsen a társadalom ezekre a nőkre, hanem próbáljon meg tettük mögé látni. Vegye számba, hogy miért is követték el ezt a borzalmas tettet, mi készítette őket erre. Vajon, ha ő is ilyen helyzetbe kerülne, hogyan cselekedne? Mi lenne a helyes megoldás? Ezeket a kérdéseket mindenkinek fel kell tennie magában, mielőtt bírálni kezdené azt, aki eme szörnyű tettet elkövette.

---

⁵⁰ Herczog: Csecsemőgyilkosságok... 99-120. o.

László Balázs

A büntetőeljárás szereplőinek titoktartási kötelezettségéről*

I. A titok jelentősége a társadalomban és a büntető eljárásjogban

A társadalmilag jelentős érdekek versengésének jogi szabályozása bonyolult, differenciált. A pontos történeti tényállás, a (jelző nélküli)¹ igazság feltárása, a ténymegállapítás, mint a büntetőeljárás egyik jellegadó tényezője² is így kerül szembe a jogilag releváns titok védelmével. Nagy Lajos szavaival élve „a bírósági tényállás-megállapítás lényegében megismerés: az elkövető magatartásának, az anyagi világban végbement jelenségnek gondolati rekonstruálására irányuló célszerű és aktív tevékenység”.³ A titok védelméhez ellenben elég lehet a hallgatás, a passzivitás. Ahogy Földesi Tamásnak a titokról írott monográfiájában is olvasható: „a jogban alapvető igény a bűncselekmények titkainak feltárása, ám a nyomozás óhatatlanul titkos elemeket is tartalmaz.”⁴ A jog és a titok kategóriáinak találkozására vetíthető a következő megállapítás is: „a jog eszközei a társadalmi viszonyok alakulására, illetőleg az emberi magatartásokra kedvező hatást gyakorolhatnak ugyan, de nem helyettesíthetnek más társadalmi, politikai, erkölcsi normákat, nem léphetnek a politikai, erkölcsi eszközök helyébe”.⁵ E két jelenség találkozása nem csupán érdekek, de értékek versengését is jelenti, ugyanis mind a büntető igazságszolgáltatás, mind a titokvédelem értékhordozó kategóriának is tekinthető. A modern jogrendszerekben a jog társadalmi jelentősége aligha kérdőjelezhető meg, de a titok is kiemelkedő szerepet játszik a különböző társadalmi alrendszerekben, annak társadalmi jelentősége egyre növekszik.⁶ Földesi is hangsúlyozza, hogy a titok problematikája „nemcsak fontos és aktuális, hanem számos megoldatlan kérdést rejt magában”, ami összefügg a titkok azon jellegzetességével, „hogy

---

* E tanulmány alapjául szolgáló dolgozat a XXXI. Országos Tudományos Diákköri Konferencián „Büntető eljárásjog” tagozatban I. díjban részesült. Konzulens: Dr. Mészáros Bence adjunktus

¹ Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs 2001. 36. o.

² Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest 2003. 21-25. o., Tremmel: i.m. 207-208. o.

³ Nagy Lajos: Tanúbizonyítás a büntetőperben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1966. 19. o.

⁴ Földesi Tamás: A „Janus arcú titok”. A titok titka. Gondolat, Budapest 2005. fülszöveg

⁵ Szabóné Nagy Teréz: A büntető igazságszolgáltatás hatékonysága. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1985. 12. o.

⁶ Földesi: i.m. 9-11. o.

számos esetben ellentmondásokat hordoznak magukban, és dilemmákat idéznek elő”.⁷

A titok fogalmán a büntető anyagi és eljárásjog szemszögéből *Angyal Pál* szerint „mindaz a bárki által megismerhető, de tényleg csak egy, vagy korlátolt számú egyén tudatkörében létező és harmadik személyek elől elzárt oly valóság (tünemény, jelenség, képzet, érzelm, gondolat stb. s mindezek megtestesítői) értendő, melyre vonatkozólag bizonyos méltánylandó érdek azt kívánja, hogy ez mások ismeretkörébe ne jusson.”⁸ Hasonló definíciót ad *Tóth Mihály* is: „[t]itok mindaz az elvileg bárki által megismerhető adat, tény, körülmény, vagy gondolat, s mindezek megtestesítői, amelyet azonban csak korlátozott számú egyén ismer, s amelynek titokban maradásához a titok ismerőinek méltányolható érdeke fűződik”.⁹ Szintén meghatározta *Angyal* a titokvédelem lényegét: „a titok java a személyiségi javak közé tartozik, minél fogva éppoly mérvben és határok között részesítendő védelemben, mint más személyiségi javak”.¹⁰

II. Ütköző érdekek, értékek

A büntető igazságszolgáltatás mint szervezet és mint eljárás axiológiai értelemben ugyan nem tekinthető értéknek, az akkuzatórius büntetőeljárás azonban olyan kritériumokkal (igazságosság, nyilvánosság, méltányosság¹¹) van körülbástyázva, amelyek önálló értéknek minősíthetők.

Ami az érdekeket illeti, leszögezhetjük, hogy az igazságszolgáltatás léte, a társadalomra veszélyes cselekmények elkövetőinek felelősségre vonása önmagában is társadalmi érdek. Az Alaptörvény elején olvasható Nemzeti hitvallás is deklarálja, hogy „a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése”.¹² Ennek egyik eszköze pedig az igazságszolgáltatás. Felfoghatók érdekként a büntetőeljárás rendeltetését, általános feladatait megjelölő úgynevezett külső funkciói is, az anyagi jog érvényre juttatása, az eljárás törvényességének biztosítása és az igazság elérése.¹³

A szervezetként és eljárásként felfogott büntető igazságszolgáltatás működése során számtalan további érdek találkozik egymással. Csupán néhány példát kiemelve: a sértett érdeke is az elkövető felelősségre vonása,

⁷ Földesi: i.m. 12. o.

⁸ *Angyal Pál*: A titok védelme anyagi és alaki büntetőjogunkban. Atheneum, Budapest 1908. 13. o.

⁹ *Tóth Mihály*: Titkokkal átszótt büntetőjog. In: *Iustum Aequum Salutare* I. 2005. 1. sz. 57. o.

¹⁰ *Angyal*: i.m. 25. o.

¹¹ A méltányosság követelménye a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény 22. § (1) és 36. § (1) szakaszaiból olvasható ki.

¹² Magyarország Alaptörvénye. Nemzeti hitvallás.

¹³ *Tremmel*: Magyar büntetőeljárás. 35-38. o.

az eljárásban érdekelt valamennyi személy (és hatóság) érdeke lehet a gyors, mégis alapos eljárás, a nyilvánosság vagy éppen a jogorvoslat. Itt említhetők még a büntetőeljárás úgynevezett belső funkciói, amelyek a büntetőeljárás mozgatórugóinak tekinthető főbb szerepeket, érdekköröket jelölik: a vád, a védelem és az ítélezés.¹⁴

A titokvédelemmel való kapcsolata miatt feltétlenül érdemes feleleveníteni a büntetőeljárás központi elemét képező bizonyítás fogalmát. Tremmel Flórián szerint a bizonyítás „olyan megismerési folyamat, amely az egyedi ügyben, büntetőjogilag releváns, túlnyomórészt múltbeli tényállásnak az eljáró hatóság, végső soron a bíróság általi, a valósággal adekvát megállapítására irányul, és a bizonyítékok összegyűjtésével, vizsgálatával és mérlegelésével kapcsolatos tevékenységben realizálódik”.¹⁵ A büntetőeljárásban résztvevő, azt bizonyos szempontból uraló hatóságok legfőbb feladata, célja és egyben (a hatékony és társadalmilag hasznos működés végett) érdeke a megismerés. A jogi eszközökkel feloldandó ellentét pedig a fogalmak jelentése alapján nyilvánvalónak látszik e megismerés és a titokvédelem lényegi elemét képező titok, eltitkolás, a megismerés megakadályozása között.

Ami a büntető igazságszolgáltatás hátterében álló normarendszert, a büntető eljárásjogot illeti, mindenekelőtt a jogbölcselet egyik fontos területét képező jogi értéktannak azt a tézisének érdemes megemlíteni, miszerint „a jog értékeszmét teremt”, maga is érték.¹⁶ Az alanyi jogok az egyén számára valóban értéknek jelennek meg, vagyoni jogok esetében ez könnyen mérhetővé is válik. Értéknek tekinthetjük azonban a társadalom, a közrend és a jogbiztonság szempontjából a tárgyi jogot is, amelynek szerves része az alaki jog, esetünkben a büntető eljárásjog. Belátható, hogy a büntető anyagi jog rendelkezései megfelelő eljárási szabály- és szervezetrendszer nélkül nem lennének képesek felváltani a talio elvén alapuló önbíráskodást. Erre utal Theodor Mommsen ismert késnyél-penge hasonlata is.¹⁷

Szintén alapvető jogbölcseleti tétel az, hogy a jog értékhozó kategória, amit *Varga Csaba* is megfogalmazott: „[o]lyan értékek s ezeknek civilizációs fejlődésünkben valamelyest kialakult hierarchikus rendszere van a jogba beépítve, amelyeknek értéke és jelenléte vitathatatlan.”¹⁸ A jog által „hordozott” értékek pedig eszerint a jogrend, a törvényesség, a jogbiztonság,

---

¹⁴ Tremmel: Magyar büntetőeljárás. 2001. 38. o., 92-95. o.

¹⁵ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs 2006. 59. o.

¹⁶ Moór Gyula: Bevezetés a jogfilozófiába. Pfeifer Ferdinánd Nemzeti Könyvkereskedése, Budapest 1923. 19-25. o., 282-302. o.; Horváth Barna: A jogelmélet vázlata. Attraktor, Máriabesnyő-Gödöllő 2004. 91-105. o.

¹⁷ Theodor Mommsen: Römisches Strafrecht. Duncker & Humblot, Leipzig 1899. Vorwort.

¹⁸ Varga Csaba: A jog társadalomelmélete felé. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar Jogbölcseleti Intézete, Budapest 1999. 251. o.

az igazságosság, valamint a méltányosság.¹⁹ A felsorolt értékek maguk is tovább bonthatók, így a törvényesség elemei például a hatalmi ágak szétválasztása és egyensúlya, vagy a büntető anyagi és alaki jogban egyaránt fontos *nullum crimen sine lege* és *nulla poena sine lege* elvek.²⁰ Ezek az akkuzatórius büntetőeljárás sarokkövei, aminek a titokvédelem kapcsán is jelentősége van. Míg ugyanis az inkvizitórius eljárásában (különösen a tortúra miatt) a titkok igen csekély védelemben részesültek, addig a törvényesség, igazságosság és méltányosság kritériumaiból ma már könnyen levezethető egyes titokfajták védelme az eljárás folyamán.

A büntető eljárásjogról is elmondható, hogy annak léte társadalmi érdek. A fentiekben említett érdekek és értékek legmegfelelőbb megvalósulásához ugyanis szükség van a büntető igazságszolgáltatás működési szabályainak lefektetésére, ami a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényben (a továbbiakban: Be.) valósul meg. A büntető igazságszolgáltatás által hordozott, összefogott és egyensúlyban tartott érdekek érvényesülését, egymáshoz való viszonyát szintén e törvény határozza meg.

Említhetünk azonban a büntető eljárásjogban összefogott érdekek között olyat is, amely a korábban említett valamelyik értékkel függ össze. A terhelt érdekének tekinthető védelemhez való jog biztosítása például a törvényesség mint érték egyik garanciája is.²¹ Az (elvont módon megfogalmazott követelményt jelentő) értékek és az érdekek kapcsolata tehát igen szoros és összetett.

A titok védelmében megtestesülő érdek, törekvés nem egyszerűen az előzőekben megfogalmazott értékek és érdekek ellentettje; nem fogható fel egyszerűen a gyors, hatékony, eredményes és igazságos büntetőeljárás akadályozására irányuló célkitűzésként. Valójában a titok védelméhez fűződő érdek is a büntető igazságszolgáltatás és a büntető eljárásjog testében megtalálható, abba szervesen illeszkedő érdekek egyike, amely összefügg más érdekekkel is (méltányosság, igazságosság).

Király V. István szerint „a jelenkor a titok eddig még sohasem tapasztalt szerteágazását, kiterjedését hordozza, s az emberiség leglényegesebb

---

¹⁹ Kenneth S. Gallant: *The Principle of Legality in International and Comparative Criminal Law*. Cambridge University Press, New York 2009.; Takács Péter: *Jog és igazságosság*. In: Szabó Miklós (szerk.): *Jogbölcseleti előadások*. Prudentia Iuris 11. Bíbor, Miskolc 1998. 184-190. o.; Kondorosi Ferenc – Visegrády Antal: *A jog társadalmi küldetése az európai integráció és globalizáció korában*. CompLex, Budapest 2012.; Visegrády Antal: *Jog- és állambölcselet*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs 2003. 90-93. o.

²⁰ Gallant: i.m. 11-19. o.

²¹ Takácsné Takács Dóra: *A fogvatartott védelemhez való joga – középpontban a kapcsolattartás gyakorlata*. In: Jungi Eszter (szerk.): *Büntetőjogi Tanulmányok X*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2009. 169-184. o.

ténykedéseit már kivétel nélkül leplezés veszi körül”.²² Ehhez teszi hozzá Földesi Tamás a titok Janus-arcúságáról beszélve, hogy „a titok a jogban sem tagadja meg önmagát, és ez azt jelenti, a jog attól függően, hogy mire vonatkozik, mi a tárgya, ellentétes követelményeket állít föl, az esetek egy jelentős részében a titkok feltárását jogellenesnek tekinti és bünteti is, míg egy kisebbik jelenségcsoportnál ellenkezőképpen foglal állást: éppen az eltitkolást tekinti jogellenesnek, és ennek következtében ezt a típusú magatartást szankcionálja”.²³

A titokvédelemhez kapcsolódó érdekeket a jogban releváns titokfajtákon keresztül érdemes vizsgálni. E dolgozatnak azonban nem tárgya a titkok jogi rendszerezésének elmélete, így csak röviden, példázó módon álljon itt néhány példa.

A köztitkok, vagyis a minősített adatok²⁴ védelmének hátterében tipikusan közérdek, államérdek (nemzetbiztonsági érdek, a közigazgatás és az igazságszolgáltatás zavartalan működése iránti érdek stb.)²⁵ áll és jellemzően más személy (akár jogi személy vagy az állam) titkának megőrzéséről van szó. Míg azonban az államtitok tartalma általában teljesen független a titoktartásra kötelezett személyétől, addig a szolgálati titoknál ez az „érdektávolság” már csökkenhet, a szolgálati titok ennyiben „emberközelibb”.

Természetesen a tágabb értelemben vett magántitok védelméhez is fűződik közérdek, ennek hiányában bizonyára nem is nyert volna jogi szabályozást a titokvédelem. A közmegbízatási és a foglalkozási titok védelmének hátterében például igen különböző érdekek, értékek állnak. Ilyen lehet a büntetőeljárás terheltjének a védelem joga legteljesebb kiaknázásához fűződő érdeke a védői titok esetében, a gyermek (tanuló) megfelelő testi, szellemi, erkölcsi fejlődéséhez fűződő érdeke a pedagógusi titok esetében, vagy éppen az alapvető jognak minősülő²⁶ lelkiismereti- és vallásszabadság gyakorlásához fűződő érdek a lelkészi titok kapcsán. Főleg gazdasági, üzleti érdekek húzódnak meg az üzleti- és az értékpapírtitok, valamint a banktitok és az adótitok védelmének hátterében. A levéltitok tartalma igen változatos lehet, így az annak védelme mögött meghúzódó érdekek is többfélék, általánosan azonban azt mondhatjuk, hogy ezek az érdekek a magánközlés védelmére, a személyiség védelmére és szabad kibontakoztatására mutatnak.

---

²² Király V. István: Határ – Hallgatás – Titok. A zártság útjai a filozófiában és a létben. Komp-Press Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár 1996. 151. o.

²³ Földesi: i.m. 115. o.

²⁴ A tanulmányban a teljesebb elméleti megközelítés miatt jelölöm a minősített adat korábbi megnevezéseit is. A szolgálati titok megnevezés egyébiránt számos ma is hatályos jogszabályban szerepel.

²⁵ A 2009. évi CLV. törvény a minősített adat védelméről (Mavtv.) 5. § (1) bekezdésében sorolja fel a minősítéssel védhető közérdek esetköreit.

²⁶ Magyarország Alaptörvénye VII. cikk (1) bek.

Végül, a szűkebb értelemben vett magántitokra is igazak a levéltitoknál írtak. A védelem itt is a személyiségre irányul, a védett érdek (érték) a személyiség integritása, autoritása. A magántitok védelmének gyökerei egyébként megtalálhatók az Alaptörvényben,²⁷ és az alapvető jognak minősülő emberi méltósághoz való jogra mutatnak.

III. A titokvédelem előfordulása a büntetőeljárásban

A büntetőeljárás szereplőit megillető titoktartási jogosultság és az őket terhelő titoktartási kötelezettség közelebbi vizsgálata előtt érdemes áttekinteni, milyen összefüggésekben jelenhet meg a titokvédelem a büntetőeljárásban.

A Be., szemben több alapvető jelentőségű törvénnyel, nem sorolja fel taxatíván a büntetőeljárás alapelveit. E fontos jogi-jogpolitikai normák, amelyeknek többsége Magyarország Alaptörvényében is megtalálható alkotmányos elv,²⁸ mégis kiolvashatók a jogszabály szövegéből, rendszeréből. A büntetőeljárás alapelvei²⁹ közül a titokvédelem főként a törvényességgel, a jogorvoslathoz és a védelemhez való joggal, az ártatlanság vélelmével és a nyilvánossággal (különösen annak kizárásával) kerül kapcsolatba. Itt érdemes még kiemelni a Be. egy elvi jelentőségű elvárását az eljáró hatóságokkal (és azok tagjaival) szemben. Eszerint az eljárási cselekmények végzésekor az érintettek személyiségi jogait tiszteletben kell tartani, és biztosítani kell, hogy a magánéletre vonatkozó adatok szükségtelenül ne kerüljenek nyilvánosságra.³⁰ Ezen elv kimondása helyeselhető, ám a gyakorlatban súlytalan. Egyrészt, az idézett rendelkezés fogalmai nem kellően határozott tartalmúak (például mi „szüségtelen”), másrészt, bizonyos eljárási cselekményeknél a nem érintett személyek (például elővezetésnél vagy házkutatásnál a szomszédok) figyelme elől gyakorlatilag lehetetlen elrejtőzni, a hatóság nyilván nem vonhat minden helyszín köré paravánokat. A fenti rendelkezés tehát fogalmilag pontosabb, tartalmilag részletesebb újragondolást igényel.

A büntetőeljárás szereplőihöz kapcsolódóan jelenik meg a titoktartás kérdése a terhelt, a tanú, a szakértő és a hatósági tanú esetében, elsősorban a kihallgatás illetve meghallgatás jelenségével összefüggésben. Itt érdemes azonban vizsgálni a diplomáciai mentesség (a mentességi eljárás mint

²⁷ Magyarország Alaptörvénye VI. cikk (1) bek.

²⁸ Magyarország Alaptörvénye XXVIII. cikk (1)-(7) bek.

²⁹ Bánáti János – Belovics Ervin – Csák Zsolt – Sinku Pál – Tóth Mihály (szerk.) – Varga Zoltán: Büntető eljárásjog. HvgOrac, Budapest 2009. 40-49. o.; Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs 2008. 59-68. o.; Király: i.m. 2003. 104-134. o.

³⁰ Be. 60. § (1) bek.

különleges eljárás) és a konzuli titok intézményét is. A későbbiekben e tárgyköröket elemzem részletesebben.

A büntetőeljárás és a titokvédelem viszonyának érdekes területét képezi a titkos információgyűjtés, illetve titkos adatszerzés kérdésköre. A hatóságok tájékozódásának ezek a formái ugyanis speciális garanciák felállítását teszik indokolttá. E jogintézményeket részletesen elemzi például Kis László értekezése.³¹ E körben a fontosabb kérdések: a bírói engedélyhez kötött illetőleg nem kötött adatszerző tevékenység garanciáinak különbözősége; a jogellenesen szerzett bizonyíték alapján beszerzett (származtatott) bizonyíték felhasználhatóságának kérdése, vagyis a „mérgezett fa gyümölcse” elvének alkalmazása vagy elutasítása;³² az ún. „féloldalasan kizárt bizonyíték modellje”, amely azt tenné lehetővé, hogy a védelem sérelmével jogellenesen megszerzett bizonyítékokat a védelem felhasználhassa az eljárásban a maga érdekében;³³ a nyomozó hatóság egyéb adatszerző tevékenységének³⁴ szabályai (melyet a törvény korábban hibásan puhatolásnak nevezett),³⁵ és amely tevékenység a nyomozás megkezdése után végezhető. Szintén problémás a *Mészáros Bence* által több írásban vizsgált fedett nyomozó intézménye.³⁶

Az előbbieken túlmenően is számos olyan rendelkezés található a Be.-ben, amely valamilyen módon kapcsolódik a jogilag releváns titok védelméhez. Ilyenek a minősített adattal visszaélés büncselekményére vonatkozó bírósági hatásköri³⁷ és a kapcsolódó ügyészségi hatásköri³⁸ szabályok; a minősített adat megismerésére vonatkozó rendelkezések.³⁹ Itt említtem meg a titokvédelem egyik nagy hiányosságát, nevezetesen, hogy a Be. nem tartalmaz további speciális rendelkezést a magánvádló és a pótmagánvádló által az eljárás során megismert titkok megtartására. Ez a magánvádló esetén kisebb probléma, mert kisebb jelentőségű ügyekben jár el, a pótmagánvádlót azonban a hatóságok tagjaihoz hasonló (*sui generis*) titoktartással kellene terhelni.

---

³¹ Kis László: A titkos adatgyűjtés szerepe a büntetőeljárásban, különös tekintettel az Európai Unió keretében folytatott együttműködésre. PhD értekezés. Miskolc 2010. 15-25. o.

³² Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus, Budapest-Pécs 2012. 147. o.

³³ Herke-Fenyvesi-Tremmel: i.m. 147. o.

³⁴ Be. 178. §

³⁵ Bócz Endre: Büntetőeljárás jogunk kalandjai. Sikerek, zátonyok és vargabetűk. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest 2006. 202-203. o.

³⁶ Mészáros Bence: Fedett nyomozás a bűnüldözésben. Doktori értekezés. Pécs 2011. 1-174. o.

³⁷ Be. 16. § (1) bek. e) pont

³⁸ Be. 30. § (1) bek.

³⁹ Be. 70/C. § (1)-(5) bek.

A védői titok rendeltetésének teljesülését segíti elő az a rendelkezés, amely szerint több terhelt érdekében ugyanaz a védő akkor járhat el, ha a terheltek érdekei nem ellentétesek.⁴⁰ Így nem merül fel az a dilemma, hogy egyik védence érdekében felhasználhat-e a védő valamely információt, amelyre nézve másik védencével szemben titoktartási kötelezettség terheli.

A magántitok- és a levéltitok megsértése bűncselekmények csekélyebb jelentőségét, így e titkok védelmének mérséklését hordozza az, hogy ilyen bűncselekmények esetén a vádat a magánvádló képviseli, feltéve, hogy az elkövető magánindítványra büntethető.⁴¹

Több helyen állapít meg a Be. olyan követelményt, miszerint az eljárás során arra is törekedni kell, hogy a magánéletre vonatkozó adatok szükségtelenül ne kerüljenek nyilvánosságra. Ilyen rendelkezést találunk az eljárási cselekmények végzésére általában, a bizonyítási cselekmények végzésére, valamint a kényszerintézkedések körében a házkutatás (beleértve a számítástechnikai rendszer és az ilyen rendszer útján rögzített adatot tartalmazó adathordozó átkutatását), a motozás és a lefoglalás foganatosítására.⁴²

Az ügyvédi titok és a közjegyzői titok védelmét szolgálják azok a szabályok, amelyek szigorú feltételeket állapítanak meg az ügyvédi, illetve közjegyzői irodában végezhető nyomozási cselekményekre.⁴³

A Be. titokvédelmi rendelkezései között nem lehet figyelmen kívül hagyni a tanúvédelem szabályait sem, megjegyezve, hogy e védelem valójában szélesebb személyi kört illet meg;⁴⁴ és hogy ez az intézmény jelentős eltéréseket mutat az előzőekben említettekhez képest. A tanúvédelem elsődleges kérdése ugyanis nem az, hogy a tanú milyen információkat jogosult vagy köteles elhallgatni a hatóság elől, hanem hogy a hatóságok segítségével eltitkolja saját személyazonosságát az eljárással érintett más személyek, leginkább a terhelt elől. Az intézménynek továbbá a hatósági információszerzés elősegítésében is komoly szerepe van,⁴⁵ ha ugyanis a tanú attól tart, hogy vallomása miatt később sérelem érheti, előfordulhat, hogy nem tud vagy nem akar vallomást tenni.⁴⁶ E védelem ugyanakkor nem szorítkozik a Be. 95-98/A. § szakaszaira, hanem a tanúkímélet eszközeit (a tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatása,⁴⁷ a szembesítés mellőzése,⁴⁸ felismerésre bemutatásnál a detektívtükör alkalmazásának

⁴⁰ Be. 44. § (4) bek.

⁴¹ Be. 52. § (1) bek.

⁴² Be. 60. § (1) bek., 77. § (2) bek., 158. § (1) bek.

⁴³ Be. 149. § (6) bek., 151. § (3) bek.

⁴⁴ Fenyvesi – Herke – Tremmel: i.m. 240-242. o.

⁴⁵ Be. 95. §

⁴⁶ Varga Zoltán: A tanú a büntetőeljárásban. CompLex, Budapest 2009. 106. o.

⁴⁷ Be. 244/A-244/D. §

⁴⁸ Be. 124. § (2) bek.

lehetősége⁴⁹ stb.) is szemügyre kell venni.⁵⁰ A tanúvédelemhez kapcsolódó különböző érdekek védelme az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában is megmutatkozik.⁵¹

IV. A titoktartás kérdése egyes eljárási szereplőkre vetítve

Ami immár az egyes eljárási szereplők titoktartási jogát és kötelezettségét illeti, a következő rendszer szerint érdemes vizsgálni. Elsőként a tanúra vonatkozó szabályokat vizsgálom, mivel a törvényi szabályozás is itt a legrészletesebb. E körben a szükséges mértékig az egyes titokfajták elemzésére is sor kerül. A tanú után a hatósági tanúra, majd a szakértőre és a tolmácsra vonatkozó eltérő szabályok következnek. A tanú titoktartásához képest lényegesebb eltéréseket mutat a terhelti oldalon a védelem joga és a „hallgatás joga”. A klasszikusnak tekinthető eljárási szerepek után kerül sor a diplomáciai mentesség és a konzuli titok kérdéskörének rövid bemutatására, majd a hallgatóság helyzetének és a nyilvánosság kérdésének vizsgálatára.

Mivel e dolgozat alapvetően a hatóságokkal (és részben a nyilvánossággal) szembeni titoktartás elemzésére irányul, a nyomozó hatóság tagjainak, az ügyészeknek és a bírónak a titoktartási kötelezettsége ehelyütt nem képezi vizsgálat tárgyát. A védői titoktartás egyes vonatkozásai pedig a tanú és a terhelt kihallgatására vonatkozó szabályoknál kerülnek elő.

1. A tanú

A dolgozat elején említett érdekek és értékek összeütközésének egyik leglátványosabb és a büntetőeljárás kódexben legrészletesebben szabályozott területe a tanú titoktartási kötelezettsége és joga. E körben azt kell előre bocsátanunk, hogy a tanú, a törvényben taxatív meghatározott kivételektől eltekintve, köteles vallomást tenni és a „legjobb tudomása és lelkiismerete szerint az igazat vallani.”⁵² Éppen a jogilag releváns titok egyes kategóriáinak védelmében fogalmaz azonban meg a törvény tanúzási akadályokat, azaz tanúzási tilalmakat és mentességeket.

a) Tanúzási tilalmak

A Be. 81. § (1) a) és b) pontjai értelmében „nem hallgatható ki tanúként a lelkész, illetőleg az egyházi személy arról, amire a hivatásánál fogva titoktartási kötelezettsége áll fenn” illetőleg „a védő arról, amiről mint védő szerzett tudomást, vagy amit a terhelttel védői minőségében közölt”.

---

⁴⁹ Be. 122. § (5) bek.

⁵⁰ Varga: i.m. 153-154. o.

⁵¹ Varga: i.m. 166-172. o.

⁵² Be. 79.§ (2) bek., 85. § (3) bek.

Speciálisnak tekinthető, a Be.-ben is külön nevesített kategória tehát a lelkészi titok és a védői titok. Előbbi a foglalkozási titok egy kiemelten védett módozata. A védői titok jellegének meghatározása azonban nem ilyen egyértelmű. Tekintve, hogy a „védő” egy garanciális jellegű eljárási pozíciót jelöl (szemben az alapját képező „ügyvédi” foglalkozással), a védői titkot helyesebbnek látszik a közmegebízati titok körébe sorolni, mint annak egy speciális formája. Ezt erősítheti az is, hogy a védő a Btk. (2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről) szerint közfeladatot ellátó személy.

Ami az elsőként említett titokkört illeti, a törvény nem határozza meg közelebbről a lelkész, az egyház és az egyházi személy fogalmát, a rendelkezést azonban – e személyek társadalmi szerepe, a hivatásukba vetett évezredes emberi bizalom miatt – tágan kell értelmeznünk. Szemben tehát Varga Zoltán (egyébként logikusan felépített) nézetével, nem szűkíthetjük le azt a gyónási titokra.⁵³ Ez a megkülönböztetés logikusnak tűnhet például a Magyarországon jelentős méretű római katolikus vallás esetében, a törvénynek azonban minden legálisan működő felekezetre érvényesnek és alkalmazhatónak kell lennie. Ennek az sem mond ellent, hogy az egyes felekezetek szabályai esetleg a szűkebb gyónási titok részletes szabályait is tartalmazzák, mint a római katolikus egyház esetében az 1983-ban hatályba lépett *Codex Iuris Canonici*, amely kimondja többek között, hogy „a gyónási titok sérthetetlen; ezért tilos a gyóntatónak a gyóntóval vagy bármilyen más módon, bármi okból, akár csak részben is elárulnia.”⁵⁴ A lelkészi titoktartás további szabályait pedig az egyháztörvény⁵⁵ határozza meg.

A védői titok esetében elsőként azt jegyzem meg, hogy az „amiről mint védő szerzett tudomást” meghatározás szigorú értelmezése túlságosan széles hallgatási kötelezettséget ró a védőre, ugyanis eszerint titoktartás terheli olyan bűncselekmények kapcsán is, melyekről a terhelt neki annak ellenére beszámol, hogy azok nem kapcsolódnak az adott védő részvételével folyó üggyhez. Véleményem szerint azonban a terhelt és védője bizalmi viszonyát nem szabad ilyen mértékben a bűnüldözési érdek elé állítani.

A védői titokkal kapcsolatban még a 81. § (1) b) pontjának második fordulata érdemel figyelmet. Ez a rendelkezés a védő legjobb tudása szerinti tevékenykedési kötelezettségével⁵⁶ és a hatékony védekezés lehetőségével áll összefüggésben, amikor biztosítja a terhelt és védője közötti kommunikáció tartalmának hatóságok előtti titokban maradását és az egymás közötti nyíltabb beszédet, megkönnyítve a védői tájékozódás⁵⁷ eredményeinek

---

⁵³ Varga: i.m. 77-78. o.

⁵⁴ *Codex Iuris Canonici* 983. kánon 1. §

⁵⁵ 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról 13. § (3) bek.

⁵⁶ Be. 50. § (1) bek.

⁵⁷ Be. 50. § (2) bek.

terhelttel történő közlését is. A védővel való kapcsolattartás problémáit egyébiránt részletesen tárgyalja Takácsné Takács Dóra korábban hivatkozott tanulmánya.⁵⁸

A védői titok megkerülésének egyik tipikus módszere lehet fogvatartott terheltek esetén a terhelt zárkatársának kihallgatása, az ilyen vallomást azonban kellő körültekintéssel kell vizsgálni az esetleges rejtett érdekek (például a zárkatárs elleni eljárásban kötött alku) miatt.⁵⁹ Ezzel kapcsolatban hangsúlyozza Herke Csongor, hogy ha valamely büntetőeljárásban kötött alku (akár egy másik ügyre nézve is) sérti a fair eljárás elvét, annak súlyos következményei lehetnek (például az így szerzett bizonyíték felhasználásának tilalma).⁶⁰ A védői titoktartást egyébiránt Fenyvesi Csaba monográfiája vizsgálja részletesen.⁶¹ Olyan szigorú szabályokat emel ki, miszerint: tilos a védvád, vagyis több védenc érdekellentéte esetén valamennyi megbízást fel kell mondani; a védői titok a védőt (szemben az egyszerűbb ügyvédi titokkal) a védenccé által ellene indított fegyelmi vagy büntetőeljárásban is köti; a védői titok akkor sem fedhető fel, ha más személy felmentése, enyhébb ítélet vagy a jogellenes fogva tartás megszüntetése függene tőle, mert a védői titok kivételt képez a mentő körülmény elhallgatása bűncselekmény alól.⁶² Ez utóbbi tilalmat a magam részéről vitathatónak vélem.

Egyetértek azonban Fenyvesi Csabával abban, hogy a védelem ellátása érdekében átadott információra, a Be. nyelvtani értelmezésével szemben (amiről mint védő szerzett tudomást, vagy amit a terhelttel védői minőségében közölt), a teleológiai értelmezés alapján a védői titoknak kell kiterjednie, nem elégséges az ügyvédi titok által nyújtott védelem.⁶³

Az etikai kódexszel ellentétben Fenyvesi úgy véli, hogy a terhelti felhatalmazás esetén a védői titkot a védő nem csupán a terhelttársak előtt, hanem a terhelt hozzátartozói előtt is felfedheti; azt azonban ő is hangsúlyozza, hogy e körben fokozott óvatossággal kell eljárni.⁶⁴

A lelkesi- és a védői titok kapcsán meg kell még jegyezni, hogy feltétlen tanúzási tilalmakról van szó, ugyanakkor a hatóság nem tekinthet el e

---

⁵⁸ Takácsné: i.m. 174-182. o.

⁵⁹ Hesz Tibor – Köhalmi László: A tanúvédelem a terhelt védőjének aspektusából. In: Mészáros Bence (szerk.): A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs 2009. 103. o.

⁶⁰ Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben. PTE ÁJK, Pécs 2008. 21-24. o.

⁶¹ Fenyvesi Csaba: A védőügyvéd. A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs 2002. 273-279. o.

⁶² Fenyvesi: i.m. 277-279. o.

⁶³ Fenyvesi: i.m. 274. o.

⁶⁴ Fenyvesi: i.m. 277. o.

személyek megidézésétől,⁶⁵ a tanúzási tilalom fennállását ugyanis meg kell vizsgálnia.⁶⁶ Mindkét tanúzási tilalom fennmarad az alapjául szolgáló viszony megszűnése után is.⁶⁷ Ez különösen a védő vonatkozásában lehet jelentős, ha valamely ügyben védelem érdekében meg kellene szegnie egy korábbi ügy miatt fennálló titoktartási kötelezettségét. Ilyenkor természetesen a védői megbízás átadása és a védői titok megtartása a megoldás.

A Be. 81. § (2) bekezdése értelmében az előbbiekhöz hasonló tanúzási tilalom alá esik a minősített adat védelmére kötelezett személy, azzal az eltéréssel azonban, hogy az ügyész vagy a bíróság megkeresésére a minősítő konkrét kérdések tekintetében mentesítheti a titoktartásra kötelezettet a titoktartás alól.⁶⁸ Ez a megoldás ugyanakkor csak igen szűk körben, és mindig csak a minősítő által egyedileg megválaszolni engedélyezett kérdések esetén töri át a titoktartást. Ez a megoldás újragondolást kíván, mivel a minősítőnek igen széles diszkrecionális döntési jogot ad, a spontán kérdezés kizárásával pedig az eljárás előrehaladását késlelteti.

A minősített adat fogalmát a minősített adat védelméről szóló 2009. évi CLV. törvény (Mavtv.) határozza meg, mégpedig úgy, hogy különbséget tesz nemzeti- és külföldi minősített adatok között. A törvény értelmében nemzeti minősített adat „a minősítéssel védhető közérdekek körébe tartozó, a minősítési jelölést az e törvényben, valamint az e törvény felhatalmazása alapján kiadott jogszabályokban meghatározott formai követelményeknek megfelelően tartalmazó olyan adat, amelyről – a megjelenési formájától függetlenül – a minősítő a minősítési eljárás során megállapította, hogy az érvényességi időn belüli nyilvánosságra hozatala, jogosulatlan megszerzése, módosítása vagy felhasználása, illetéktelen személy részére hozzáférhetővé, valamint az arra jogosult részére hozzáférhetetlenné tétele a minősítéssel védhető közérdekek közül bármelyiket közvetlenül sérti vagy veszélyezteti, és tartalmára tekintettel annak nyilvánosságát és megismerhetőségét a minősítés keretében korlátozza”.⁶⁹ A minősítés jogelméleti fogalmát Tóth Mihály fogalmazza meg: „minősítés az az eljárás, melynek során a törvény által felhatalmazott személy a kezdeményező indokolt javaslata alapján dönt arról, hogy a törvény mellékletében szereplő adat államtitokkörbe tartozik”.⁷⁰ Hozzáteszi, hogy a minősítés nem deklaratív, hanem konstitutív aktus.⁷¹

⁶⁵ A védőnél természetesen arról az esetről van szó, amikor olyan ügyben hallgatják ki tanúként, amelyben védőként nem jár(t) el.

⁶⁶ Varga: i.m. 76. o.

⁶⁷ Be. 83. § (2) bek.

⁶⁸ Be. 81. § (3) bek.

⁶⁹ Mavtv. 3. § (1) bek. a) pont

⁷⁰ Tóth: i.m. 63. o.

⁷¹ Tóth: i.m. 66. o.

A „minősítéssel védhető közérdek” esetkörei mutatják meg a minősített adat lehetséges tartalmát, ezek Magyarország szuverenitása, területi integritása, alkotmányos rendje, honvédelmi, nemzetbiztonsági, bűnüldözési és bűnmegelőzési tevékenysége, igazságszolgáltatási, központi pénzügyi, gazdasági tevékenysége, külügyi vagy nemzetközi kapcsolatai, valamint az állami szervek illetéktelen külső befolyástól mentes, zavartalan működésének biztosítása.⁷² A minősített adat minősítése a közérdek veszélyeztetettsége szerint lehet „szigorúan titkos”, „titkos”, „bizalmas” vagy „korlátozott terjesztésű”, a titokvédelem ideje (érvényességi idő) pedig a fenti kategóriák esetében legfeljebb 30, 30, 20, illetve 10 év, amely időtartam a törvény 5. § (7) bekezdésében foglaltak szerint korlátozott mértékben meghosszabbítható.⁷³ A törvény meghatározza a külföldi minősített adat fogalmát is,⁷⁴ és ennek minősítési szintjeihez több nemzetközi szervezet tekintetében megfelelési táblázatot tartalmaz.⁷⁵ Ahogy azonban Bócz Endre is kiemeli, a bíróság a tényállási elemek vizsgálata során elvileg felülvizsgálhatja a minősítést, hiszen az közigazgatási eljárás.⁷⁶ Igaz, ehhez (adatvédelmi) szakértő bevonása is szükséges.⁷⁷

A minősített adat fogalmát ugyanakkor a Btk. némiképp (még hozzá időben) kiterjeszti, amikor a minősített adattal történő visszaélés bűncselekménye kapcsán úgy rendelkezik, hogy „a büntetőjogi védelem a minősítés kezdeményezésétől számított harminc napig kiterjed arra az adatra is, amelynek a minősítését kezdeményezték, de a cselekmény elkövetésekor a minősítési eljárást még nem fejezték be, és erről az elkövető tudomással bír”.⁷⁸ Ez a kiterjesztés implicite egy titoktartási többletkötelezettséget is magában hordoz, amely kötelezettségnek a büntetőeljárásban is szerepe lehet; vagyis a titoktartási kötelezettség tulajdonképpen a Btk. alapján is fennállhat például a tanú esetében, ha az általa ismert adat vonatkozásában a minősítés kezdeményezése megtörtént, de harminc napnál nem régebben.

A teljesebb elméleti megközelítés érdekében az államtitok⁷⁹ és a szolgálati titok⁸⁰ fogalmát felidézve a korábbi szabályozásból, láthatjuk, hogy lényegében ténylegesen a Mavtv.-ben meghatározott minősített adat – fogalom rejlik a mára már hatályon kívül helyezett az államtitokról és a szolgálati titokról szóló 1995. évi LXV. törvény hivatkozott definícióiban. A

⁷² Mavtv. 5. § (1) bek.

⁷³ Mavtv. 5. § (4) bek. és 5. § (6) bek.

⁷⁴ Mavtv. 3. § (1) bek. b) pont

⁷⁵ Mavtv. 9. § és a Mavtv. 2. számú melléklete

⁷⁶ Bócz Endre: Az államtitok fogalmáról és az államtitoksértésről. Magyar Jog 2000. 5. sz. 261. o.

⁷⁷ Bócz: i.m. 260. o.

⁷⁸ Btk. 266. § (1) bek.

⁷⁹ 1995. évi LXV. törvény 3. § (1) bek.

⁸⁰ 1995. évi LXV. törvény 4. § (1) bek.

korábbi törvény melléklete tartalmazta továbbá az „államtitokkörü jegyzéket”, amelynek hatályon kívül helyezésével „megszűnt a minősítési automatizmus lehetősége”.⁸¹ A Mavtv.-ben a minősítés négyfokozatúsága is pozitívum, visszalépésként értékelhető azonban, hogy a Btk. kapcsolódó tényállásaiban a büntetési tételek részben csökkentek; vagyis az új törvény „részben előrelépés, részben visszalépés”.⁸²

A szolgálati titok kapcsán meg kell még említeni egy látszólagos következetlenséget, amely az államtitok és a szolgálati titok kategóriáinak a minősített adattal történő felváltása során mutatkozott meg. A legfőbb állami szervek egy részének szolgálati titokköréről szóló alacsonyabb szintű jogszabályok ugyanis ma is hatályban vannak. Erre a Mavtv. átmeneti rendelkezései⁸³ adnak lehetőséget még évekkal az új törvény hatályba lépését követően is. Jóllehet, a Mavtv. hatályba lépése előtt keletkezett államtitkok és szolgálati titkok átminősítése időigényes feladat, a szóban forgó jogszabályok szóhasználatára zavaró lehet. Szerencsés módon az új terminológiára tért át a Legfőbb Ügyészség⁸⁴ és az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium.⁸⁵ A korábbi szóhasználatnak megfelelően maradt azonban hatályban több állami szerv szolgálati titokkörü jegyzéke.⁸⁶

Érdemes még megemlíteni Székely Ivánnak azt a megállapítását, miszerint az államtitok és a szolgálati titok fogalmi körébe (minősítés hiányában) közérdekű és személyes adatok is tartozhatnak, de a közérdekű adatok vannak túlsúlyban.⁸⁷ Ehelyütt még azt az elfogadható kritikát említem, miszerint a minősített adatok szabályozásának egyik nagy hiányossága, hogy „a túlbiztosításnak nincs szankciója.”⁸⁸

⁸¹ Nemzeti Biztonsági Felügyelet: Törvény a minősített adat védelméről. <http://www.nbf.hu/mavtv.html> (2014.01.02.)

⁸² Nagy Klára: Az állam jogos titkai? In: Smuk Péter (szerk.): Az állam és jog alapvető értékei I. kötet. Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr 2010. 147. o.

⁸³ Mavtv. 39. § (1)-(7) bek.

⁸⁴ 1/2012 (I.6.) LÜ utasítás a minősített adatok védelmének biztonsági szabályzatáról

⁸⁵ 17/2008 (HÉ 37.) IRM utasítás az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Minősített Adatok Kezelési Szabályzatáról

⁸⁶ 4109/Bny/2000. (MK 85.) APEH utasítás (Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal Bűnügyi Igazgatóság és területi nyomozó hivatalai), 9/2002. (XII. 23.) KvVM rendelet (Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium és szervei), 28/2008. (X. 10.) OKM rendelet (Oktatási és Kulturális Minisztérium), 4/1999. (VIII. 6.) SzCsM rendelet (Szociális- és Családügyi Minisztérium és szervei), 2/2009. (IV. 15.) KHEM tájékoztató (Közlekedési, Hírközlési és Energiaügyi Minisztérium), 29/1996. (MK 103. szám) ORFK utasítás (Magyar Köztársaság Rendőrsége), 17/2003. (Eb. K. 4.) OEP számú utasítás (Országos Egészségbiztosítási Pénztár)

⁸⁷ Székely Iván: Tézisszerűen az adatvédelem és az információszabadság viszonyáról. Fudamentum 2004. 4. sz. 47-54. o.

⁸⁸ Nagy K.: i.m. 150. o.

Nem túlbiztosítás, hanem a minősített adatokra vonatkozó védelem indokolt kiterjesztése található a tanúvédelmi törvény⁸⁹ 37. § szakaszában, miszerint a minősített adatokra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni a tanúvédelemmel kapcsolatos egyes nem minősített adatokra is.⁹⁰ E törvény 38. § szakasza pedig rögzíti a hatósági adatigénylés szabályait. A Tanúvédelmi Szolgálatra vonatkozó 13/2002. (III. 29.) BM utasítás pedig maga is „szigorúan titkos” minősítés alatt áll. Az előbbiekkal kapcsolatban érdekes kérdést tesz fel Hesz Tibor és Kőhalmi László, hogy tudniillik a tanúvédelmi törvény 37. § szakasza szerinti kiterjesztett adatvédelem mellett mi a teendő, ha valaki, nem tudván az adott személy védettségéről, védett tanú kihallgatását indítványozza?⁹¹

A feltétlen tanúzási akadályokkal kapcsolatban Varga Zoltán is feltesz egy megoldatlannak tűnő kérdést: mi van, ha a tanúzási tilalom alatt álló személy a tilalom megszégésével névtelenül tesz feljelentést (él bejelentéssel a hatósághoz), és ennek alapján megindul a büntetőeljárás?⁹² Az előbbihez hasonlóan ezt a kérdést sem rendezi hatályos jogunk.

b) Tanúzási mentességek

Csupán a tanúvallomás megtagadásának lehetőségét biztosítja a törvény (a lelkészi- és a védői titok kivételével) a foglalkozási- és a közmegebízatási titok megtartására kötelezettek számára, amennyiben a tanúvallomással az ilyen személy megsértené titoktartási kötelezettségét. Hasonlóan azonban a minősített adat kapcsán elmondottakhoz, itt is adható felmentés a titoktartás alól, ilyen esetben pedig a tanúvallomás megtagadásának joga is elenyészik.⁹³ A foglalkozási- és a közmegebízatási titok kapcsán hangsúlyozni kell még, hogy a köztitok kategóriája e titokfajtákat megelőzi, így a foglalkozás vagy közmegebízatás gyakorlása során megismert minősített adatra a minősített adatok védelmének (szigorúbb) szabályai irányadóak.

A foglalkozási titok körének meghatározásához a „foglalkozás” szó jelentését érdemes vizsgálni. Törvényi és Kúriai értelmezés, fogalom-meghatározás hiányában, az *interpretatio grammatica* alapján a kifejezés általános értelmét tekinthetjük kiindulási alapnak. A Magyar Értelmező Kéziszótár szerint a foglalkozás „olyan munka, amely különleges tudást vagy képzést igényel”, illetőleg „az ember szokásos munkája, főleg az, amellyel a megélhetéséhez

---

⁸⁹ 2001. évi LVVIX. törvény a büntetőeljárásban résztvevők, az igazságszolgáltatást segítők Védelmi Programjáról

⁹⁰ Csányi Csaba: Gondolatok a tanúvédelemről. In: Mészáros Bence (szerk.) A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs 2009. 42-44. o.

⁹¹ Hesz – Kőhalmi: i.m. 103. o.

⁹² Varga: i.m. 76. o.

⁹³ Be. 82. § (1) bek. c) pont

keresi meg a pénzt”. Ahogy azonban korábban említettem, a foglalkozás kategóriája nem szorítható például a Munka Törvénykönyve szerinti foglalkoztatásra, sőt, a függő munkavégzés kategóriájára sem. A foglalkozási titok megtartása ugyanakkor csak azt terheli, akinek foglalkozásához „valamilyen formában szorosan kötődik a bizalmi elvből, bizalmi viszonyból fakadó titoktartási kötelezettség”.⁹⁴ Ilyen lehet az ügyvéd, az orvos, a lelkész, a gyógyszerész, a pedagógus, a pszichológus, vagy éppen a különböző adatkezelők. A titoktartási kötelezettséget hordozó foglalkozások taxatív felsorolása szinte lehetetlen, arra maga a jogalkotó sem vállalkozott, a közigazgatási eljárásról szóló törvény például csupán a következő értelmező rendelkezést tartalmazza: hivatás gyakorlásához kötött titok: különösen az orvosi, ügyvédi, közjegyzői, lelkészi-egyházi személyi hivatás gyakorlásához kötött titok.⁹⁵

Míthogy a foglalkozás és a közmegegyezés a jogszabályokban való együttes megjelenésük alapján egymást kiegészítő kategóriáknak tekinthetők, a közmegegyezés egyébként bizonytalan fogalmának egyik fontos eleme, hogy az nem foglalkozás. Mindezek alapján a következő meghatározást látom elfogadhatónak: a közmegegyezés olyan, foglalkozásnak nem minősülő, jellemzően, de nem feltétlenül tartósan (például eseti gondnok) betöltött társadalmi szerep, amelynek betöltéséhez közérdek fűződik. Közmegegyezési titok lehet például az állami vagy önkormányzati tisztséget betöltők, illetve a köztisztviselőkben tevékenykedők által e minőségükben megismert olyan adat, amelynek titokban tartásához valamely jogalany jogos érdeke fűződik. Vonatkozó Kúriai határozat hiányában érdemes lehet megemlíteni, hogy az Alkotmánybíróság (egyebek között) a polgármesteri tisztség betöltését tekinti közmegegyezésnek.⁹⁶

A foglalkozási- és a közmegegyezési titok védelmének vonatkozó (a ma hatályoshoz hasonló) szabályait is bemutatja Nagy Lajosnak a tanúbizonyításról 1966-ban írott monográfiája, a két kategória pontosabb elhatárolására azonban ő sem vállalkozott, csupán példákat nevesített.⁹⁷

Ami a foglalkozási- és a közmegegyezési titok egyes típusait illeti, ezek tartalmára az adott foglalkozásra, illetve közmegegyezésre vonatkozó szakmai szabályokból következtethetünk. Az ügyvédi titoktartás szabályait például az ügyvédekről szóló törvény,⁹⁸ valamint a Magyar Ügyvédi Kamara vonatkozó

---

⁹⁴ Varga: i.m. 89. o.

⁹⁵ 2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól 172. § g) pont

⁹⁶ 24/2000. (VII. 6.) AB határozat

⁹⁷ Nagy L.: i.m. 287-288. o.

⁹⁸ 1998. évi XI. törvény az ügyvédekről 8. § (1)-(4) bek.

szabályzata,⁹⁹ a közjegyzői titoktartás szabályait a közjegyzőkről szóló törvény,¹⁰⁰ az orvosi titoktartást mibenlétét az egészségügyről szóló törvény¹⁰¹ és a 2011. szeptember 24-én elfogadott Magyar Orvosi Kamara Etikai Kódexe, a lelkészi titoktartás szabályait pedig az egyháztörvény¹⁰² és az egyes egyházak, felekezetek saját jogforrásai határozzák meg. Az ügyvédi titok védelmét szolgálja továbbá a Btk. is az ügyvédi visszaélés tényállásában, amikor úgy rendelkezik, hogy az ügyvéd, aki azért, hogy ügyfelének jogtalan hátrányt okozzon, hivatásából folyó kötelességét megszegi, büntetett követ el.¹⁰³ Az ügyvédi titok megsértése ugyanis, a megjelölt célzat fennállása estén, nyilvánvalóan kimeríti a fenti bűncselekményi tényállást.

Az ügyvédi titokról *Fenyvesi Csaba* megjegyzi, hogy az kiterjed az ügyvédi iroda minden alkalmazottjára, nem terjed azonban ki a köztudomású és olyan tényekre, amelyek nyilvános tárgyaláson elhangoztak.¹⁰⁴

Speciális titokvédelmi rendelkezés vonatkozik a médiatartalom-szolgáltatók és informátoraik kapcsolatára, miszerint a médiatartalom-szolgáltató nem köteles felfedni informátora kilétét, kivéve, ha a bíróság erre kötelezi (ha három évig terjedő vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmény felderítése érdekében az információt átadó személy kilétének ismerete nélkülözhetetlen, az ettől várható bizonyíték mással nem pótolható, továbbá a bűncselekmény felderítéséhez fűződő érdek olyan kiemelkedő, amely az információforrás titokban maradásához fűződő érdeket egyértelműen meghaladja).¹⁰⁵ A fenti rendelkezés komoly garanciákat kíván biztosítani, egyes fogalmai (például az érdekek „értékének” viszonya) azonban nem kellően objektívek.

c) Egyéb szabályok

A bemutatott tanúzási akadályok közös jellemzője, hogy azokat a tanúval a kihallgatása elején tisztázni, ennek lefolyását pedig jegyzőkönyvezni kell; ezek hiányában a tanú vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe.¹⁰⁶ A csupán vallomás-megtagadás lehetőségével védett titokkörök oltalmát ugyanakkor gyengítheti, hogy a Be. 82. § (3) bekezdése

---

⁹⁹ Az ügyvédi hivatás etikai szabályairól és elvárásairól szóló 5/2008. (XI. 27.) MÜK szabályzattal módosított 8/1999. (III. 22.) MÜK szabályzat 4/1-4/11.

¹⁰⁰ 1991. évi XLI. törvény a közjegyzőkről 9. § (1)-(2) bek.

¹⁰¹ 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről 25. § (1) bek.

¹⁰² 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról 13. § (3) bek.

¹⁰³ Btk. 285. § (1) bek.

¹⁰⁴ Fenyvesi: i.m. 274. o.

¹⁰⁵ Be. 82. § (1) bek. d) pont és 82. § (6) bek.

¹⁰⁶ Be. 82. § (2) bek.

értelmében a megtagadás jogosságáról az eljáró hatóság határoz. Emellett eltántoríthatja a tanúkat a vallomástétel megtagadásától a Be. 93. § szakaszának rendelkezése, miszerint ha a tanú a vallomástételt a következményekre történt figyelmeztetés után jogosulatlanul megtagadja, rendbírsággal sújtható. Erősítheti ugyanakkor ezt a védelmet a 94. § szakaszban foglalt szabály, amelynek értelmében a tanúzási mentességre hivatkozást elutasító határozat elleni jogorvoslatnak halasztó hatálya van. A jogellenesen felhasznált bizonyítékok kapcsán pedig itt kell megemlíteni egy, az emberi természetben rejlő veszélyt, ami akár jogorvoslat (az eljárt fórum új eljárásra utasítása) esetén is rendkívül problémás lehet. Arról van nevezetesen szó, hogy a jogellenesen megismert, de az ügy érdemét érintő információt az emberi tudatból kizárni nagyon nehéz, így az befolyásolhatja például az új eljárásban a beszerzendő bizonyítékok körének megállapítását, a hatóság tagjainak gondolkodását.

A tanúvallomás jogellenes megtagadása esetén ugyan a tanú rendbírsággal sújtható, sőt, ellene büntetőeljárás indítható (az új Btk. önálló tényállásban rögzíti, és elzárással rendeli büntetni a tanúvallomás jogosulatlan megtagadását),¹⁰⁷ egyetérthetünk Varga Zoltánnal abban, hogy a Be. nem biztosít hatékony eszközt a vallomás kikényszerítésére. Legfeljebb a korábbi vallomás felolvasására van lehetőség, ha ennek feltételei fennállnak és a tanú nem él egyéb mentességi jogával, vagy korábbi mentességi kifogása ellenére a vallomás felolvasásához hozzájárul.¹⁰⁸ Problémás lehet, de Varga Zoltán szerint (mivel a terhelt nem köteles igazat mondani) kellő körültekintés mellett megengedhető a terheltként tett korábbi vallomás tanúvallomáskénti felolvasása is.¹⁰⁹

Fontos rendelkezést tartalmaz még a Be. 296. § (3) bekezdése, miszerint ha a tanú a tárgyaláson a mentességi jogával él, a korábban tett vallomása nem ismertethető és nem olvasható fel. Az ügyészt azonban itt is befolyásolhatja az általa korábban megismert információ, ami probléma lehet. Erre a helyzetre szintén megoldást kellene találni. Az ügyész leváltása például lehetne hatásos megoldás, de az ügy vitele szempontjából ésszerűtlen.

Az elmondottakat végül további két megállapítással kell kiegészíteni. Először is, minthogy a Be. a fentiekben vázolt tanúzási akadályoknál pontosan meghatározza a mentességek és tilalmak alanyait, így tanúként elvileg kihallgatható minden olyan személy, aki „a mentességet élvező személytől nem hivatalos eljárása során, vagy azzal összefüggésben (akár és nem ritkán jogtalanul) szerzett tudomást a bizonyítandó tényről.”¹¹⁰ Ez a kiskapu szintén a jogilag releváns titok védelmének hatékonysága ellen hat. Másodszor, a Be.

¹⁰⁷ Btk. 277. §

¹⁰⁸ Varga: i.m. 69. o.

¹⁰⁹ Varga: i.m. 95. o.

¹¹⁰ Varga: i.m. 85. o.

82. § (1) bekezdés c) pontjának szóhasználata lehetővé teszi, hogy a foglalkozási- és köz megbízási titok körébe vonjuk az új Btk. által (helyeseltető módon) a gazdasági titok gyűjtőfogalma alá vont banktitkot, értékpapírtitkot, pénztártitkot és foglalkoztatói nyugdíjtitkot (sőt, az adótitkot is).

A büntetőeljárásban és a Be.-ben betöltött kisebb szerepük miatt azonban az értékpapír-, adó- és banktitok fogalmának elemzésétől eltekintek, megjegyezve, hogy azokat több-kevesebb pontossággal a tőkepiacról szóló 2011. évi CXX. törvény, az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény, illetve a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény határozza meg. Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy utóbbi két törvény kifejezetten meghatározza azokat az eseteket is, amikor az adóhatóság, illetve a pénzügyi intézmény köteles az adótitkot, illetőleg a banktitkot más szerv (például bíróság) tudomására hozni.¹¹¹ Ezzel kapcsolatban idézi Tóth Mihály Zlinszky János megállapítását, miszerint a banktitok visszájára fordul, ha jogtalanság takarását szolgálja, mert a jogállam biztonságot a jogkövetőnek ígér.¹¹²

Nem tartalmaz ellenben rendelkezést a tanúzási akadályok körében a törvény az előbbieknél nem minősülő üzleti titokra nézve, pedig az új Btk. immár önálló tényállásban rögzíti az üzleti titok megsértésének bűncselekményét. Ezt a hiányt vagy orvosolni kell, vagy a törvénynek nyilvánvalóvá kellene tennie, hogy az üzleti titok e körben nem élvez védelmet. Az üzleti titok tanúzási akadálykénti szabályozását azonban a jogirodalom többsége (például a kérdést tanulmányban is vizsgáló Tóth Mihály) nem látja indokoltnak.¹¹³ E titokkategória (és esetleges tanúzási akadályként történő felmerülése) kapcsán Szilágyi György és Szilágyi Pál véleménye szerint „fogalmi elemmé kellene tenni [...] hogy nem lehet üzleti titokra hivatkozni, ha az jogellenes cselekményt leplezne”.¹¹⁴ Ezzel szemben a jelenlegi törvényi koncepció szerint az üzleti titok védelmében elégséges eszköz a nyilvánosság kizárásának lehetősége.

Az üzleti titok intézménye azonban egyébként sem mentes a problémáktól. Majtényi László szerint például annak fogalma „nem elég pontos, de nehéz lenne jobbat alkotni”.¹¹⁵ Majtényi továbbá szektorális üzleti titoknak nevezi az új Btk. által a gazdasági titok fogalma alá vont (a fentiekben említett)

---

¹¹¹ Hozzáférés a közszféra adataihoz. Eötvös Károly Intézet, 2005. szeptember – 2006. január. 76-77. o., illetve 82-83. o.

¹¹² Tóth: i.m. 72. o.

¹¹³ Tóth: i.m. 68-69. o.

¹¹⁴ Szilágyi György – Szilágyi Pál: Jogalkalmazás és az üzleti titok. Magyar Jog 2004. 11. sz. 668. o.

¹¹⁵ Majtényi László: Adatvédelem, információszabadság, üzleti titok. In: Matematikától a kriminálinformatikáig. Emlékkötet Dr. Kovacsicsné Nagy Katalin tiszteletére. Budapest 2001. 154. o.

titokfajtákat.¹¹⁶ Érdekes tényezőkre hívja azonban fel a figyelmet az üzleti titok és a közérdekű adat elhatárolása kérdésében a napjainkban igen jelentős privatizáció és a koncessziók területén: míg ezen eljárások feltételei nyilvánosak, eredményeik közérdekű adatok, addig a benyújtott ajánlatok bizalmasak, azokban lehet jogilag védendő üzleti titok.¹¹⁷

Az előbbieken bemutatott tanúzási akadályokat (is) nevezi Tremmel Flórián találó módon bizonyítási, felderítési tilalmaknak, mondván, a kizárt bizonyítékok rendszere a jogellenesség minősítő ismérve.¹¹⁸ E szóhasználat utal arra, hogy a hatóság köteles tiszteletben tartani a tanú titoktartási kötelezettségét, a tilalmak megsértése pedig jogellenes bizonyítékokat eredményez, melyeknek Tremmel öt fokozatát különbözteti meg úgy, hogy a negyedik (Be.-beli kifejezett bizonyítási tilalomba ütköző) és ötödik (alkotmányba vagy büntetőtörvénybe ütköző) fokozat esetén előtérbe kerül a semmisség, a jogellenesség tehát nem orvosolható.¹¹⁹ A köztitok védelmének megsértése (a felderítés, jogosulatlan megismerés) pedig önmagában is bűncselekmény lehet.¹²⁰ A jogellenesség alsó határán pedig a blöff jelensége helyezkedik el.¹²¹

A tanú azonban nem csak a vallomástételt jogosult illetve köteles megtagadni, hanem e szabályok kiterjednek a tárgyi bizonyítékok és (méginkább) az okiratok szolgáltatására is. A Be. nem tartalmaz okirat-fogalmat, Kertész Imre azonban kiemeli, hogy az okiratot egységesen kell értelmezni az egyes jogágakban,¹²² így a jogi körben általános okirati szempontok itt is irányadók. Az okiratok jelentősége kapcsán Kertész Magyary Gézára hivatkozva úgy fogalmaz, hogy „az okirat úgy áll a tanúsított tényhez, mint a tanú ahhoz a tényhez, amelyről a bíróság előtt vall”.¹²³ Magyary szerint pedig, „az okiratot is, ha hasonlattal akarunk élni, tanúnak, mégpedig holt tanúnak nevezhetjük”.¹²⁴ A tárgyi bizonyítási eszközök és okiratok vonatkozásában Király Tibor felhívja még a figyelmet arra a problémára, hogy bár a tanú a fentebb mondottak szerint titokvédelmi céllal adott esetben megtagadhatja e dolgok átadását, ezt a lehetőséget hatástalanítja a házkutatás és a motozás (a lefoglalás), így a védelem a

¹¹⁶ Majtényi: i.m. 154. o.

¹¹⁷ Majtényi: i.m. 156-157. o.

¹¹⁸ Tremmel: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. 159-162. o., 154. o.

¹¹⁹ Tremmel: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. 158. o.

¹²⁰ Tremmel: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. 157. o.

¹²¹ Kertész Imre: A kihallgatási taktika lélektani alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1965. 234-235. o.

¹²² Kertész Imre: A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntetőeljárás jog és a kriminalisztika tudományában. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1972. 112. o.

¹²³ Kertész: uo.

¹²⁴ Magyary Géza: Magyar polgári perjog. 3. kiadás. (átdolgozta és kiegészítette: Nizsalovszky Endre) Franklin-Társulat Kiadása, Budapest 1939. 422-423. o.

nyilvánosság esetleges későbbi kizárása esetén is kevésnek bizonyul.¹²⁵ Ezzel szemben Fenyvesi Csaba a védői titok vonatkozásait így sorolja fel: tanúzási tilalom, lefoglalási tilalom, házkutatás korlátja.¹²⁶ Ugyanez igaz a közjegyzői irodában és egészségügyi intézményben tárolt iratokra is.

Végül megemlítem, hogy a tanú kihallgatására vonatkozó titokvédelmi szabályok – bár ezt a törvény kifejezetten nem rögzíti – értelemszerűen érvényesek a szembesítésre is, ahol szintén felmerülhetnek az e pontban jelölt problémák.

2. A hatósági tanú

A büntetőeljárásban betöltött eltérő szerepe miatt a tanúra vonatkozó szabályoktól elkülönítve mutatom be a hatósági tanúra vonatkozó speciális titokvédelmi szabályozást. A Be. szerint a hatósági tanú olyan, az eljárásban érdektelen személy, akit az ügyész vagy a nyomozó hatóság egyes eljárási cselekményeknél vesz igénybe abból a célból, hogy igazolja e cselekmények lefolyását és eredményét, illetve egy esetben (írni-olvasni nem tudó személy vallomásáról felvett jegyzőkönyv ismertetése) jegyzőkönyv ismertetésének megtörténtét.¹²⁷ Lényegében ugyanezt a fogalmat határozta meg az Alkotmánybíróság vonatkozó határozata is.¹²⁸ E tevékenység keretében a törvény speciális titoktartási kötelezettséget is ró a hatósági tanúra, miszerint „a hatósági tanút a nyomozási cselekmény során tudomására jutott tényekre, adatokra, körülményekre nézve titoktartási kötelezettség terheli”.¹²⁹ Ugyanezen bekezdésben azonban a titoktartás alóli (bírószág, ügyész vagy nyomozó hatóság által adott) felmentés lehetősége is megtalálható.

E speciális, jellegében a nem tartós közmegebízaton alapuló közmegebízati titokhoz hasonló titokfajta védelme szintén szabályozást nyert a tanúzási akadályok, mégpedig a tanúzási tilalmak körében. A Be. értelmében ugyanis nem hallgatható ki tanúként a hatósági tanú olyan tényre, adatokra, körülményekre nézve, amelyre titoktartási kötelezettség terheli, és ez alól a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság nem mentette fel.¹³⁰

A hatósági tanú szerepénél fogva betekintést nyerhet mások magánéletébe, ezért erre vonatkozóan teljes körű titoktartás kötelezettsége terheli (minden megismert adatra nézve, mindenkivel szemben).

---

¹²⁵ Király Tibor: Büntetőítélet a jog határán. Tanulmány a perbeli igazságról és valószínűségről. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1972. 133-134. o.

¹²⁶ Fenyvesi: i.m. 273. o.

¹²⁷ Be. 183. § (1)-(5) bek.

¹²⁸ 43/2004. (XI. 17.) AB határozat

¹²⁹ Be. 183. § (6) bek.

¹³⁰ Be. 81. § (1) bek. d) pont

A korábbiakban már kifejtetteket csupán röviden felidézve, a hatósági tanú kihallgatására is igaz, hogy a hatóság nem tekinthet el a hatósági tanú megidőzésétől, mivel a tanúzási tilalom fennállását hivatalból vizsgálnia kell. Mivel azonban a titoktartás alóli felmentés megadására az a szerv jogosult, amelynek eljárásában a hatósági tanút igénybe vették, ugyanezen hatóság elé a korábbi hatósági tanút nyilvánvalóan meg sem idézik, ha nem kívánják felmenteni.¹³¹ A tanúzási tilalom itt is fennmarad az alapjául szolgáló viszony (az eseti közmegbízatus) megszűnése után; és a hatósági tanút is figyelmeztetni kell a tanúzási akadályokra.¹³²

Végül megjegyzendő, hogy a Btk. 280. § (1) bekezdése értelmében, ha a hatósági tanú felmentés hiányában felfedi a titoktartási körébe tartozó adatot, az igazságszolgáltatással összefüggő titoksértés vétségét követi el, és akár szabadságvesztéssel is büntethető.

3. A szakértő, a tolmács és a szaktanácsadó

A büntetőügyben eljáró hatóságok szakértőt vesznek igénybe, ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges.¹³³ A Be. speciális rendelkezéseitől eltekintve a tanúra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni a szakértőre is, ez következik például a törvény 103. § (5) bekezdésében foglalt utaló szabályból. A szakértő ugyanakkor nem tanú, ez kiolvasható a vonatkozó kizárási szabályokból is.¹³⁴ Míg a tanú vallomása tényeket tartalmaz, így benne fontosabb szerephez jut a titok, addig a szakértő tényeken alapuló véleményt fogalmaz meg, igaz, a leletben leírt tényeknek is általában személyes észlelésen kell alapulniuk, akárcsak a tanúvallomás tényeinek.¹³⁵ A tanú és a szakértő közötti különbséget jól szemlélteti Kardos Sándor, amikor a szakértőt a tanúval szemben „helyettesíthető bizonyítási eszköznek” nevezi, majd Faustin Hélie-t¹³⁶ idézve hozzáteszi, hogy „a tanúkat a bűntény teszi tanúkká, ezzel szemben a szakértőket a bíróság választja ki”.¹³⁷ A szakértő tevékenységével kapcsolatban, a titoktartás vonatkozásában, érdemes kiemelni egyrészt, hogy a szakértő kellő szakértelemmel, valamilyen foglalkozás keretében jár el, a büntetőeljárás viszonylatában azonban közmegbízatusát teljesíti.¹³⁸ Kardos

¹³¹ Varga: i.m. 83. o.

¹³² Varga: i.m. 76. o.

¹³³ Be. 99. § (1) bek.

¹³⁴ Be. 103. § (1) bek. c) pont

¹³⁵ Kardos Sándor: A szakértő és az eljárás többi szereplője. In: Elek Balázs (szerk.): Az orvosszakértő a büntetőeljárásban. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi Tanszék, Debrecen 2012. 38. o.

¹³⁶ Faustin Hélie (1799-1884) francia kriminalista volt.

¹³⁷ Kardos: i.m. 37. o.

¹³⁸ Be. 102. § (1) bek.

szavaival élve, a szakértő „a hatóság rendelkezése alapján végzett eljárása során, mint hatósági megbízott, hivatalos személynek tekintendő”.¹³⁹ Másrészt, tevékenysége során a szakértő az eljárásban érintett (és nem érintett) személyekre mutató információkat szerezhet meg.¹⁴⁰ Ezekből logikusan következik, hogy a szakértőt minden olyan adat, tény (stb.) vonatkozásában közmegebízatási titoktartási kötelezettség terheli, amelynek felfedése a szakértőnek kirendelése alapján nem feladata. Ide kapcsolódik továbbá a terheltnek, a tanúnak és a sértettnek az a lehetősége, hogy kérje a rá vonatkozó szakvélemény „lelet” részének zártan kezelését.¹⁴¹ A hatósági tanúhoz hasonlóan a szakértő is alanya lehet az igazságszolgáltatással összefüggő titoksértés vétségének, méghozzá a Btk. 280. § (2) bekezdése szerint.

Az pedig, hogy a szakértő a megalapozott igazságügyi szakértői vélemény elkészítéséhez rendelkezzen a szükséges adatokkal, a nyomozó hatóság felelőssége is,¹⁴² az ilyen adatszolgáltatás sem sértheti azonban a szolgálati vagy foglalkozási (illetve közmegebízatási) titok védelmére vonatkozó szabályokat.

A Be. rendelkezései alapján a szakértőre vonatkozó szabályok irányadók a tolmácsra és a pártfogó felügyelőre is.¹⁴³ A tolmács esetében azonban éppen a titoktartás kérdésének jelentősége kisebb, hiszen a tolmács a más személy által elmondottakat fordítja le magyar nyelvre, és ennek keretében tőle nem várható el (sőt, a pontos fordítás kötelezettsége alapján kifejezetten tilalmazott), hogy a nyilatkozatot tevő személy által esetleg jogosulatlanul elmondott titok ilyenén jellegét felismerje, és azt elhallgassa. Az általa megismert információk tekintetében azonban természetesen a közmegebízatási titoktartás kötelezettsége terheli. A pártfogó felügyelőnél a pártfogó felügyelői vélemény esetleges kényes tartalma szintén különösen indokolhatja az eljárással közvetlenül össze nem függő információk tekintetében a közmegebízatási titok megtartását.¹⁴⁴

A szakértőtől meg kell különböztetni a szaktanácsadót, akit az eljáró hatóság „a bizonyítási eszközök felkutatásához, megszerzéséhez, összegyűjtéséhez vagy rögzítéséhez” vehet igénybe, illetve akitől a hatóság „valamilyen szakkérdésben felvilágosítást kér”.¹⁴⁵ A szaktanácsadóra egyes kérdésekben a

---

¹³⁹ Kardos: i.m. 36. o.

¹⁴⁰ Be. 105. § (2)-(3) bek.

¹⁴¹ Be. 108. § (7) bek.

¹⁴² Herczeg László: Igazságügyi orvosszakértő szerepe a büntetőeljárásban – a helyszíni szemlétől a jogerős ítéletig. In: Elek Balázs (szerk.): Az orvosszakértő a büntetőeljárásban. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi Tanszék, Debrecen 2012. 107. o.

¹⁴³ Be. 114. § (3) bek., 114/A. § (6) bek.

¹⁴⁴ Be. 114/A (2) bek.

¹⁴⁵ Be. 182. § (1) bek.

hatóságok tagjaira vonatkozó szabályok irányadók, például a Be. 182. § (4) és (5) bekezdése és a 103. § (1) bekezdés g) pontjának kizárási szabálya, miszerint szakértőként nem járhat el, akit az ügyben szaktanácsadóként vettek igénybe. A szaktanácsadó azonban tevékenysége során (a szakértőhöz hasonlóan) olyan, a feladatával közvetlenül össze nem függő információk birtokába juthat, amelyek tekintetében köz megbízási titoktartási kötelezettsége keletkezik.

Az e pontban említett szereplők esetén problémát jelenthet azok alacsony száma, így ugyanis a hatóságok rendre ugyanazokkal a szakértőkkel, szaktanácsadókkal (stb.) dolgoznak együtt. E személyek pedig az újabb eljárásokban is úgy kötelesek feladatukat a lehető legmagasabb szinten ellátni, hogy a korábbi ügyekben megismert (esetleg más ügyben releváns) titkokat nem tárják fel, hacsak felmentést nem kapnak.

Ilyen esetben logikusnak tűnik, hogy a felmentést az eredeti ügyben eljáró hatóság adja meg. A bíróságok esetében ennek csak látszólag ellent, hogy így adott esetben egy járásbíróság megtagadhatja a titoktartás alóli felmentést egy megyei bíróság előtt folyó későbbi eljárásban. A bírósági szervezetrendszer ugyanis nem hierarchikus, tehát a megyei bíróság nem a járásbíróság fölé rendelt szerv.

Más azonban a helyzet az ügyészség és a nyomozó hatóságok esetén, ahol a szervezeti hierarchiát érintő problémák léphetnek fel. A megyei ügyészség ugyanis elvileg utasíthatná az alárendelt járási ügyészséget a titoktartás feloldására. Ilyenkor logikailag két lehetőség kínálkozik: a legfőbb ügyészség vagy az ügyben eljáró bíróság döntsön. A hatáskörök tiszteletben tartásának igénye a legfőbb ügyészségre, az eljárások gördülékenységére iránti igény inkább a bíróságra mutat.

A szakértőkkel szembeni további különös követelményt nevesít Tremmel Flórián, amikor annak fontosságát hangsúlyozza, hogy a hatóságokhoz hasonlóan a szakértő se csempészhessen be az eljárásba jogellenes bizonyítékot, például a vallomást (adott esetben titokvédelmi alapon) megtagadó tanú spontán nyilatkozatát.¹⁴⁶

4. A terhelt

A terheltet megillető védelemhez való jog alapvető jog és a büntetőeljárás egyik alapelve, amely azt jelenti, hogy a terhelt saját védelme érdekében minden törvényes eszközt igénybe vehet. E védekezés egyik módja lehet a terhelti alapjognak tekintett hallgatás joga.¹⁴⁷ A hallgatás jogának általános

¹⁴⁶ Tremmel: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. 165. o.

¹⁴⁷ Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest 2007. 243-294. o.

jellege mellett is érdemes azonban megjegyezni, hogy a terheltet is megilletheti, illetve terhelheti a korábbiakban említett titkok védelmének joga és kötelezettsége. A terhelt és a titoktartásra kötelezettek hallgatása pedig adott esetben olyan bizonyítékhiányhoz vezethet, amely megalapozza az ártatlanság védelmének elemét képező *in dubio pro reo* elv alkalmazását.¹⁴⁸

E körből a terhelt titoktartási kötelezettsége jelenthet problémát, az ugyanis gátolhatja a terheltet a védekezés bizonyos eszközeinek igénybevételében. A védelem joga ugyanakkor csak a törvényes eszközök alkalmazására terjed ki, ezért szigorú jogi logika mellett azt mondhatjuk, hogy a törvényben előírt titoktartási kötelezettség felmentés hiányában történő megsértése nem jogszerű. Ezt azonban nem tűnik indokoltnak a védekező terhelt terhére róni, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a büntetőeljárás terheltje a hamis tanúzás bűncselekményének alanyi köréből is kizárt. Ilyenkor tulajdonképpen csak a nyilvánosság kizárása jelenthet némi garanciát a titokvédelem számára.

Természetesen a terheltet is figyelmeztetni kell a vallomás megtagadásának jogára (a hallgatás jogára), még hozzá cizelláltabb formában, mint ahogyan azt a tanú esetében láttuk. Ez az úgynevezett Miranda-figyelmeztetés (Be. 117. § (2)), amelynek kapcsán fel kell hívni a figyelmet az eljáró hatóságok azon kötelezettségére, hogy a figyelmeztetéseket mindig a lehető legprecízebben közöljék a címmel.¹⁴⁹ A Be. 117. § (4) bekezdése értelmében a vallomástétel megtagadása – a tanúnál látottakhoz hasonlóan – a terhelt esetében is kiterjed a szembesítésre. (A Miranda-figyelmeztetés nevét adó, jelen témában sem érdektelen Miranda-ügyről Elek Balázs hivatkozott műve ad bővebb leírást.)¹⁵⁰

Noha a terhelt vallomása különösen fontos lehet az eljárásban, a hatóságok kötelesek tiszteletben tartani annak széleskörű titoktartási (hallgatási) jogát. Máskülönben jogellenes befolyásolás fog fenn, ami a bizonyíték jogellenességéhez vezethet. E meg nem engedett befolyásolás eszköze pedig nem csupán az erőszak, a fenyegetés vagy más törvényellenes jogkorlátozás lehet, hanem a megtévesztés, az ígérgetés és a lelki vagy testi kényszer is.¹⁵¹

A titokvédelemhez is kapcsolódó fontos garancia, hogy a fogva lévő terhelt a védőjével (és ha külföldi állampolgár, az államának konzuli képviselőjével) a kapcsolatot felvehesse, és vele írásban vagy szóban ellenőrzés nélkül érintkezhesen.¹⁵² Fontos emellett, hogy a védő részéről ez a kapcsolattartás

---

¹⁴⁸ Tremmel: Magyar büntetőeljárás. 86-88. o.

¹⁴⁹ Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen 2007. 99-100. o.

¹⁵⁰ Elek: i.m. 98-102. o.

¹⁵¹ Katona Géza: Valós vagy valótlan? Értékelés a büntetőperbeli bizonyításban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1990. 224-225. o.

¹⁵² Be. 43. § (3) bek. a) pont

egyben kötelezettség is.¹⁵³ E rendelkezések hiányában a terheltnek biztonságot nyújtó, és a terhelt-védő együttműködést segítő védői titoktartás sem tudná betölteni rendeltetését.

Ugyanakkor, a védővel való érintkezéssel ellentétben a hozzátartozóval vagy más személlyel (akár polgári ügyben eljáró jogi vagy gazdasági képviselőjével) a terhelt csak felügyelet mellett érintkezhet,¹⁵⁴ ami első pillantásra felveti a magántitok és az üzleti titok védelmének esetleges hiányosságait. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az ilyen érintkezést felügyelő személyt (minősített adat vagy foglalkozási titok miatti) titoktartási kötelezettség terheli az esetleg általa megismert tények, adatok vonatkozásában. Ennél szigorúbb titokvédelem, nevezetesen az érintkezés felügyeletének mellőzése nem indokolt (legalábbis ma nem tűnik megoldhatónak), mivel az adott esetben a büntetőeljárás eredményességét vagy megfelelő időn belüli lefolyását veszélyeztethetné.

Különös jelenség még a terhelt és a hatóság informális találkozása, mellyel kapcsolatban Katona Géza arra figyelmeztet, hogy azt kerülni kell, mivel nincs dokumentálva (nem készül róla jegyzőkönyv), így az informális találkozás során tett nyilatkozat (kétes elfogadhatóságú kerülőutakon történő bizonyítékká alakítás nélkül) nem használható fel bizonyítékként a büntetőeljárásban.¹⁵⁵

5. A diplomáciai mentesség és a konzuli titok

Röviden ki kell térni a diplomáciai mentesség kérdéskörére is, amely elsősorban a Be. által külön eljárásként szabályozott (az elméletben inkább speciális eljárási akadálynak, feltételnek tekintett)¹⁵⁶ mentességi eljárásban jelenik meg. A titokvédelem szempontjából azonban a „diplomáciai vagy a nemzetközi jogon alapuló más mentesség” nem a terhelti-, hanem a tanú-státusz kapcsán fontos. Ahogy arról már szó volt, a hallgatás joga alapján a terhelt a maga titkait szilárdan őrizheti. A diplomáciai mentességet élvezők helyzete e téren csak annyiban kedvezőbb, hogy a mentességük felfüggesztéséig ellenük meg sem indulhat az eljárás (illetőleg az eljárást fel kell függeszteni), vagyis mások (az esetleges tanúk) sem tudják felfedni az ő titkaikat. Ami ellenben a tanúzást illeti, a Be. 554. § (2) és (3) bekezdése alapján a diplomáciai mentességet élvező személy tanúként sem hallgatható ki mindaddig, amíg mentességét az erre jogosult fel nem függeszti. Ezzel a Be. (kifogásolható módon) felülírja a konzuli kapcsolatokról szóló bécsi

¹⁵³ Fenyvesi: i.m. 186-193. o.

¹⁵⁴ Be. 43. § (3) bek. b) pont

¹⁵⁵ Katona: i.m. 228-229. o.

¹⁵⁶ Bodor Tibor – Székely Ákos – Vaskuti András: Büntető eljárásjog II. Jogi szakvizsga kézikönyvek. Novissima, Budapest 2011. 286. o.

egyezményt kihirdető törvényerejű rendelet vonatkozó szabályát.¹⁵⁷ Az egyezménynek azt a rendelkezését azonban, miszerint a mentességről csak a küldő állam, és nem a konzuli képviselő tagja mondhat le, eljárási törvényünk nem érinti. E két szabály egymásra vonatkoztatásából az rajzolódik ki, hogy a konzuli képviselő tagja, mindaddig, amíg saját állama nem mentesíti, önként sem tehet tanúvallomást.¹⁵⁸

A külföldi állampolgárok (különösen a fogvatartottak) érdekében a Be. több rendelkezése is lehetővé teszi a védőre vonatkozó szabályokhoz hasonlóan a külföldi személy állampolgársága szerinti állam konzuli képviselőjének fellépését.¹⁵⁹ Fontos ugyanakkor, hogy a konzuli képviselő a büntetőeljárásban védőként nem járhat el.¹⁶⁰ Érdekes, hogy a konzuli képviselők által betöltött jogi és politikai szerep ellenére a konzuli kapcsolatokról szóló egyezményt kihirdető törvényerejű rendelet értelmében a konzuli titok megtartása nem kötelezettség, csupán lehetőség.¹⁶¹ Más kérdés, hogy amennyiben a konzuli tisztviselő mentességét felfüggesztik, és tanúvallomást tesz, saját tevékenységét illetően vonatkoznak rá a közmegegyezési titok védelmének szabályai. Ez következik az egyezmény 55. cikkének 1. pontjából (a fogadó állam jogszabályainak tiszteletben tartása).

6. A nyilvánosság és a nyilvánosság kizárása

Ahogy arról már szó esett, az akkuzatórius büntetőeljárás egyik alapelve a nyilvánosság, amely valójában a büntetőeljárás harmadik főszakaszára, a bírósági eljárásra (mindenekelőtt az elsőfokú tárgyalásra) vonatkozik.¹⁶² A nyilvánosság azt jelenti, hogy a Be.-ben meghatározott kivételekkel bárki részt vehet a tárgyaláson, ami felveti a nyilvánosság és a titokvédelem viszonyának kérdését.

A törvény 237. § (3) bekezdése értelmében a bíróság hivatalból, illetőleg ügyészi, vádlotti, védői, sértetti vagy a tanútól származó indítvány alapján a tárgyalás egy részéről vagy egészéről kizárhatja a nyilvánosságot, és ilyenkor zárt tárgyalást tart. A kizárás lehetséges okait is taxatív felsorolja a jogalkotó, ezek közül az egyik – érthető és helyeselhető módon – a minősített adat védelme. Jóllehet, a Be. megfogalmazása és nyelvtani értelmezése szerint a nyilvánosság kizárása a minősített adat védelme érdekében csupán

---

¹⁵⁷ 1987. évi 13. tvr. a konzuli kapcsolatokról Bécsben, 1963. április 24-én elfogadott egyezmény kihirdetéséről 44. cikk 1. pont

¹⁵⁸ Bodor – Székely – Vaskuti: i.m. 290. o.

¹⁵⁹ Ilyenek például: Be. 43. § (3) bek., 135. § (3) bek., 184. § (5) bek., 238. § (2) bek., 502. § (3) bek.

¹⁶⁰ Be. 554. § (4) bek.

¹⁶¹ 1987. évi 13. törvényerejű rendelet 44. cikk 3. pont

¹⁶² Bánáti – Belovics – Csák – Sinku – Tóth – Varga: i.m. 400. o.; Tremmel: Magyar büntetőeljárás. 99-100. o.

lehetőség, a rendszertani értelmezés alapján kijelenthető, hogy a bíróság ilyen esetben köteles a nyilvánosságot kizárni. A minősített adat védelmét szolgálja az a szabály is, miszerint ha a nyilvánosság kizárására e pont alapján került sor, a védő nélküli vádlott és a képviselő nélküli sértett nem indítványozhatja harmadik személy jelenlétét.¹⁶³ A nyilvánosság kizárásának oka lehet még az eljárásban résztvevő személyek, a kiskorú vagy a tanú védelme, illetőleg erkölcsi ok. E kategóriákat (különösen a jogszabályi szövegben túlságosan általános erkölcsi okot) tágan értelmezve elméletileg lehetőség nyílhat a nyilvánosság kizárására más titokkategóriák védelme érdekében is. A bíróságok azonban ritkán élnek ezzel a kétélű lehetőséggel, ugyanis a Be. kimondja, hogy a másodfokú bíróság hatályon kívül helyezi az elsőfokú bíróság ítéletét, és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasítja, ha a tárgyalásról a nyilvánosságot törvényes ok nélkül kizárták.¹⁶⁴ Egy esetleges új szabályozásnak mindenesetre részletesebben kellene szólnia a nyilvánosság titokvédelem miatti kizárásáról (gazdasági titoknál például valamiféle titokértékmérő alapján).

A titokvédelemhez is kapcsolódik még az a szabály, amely kimondja, hogy a zárt tárgyalásról a sajtó nem adhat tájékoztatást, és a sajtó részére felvilágosítás nem adható.¹⁶⁵ Kifejezetten a minősített adatot védő rendelkezés található továbbá a Be. 74/A. § (3) bekezdésében, amely szerint meg kell tagadni a sajtó számára a felvilágosítást, ha az a minősített adat védelmét sértené. Ez a rendelkezés összhangban áll a nyilvánosságnak minősített adat védelme érdekében történő kizárását előíró szabállyal.

Végezetül két rendelkezést érdemes még említeni, amelyek kikerekítik az előbbieken vázolt rendszert. Egyrészt, a Be. 238. § (4) bekezdése értelmében a bíróság „figyelmezteti a résztvevőket arra, hogy a tárgyaláson elhangzottakról tájékoztatást nem adhatnak, szükség esetén figyelmezteti őket a minősített adattal visszaélés büntetőjogi következményeire”. Másrészt, a 239. § (3) bekezdése szerint a bíróság nem hirdeti ki nyilvánosan a határozat indokolásának részét képező azokat az adatokat, melyek nyilvánosságra hozatala azon érdek sérelmét eredményezné, amelynek védelmében a zárt tárgyalást a bíróság elrendelte. Az első figyelmeztetés mellett indokolt lenne a szankcióra utalni már a Be.-ben.

A zárt tárgyaláshoz a Btk. kapcsán kiemelek még két kérdést. Egyrészt, a Btk. 280. § (2) bekezdése értelmében, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, igazságszolgáltatással összefüggő titoksértés vétsége miatt büntetendő, aki engedély nélkül felfedi a zárt tárgyaláson elhangzottakat. Másrészt, mivel a minősített adat védelmében hivatalból is elrendelhető (sőt, elrendelendő) zárt tárgyalás, felmerülhet az ezt elmulasztó bíró

¹⁶³ Be. 238. § (3) bek.

¹⁶⁴ Be. 373. § (1) bek. II. f) pont

¹⁶⁵ Be. 74/B. § (2) bek.

felelősségének kérdése minősített adattal visszaélés miatt.¹⁶⁶ Mindenesetre a jogalkotóra vár az a feladat, hogy e kérdés vonatkozásában egyértelművé tegye szándékát. A bíró ellen indított esetleges büntető- és/vagy fegyelmi eljárás azonban nem oldja meg a már kiszivárgott minősített adat problémáját.

V. Összefoglalás

A megismerésen alapuló büntetőeljárás és a titokvédelem kapcsolatának az eljárás szereplőire koncentrált elemzését lezárandó, már csupán a legfontosabb megállapítások megisméltése, néhány következtetés levonása indokolt.

A látottak értelmében a büntetőeljárás és a titokvédelem rendkívül fontos, egymással több területen érintkező és ütköző, de nem egymást kizáró érdekhordozók. Egymásra vonatkoztatott szabályozásuk fragmentált és helyenként hiányos, a jogalkotó részéről mielőbb átgondolásra szorul, figyelemmel a hatályba lépett új büntető anyagi jogi szabályozásra is.

A legsürgetőbb feladat e téren a pontos, egymástól elhatárolható titokfogalmak megalkotása. Ez után kerülhet sor a Be. egyes titokvédelmi vonatkozású szabályainak átalakítására. Az elsődleges cél, a koherens titokvédelmi rendszer kiépítése, mellett olyan rendelkezések megalkotása is szükséges, amelyek biztosítják, hogy ez a rendszer ne legyen megkerülhető (például a hallomástanúk vallomásaival). A jogszabályalkotás során továbbá figyelemmel kell lenni a precíz, egyértelmű és következetes fogalomhasználatra is. Egy esetleges új szabályozás tekintetében több koncepció elképzelhető, és nem szabad elzárkózni egy esetleges átfogó titokkódex ötletének szakmai-tudományos megvitatásától.

Az eljárás szereplőihez kapcsolódó fentebb elemzett rendelkezések revíziója során érdemes elgondolkodni az üzleti titok és a gazdasági titok hatékonyabb védelmének lehetőségein, úgy azonban, hogy ez ne gátolja szükségtelen mértékben az eljárás megfelelő lefolytatását.

A legegységesebb elvárás mégis az, hogy a jogalkotási folyamat esetleges megindítása előtt mélyrehatóan átgondolásra kerüljön a büntető igazságszolgáltatás és a titokvédelem viszonya, a versengő, összeütköző érdekek rendszere, a titokvédelem átfogó koncepciója. Itt is igaz tehát a Cséka Ervin által a jogalkalmazás vonatkozásában kiemelt, ám minden jogászti tevékenységre helytálló követelmény, miszerint a magas színvonalú

---

¹⁶⁶ Ha ugyanis a bíró észleli, hogy minősített adat védelme megkívánná a zárt tárgyalás elrendelését, de nem intézkedik ez iránt, elvileg ő okozza az adat hozzáférhetővé válását illetéktelenek számára.

szakmai tevékenység „széleskörű gyakorlati felkészültséget kíván, amelynek elmélyült elméleti megalapozottságra is kell támaszkodnia”.¹⁶⁷

---

¹⁶⁷ Cséka Ervin: A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1968. 11. o.

Mester Martina Emese

Laikus elemek szerepe a büntető igazságszolgáltatásban*

A jogállamokban az igazságszolgáltatás jogilag szabályozott keretek között zajlik, amelyben jogi előírások határozzák meg az eljáró személyek tevékenységét, és az állampolgárok pozícióját garanciálisan biztosítják. Ebbe a folyamatba azonban nem csak hivatásos bírák, hanem laikusok is részt vesznek. Az ilyen részvételnek két típusa alakult ki az évek során; az egyik az angolszász eredetű esküdtszéki rendszer, a másik pedig az ülnökrendszer. Hazánkban a laikus elemeket az ülnökök jelentik, és ez idáig nem született összefoglaló mű, amely működésükkel foglalkozna, éppen ezért érdemes a téma bővebb körüljárása. Kiinduló hipotézisem, hogy nem megfelelő az ülnökökre vonatkozó jogi szabályozás, a büntetőeljárásban való részvételük behatárolt, mindemellett jelentős különbségek állnak fenn a hivatásos bírák és a laikusok jogi helyzetét illetően. További problémát jelent az ülnököknek a szubjektumuktól való elvonatkoztatás, és mivel a büntetőjog és ezzel együtt a büntetőeljárás biztosítja az állampolgárok életébe a legnagyobb fokú beavatkozást, a laikusok szerepe korántsem elhanyagolható.

I. Tárgyalási rendszerek, tárgyalásvezetési modellek

Az ülnökrendszer kifejtése előtt célszerű megemlíteni a tárgyalási rendszereket és a tárgyalásvezetési modelleket, hogy teljesebb képet kaphassunk a szóban forgó jogintézményről.

A világon jelenleg monista tárgyalási rendszerek vannak, amelyek között két altípust lehet megkülönböztetni. Az egyik a kontinentális jogrendszerekben megjelenő változat, ahol az egyesbíró vagy a bírói tanács dönt a bűnösség és a szankció kérdésében is. A bíró – tanács esetén pedig a tanács elnöke – dönti el a bizonyítás felvételének sorrendjét és végez egyéb bizonyítási cselekményeket, valamint főszabály szerint a bíró vezeti a tanúk és szakértők kihallgatását. Az ítélet meghozatala előtt a bíróság a bizonyítékokat együttesen értékeli. A másik változat pedig a common law országokban kialakult rendszer, ahol bűnösség kérdésében laikusokból álló testület dönt, és döntésük alapján szankció kérdésében a hivatásos bíró.

A monista tárgyalási rendszernél ki kell térni a tárgyalásvezetési modellekre is, mert ezek szervesen összefüggnek a laikus elemek részvételi

---

* E tanulmány alapjául szolgáló dolgozat a XXXI. Országos Tudományos Diákköri Konferencián „Büntető eljárásjog” tagozatban a Magyar Ügyvédi Kamara különdíjában részesült. Konzulens: Dr. Mészáros Bence adjunktus

lehetőségével. Az egyik leginkább elterjedt tárgyalásvezetési modell a francia. Ennek lényege abban rejlik, hogy a bíró a váddal és a védelemmel szemben jóval aktívabb, minden a tanácsvezetőn, a hivatásos bírón keresztül történik. A bíró szerepe tehát szuperaktív, amely inkvizitórius jelleget ad szerepének.

A másik típus az angolszász országokban nyert teret magának, amelynek lényege abban merül ki, hogy a döntéshozatal folyamata kettéválik, azonban nincs közbenső döntés. A bűnösség kérdésében az esküdtszék, míg a szankció kérdésében a bíró dönt. A francia modellhez képest a bíró szerepe háttérbe szorul, inkább passzivitás jellemzi, így a vád és a védelem aktív, ezek feladata a bizonyítékok felvonultatása és a szakértők meghallgatása, míg a bíró pusztán a bizonyítást és a törvényesség betartását ellenőrzi, továbbá lehetősége van kérdéseket feltenni és a bizonyítási indítványokon túli bizonyítást kezdeményezni.

A két tárgyalásvezetési modellnek az általam tanulmányozott téma szempontjából különös jelentősége van, mert az alkalmazott megoldás dönti el lényegében, hogy milyen laikus részvétel valósul meg a különböző államokban.

II. Az esküdtszékről általában

A laikus részvétel típusai között számos különbséget találhatunk. Az alapvető differenciák feltárása nélkülözhetetlen akár egyik, akár másik jogintézmény vizsgálatánál, mivel viszonyítási alap nélkül nem lehet jobbnak vagy rosszabbnak tekinteni a különböző államokban alkalmazott megoldásokat.

Az esküdtszéknek is különböző típusai alakultak ki az egyes országokban. Az esküdtszék bölcsője az Egyesült Királyság, ahol egyfajta történelmi garanciát jelent, amely a hétköznapi állampolgároknak azt a lehetőséget biztosítja, hogy az ellenük folyó eljárásban „társ állampolgárok” ítéelkezzenek. A szabályozás részletesen meghatározza azt is, hogy kik lehetnek esküdtek. Az esküdtek kiválasztása az adott ügyre véletlenszerűen történik a választási listáról. Meghatározott számú esküdtet a bírósági hivatalnok ún. clerk idéz be a bíróságra, ahol a potenciális ülnökök csoportjait kiválogatja és megjelöli a különböző ügyeket. Az aktuális ügghöz véletlenszerűen lesznek kiválasztva az esküdtek a bíróságon. Az ügy eldöntéséhez elegendő az esküdtszék többségi döntése. Az itteni szabályozás hatása mind a kontinentális országokban megfigyelhető, ezen belül hangsúlyosabban Franciaországban, mind pedig az Amerikai Egyesült Államokban, ahol a jogintézmény az Egyesült Királyságnál is nagyobb teret hódított.

Az Amerikai Egyesült Államokban az ítéelő esküdtszék mellett vádesküdtzék is található. A vádesküdtzék, más néven „grand jury” minimum 12 és maximum 24 főből áll. Tevékenységük abban merül ki, hogy eldöntsék, kell-

e vádat emelni. Az USA-ban azoknál a bűncselekményeknél lehet vádesküdszék alkalmazni, ahol az elkövetett bűncselekmény legalább egy évi szabadságvesztéssel és/vagy közérdekű munkával büntetendő, illetve minden olyan bűncselekménynél, amelyre halálbüntetés alkalmazható. A vádesküdszék eljárása nem nyilvános, csak a vádat képviselő szerint szükségesnek ítélt személyek lehetnek jelen.

Az eljárás során a vád képviselője ismerteti a vád anyagát, meghallgatják a tanúkat, majd titkos tanácskozáson meghozzák a döntést. Itt az esküdtek egybehangzó szavazatára van szükség. A vádesküdszék eljárása minden formalitástól mentes, és tevékenysége nem korlátozódik a nyomozó hatóságok által eléjük terjesztett anyagok tanulmányozására. Elsősorban ennek a sokat vitatott intézménynek a jelentőségét a korrupció elleni harcban látják a szakemberek. Fontos azonban megemlíteni, hogy a vádemelés ellenére sokszor nem kerül sor tárgyalásra, ugyanis vádalkut (plea bargain) köt a vád és a védelem.

Ezzel szemben az ítélő esküdtszék esetében az esküdtszék létszáma minimum 6 és maximum 12 fő lehet, és az esküdtek a létszámának csökkentése a döntés meghozataláig kérhető. Az ítélő esküdtszék bűnösség kérdésében dönt. Alapvetően kétféle ítélő esküdtszék között tehetünk különbséget: a büntető és a polgári ügyekben eljáró esküdtszék között. Az esküdtszék szerepe a vádesküdszékkel szemben kizárólag abban az ügyben lehetséges, amelynek érdekében az esküdtszék létrejött. A büntető ügyekben eljáró ítélő esküdtszék nem minden esetben jár el annak ellenére, hogy a szövetségi alkotmány elvileg minden büntető ügyben lehetőséget biztosít, és a szűkebben vett alkotmányértelmezés alapján az ítélő esküdtszék tevékenysége nem terjed ki a csekélyebb jelentőségű ügyekre, vagyis a szabálysértésekre. Meg kell jegyezni azonban azt is, hogy abban az esetben, ha a vádlott bűnösnek vallja magát, és ezt a bizonyítékok is alátámasztják, akkor sem kerül sor esküdtszéki tárgyalásra. Elmondható tehát, hogy a büntetőeljárások csekély százaléka jár esküdtszéki tárgyalással.

Az esküdtszéki tárgyalás nyilvános, a bevezető nyilatkozatok után az ügyész tárja fel a bizonyítékokat, és hallgatja ki az általa beidézni rendelt tanúkat. Amint véget ér a kihallgatásuk, megkezdődik a keresztkérdés. Ezt követően a védelem tanúi kerülnek meghallgatásra, valamint a vádlott, mint tanú a szokásos keresztkérdés alkalmazásával. A tárgyalás a zárónyilatkozatokkal ér véget. A bíró ezt követően felkészíti az esküdtszéki tagokat a tanácskozásra, felteszi azokat a kérdéseket, amelyekre válaszolniuk kell, majd külön terembe vonulnak, ahol maguk közül elnököt választanak. A tanácskozás időtartama változó, olykor napokig is eltart, éppen ezért figyelnek arra különösen, hogy az esküdtek, amíg meg nem hozzák döntésüket, igyekezzenek befolyásmentesek lenni. Főszabályként az esküdtszék egyhangú döntése szükséges a bűnösség megállapításához,

azonban néhány államban elegendő az ún. többségi döntés, amikor 9 vagy 10 esküdt egybehangzó döntése is elegendő. Amennyiben nem jut egyezségre az esküdtszék, és nem születik döntés, úgy a bíró felosztatja az esküdtszék, és így az ügyész a per újratárgyalását kérheti teljesen új esküdtszék felállításával.

III. Az ülnökök helyzete napjainkban Magyarországon

A korábban bemutatott esküdtszéki rendszer után célszerű görcső alá venni a hazai ülnökrendszert. A büntetőügyek elbírálása során vagy egyesbíró ítélkezik, vagy pedig bírói tanács, és ez utóbbi az az aspektusa az eljárásnak, ahol a laikusok megjelennek, így elmondható, hogy az ülnökök az igazságszolgáltatás szerves részét képezik. Feladatuk csupán az elsőfokú eljárásra koncentrálódik. A bírói tanács összetétele változó, fontos azonban, hogy egyesbíróként és a tanács elnökeként csak hivatásos bíró járhat el.

Az ülnökök tevékenységét nem csak a büntető igazságszolgáltatás területére redukálhatjuk, mivel Magyarországon ülnököket alkalmaznak a munkaügyi bíráskodásban is. Amikor laikus részvételről beszélünk, akkor nem a választott bíráskodást és a mediációt értjük alatta, mert a választott bíró és a mediátor is laikus abból a szempontból, hogy nem feltétlenül jogvégzett, bár az esetek többségében, főleg a mediátor rendelkezik jogi szaktudással. Az ülnökök ezzel szemben azok, akik a rendes bírósági eljárásban vesznek részt, és az elsőfokú bírósági ítélet meghozatalában működnek közre.

1. Az elsőfokú eljárás

Az ülnökök a büntetőeljárásban kizárólag elsőfokú tárgyaláson vesznek részt. A bíróság összetétele, változó, amelyet a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: Be.) határoz meg. A Be. 14. §-ában meghatározza az elsőfokon ítélkező járásbíróság és a törvényszék összetételét, valamint későbbi szakaszai további rendelkezéseket tartalmaznak erre vonatkozóan. Mindenekelőtt tisztázni kell, hogy kétféle tanács létezik. Az egyik az ún. kistanács, ahol egy hivatásos bíró és két ülnök van, a másik pedig a nagytanács, amelyet három ülnök és két hivatásos bíró alkot. Járásbíróságon tanács eljárására akkor kerül sor, ha a bűncselekmény miatt kilátásba helyezett szabadságvesztés 8 évi vagy azt meghaladó tartamú, valamint az egyesbíró azt kifejezetten a tanács elé utalta, illetve ha a vádirattól eltérő minősítést állapít meg, amely indokolja az ügy tanács elé utalását.¹ Sor kerülhet azonban nagytanács eljárására is, ha azt a vádlottak nagy száma vagy az ügy különösen nagy terjedelme indokolja.² Az ülnökök a

---

¹ 1998. évi XIX. tv. 14. § (1), (3), (4) bek.

² 1998. évi XIX. tv. 270/A §

járásbíróóság mellett a törvényszéken eljárnak elsőfokú ügyekben. Ebben az esetben – törvény elérő rendelkezése hiányában – szintén kistanács ítélkezik.³ A törvényszéken nagytanács eljárása is lehetséges, amikor a vádlottak nagy száma vagy az ügy nagy terjedelme és bonyolultsága ezt indokolja, továbbá ha az elkövetett bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását teszi lehetővé.⁴

Az összetétel alapján többféle következtetés is levonható. Először elmondható, hogy mind a járásbíróóság, mind pedig a törvényszék előtt lehetőség van ülnökbíraskodásra. A másik fontos megállapítás pedig az, hogy akár kistanács, akár nagytanács eljárásáról legyen szó, a tanácsban az ülnökök mindig többséget alkotnak a hivatásos bíróval vagy bírakkal szemben, így elméletben nincs akadálya annak, hogy a laikusok a hivatásos bírót leszavazzák és a bíró vagy bírák véleményével ellentétes ítélet szülessen.

A kistanács és a nagytanács mellett bizonyos esetekben speciális tanácsok ítélkezhetnek. Ezeket a speciális tanácsokat a fiatalkorúak elleni büntetőeljárásban, a katonai büntetőeljárásban, illetve az egyes kizárólagos illetékességű ügyek esetén alkalmazzák, és ezekre különleges szabályok vonatkoznak.⁵

Az elsőfokú eljárásban az ülnökök a hivatásos bíróval alkotott tanácsban vesznek részt a tárgyaláson, bizonyos esetekben a tárgyalás előkészítésén, és hozzák meg végül az ítéletet. A tárgyalás előkészítése során a tanács elnöke dönt a legtöbb kérdésben, mint áttétel, egyesítés, elkülönítés, öttagú tanács elé utalás, az eljárás felfüggesztése, vádtól eltérő minősítés, egyes intézkedések és egyéb kérdések. A tanácsnak, így az ülnököknek csak az eljárás megszüntetése és a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések alkalmazása esetén van szerepe. Az utóbbi esetben a tanácsnak előkészítő ülést kell tartania, ahol a tanács tagjain kívül a jegyzőkönyvvezető, az ügyész, a vádlott és védője lehet jelen.⁶

Az elsőfokú eljárás során a tárgyalásnak van a legnagyobb jelentősége, és az ülnökök tevékenysége is itt bontakozhat ki. Az ülnökök tájékoztatására szolgáló Ülnöki kézikönyv is ezzel az egységgel foglalkozik a legtöbbet, a tárgyalás menetéről részletes útmutatást nyújt. Magáról a tárgyalás előkészítéséről a tanács elnöke gondoskodik, valamint a tárgyalást is ő – azaz a hivatásos bíró – nyitja meg, majd megjelöli az ügyet, számbavételezi a megjelenteket és felhívja a tanúkat a tárgyalóterem elhagyására, illetve ekkor

---

³ 1998. évi XIX. tv. 14. § (2), (4) bek.

⁴ 1998. évi XIX. tv. 271. § (2) bek.

⁵ Herke Csongor: Büntető eljárásjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2010. 46. o.

⁶ 1998. évi XIX. tv. 272. §

történik az indítványok megtétele.⁷ A következő momentum a tárgyalás megkezdése, ahol az ügyész ismerteti a vádat, és nyilatkoznak a polgári igényről. A tárgyalás során az ülnökök szempontjából lényeges rész a bizonyítás, ahol a tanácsstagoknak mindvégig jelen kell lenniük, így az ülnökök sem hagyhatják el a tárgyalótermet a tárgyalás tartama alatt.⁸ A bíróság tagjai részvételét illetően jogegységi döntés és kollégiumi vélemény is született. Az 1/2002 Büntető Jogegységi határozat szerint eljárási szabálysértés, ha az elsőfokú bíróság a hat hónapon belül megtartott tárgyalást – az ülnök személyének megváltozása ellenére – a korábbi tárgyalás anyagának ismertetésével nem ismétli meg. A 65. Büntető Kollégiumi Vélemény alapján abszolút eljárási szabálysértésnek minősül, ha a hivatásos bírő személyében történő változás ellenére a tárgyalást nem ismétlik meg. Nem feltétlen hatályon kívül helyezési ok, hanem relatív eljárási szabálysértés az, ha a bíróság a tárgyalást annak ellenére, hogy a korábbi tárgyalás óta hat hónap eltelt, nem kezdi előlről, illetve a hat hónapon belül megtartott tárgyalást a tárgyalás anyagának ismertetésével nem ismétli meg annak ellenére, hogy a tanács összetételében az ülnökök személye megváltozott.⁹ A jelenleg hatályos Be. 240.§ (1) bekezdése kimondja, hogy a tanács tagjai a tárgyaláson mindvégig jelen vannak. Abban az esetben, ha a bíróság nem volt törvényesen megalakítva, vagy a tárgyaláson a tanács tagjai nem voltak mindvégig jelen, a másodfokú bíróság hatályon kívül helyezi az elsőfokú bíróság ítéletét és új eljárásra utasítja, tehát abszolút szabálysértésről van szó. A kiemelt jelentőségű ügyeknél, ha a hivatásos bírő vagy az ülnök személyében változás történt, a tárgyalás három hónapon belül a tárgyalás anyagának ismertetésével is megismételhető. A tárgyalás anyagának ismertetése után figyelmeztetni kell az ügyészt, a vádlottat és a védőt arra, hogy az ismertetésre észrevételt tehet, és az ismertetés kiegészítését kérheti. A figyelmeztetést és az észrevételt jegyzőkönyvbe kell foglalni.¹⁰ A tanúvallomások és szakértői vélemények kapcsán, továbbá tárgyi bizonyítékokhoz kapcsolódóan kérdéseket tehetnek fel a hivatásos bírő mellett az ülnökök is. Végül a perbeszédeket követően következik a határozathozatal,¹¹ amelyet a következő pontban részletesen kifejtünk.

---

⁷ Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs 2012. 64-65. o.

⁸ Szollár Pál: Ülnöki kézikönyv. Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala – Magyar Bírőképző Akadémia, Budapest 2007. 13. o.

⁹ BKv. 65.

¹⁰ 1998. évi XIX. tv. 554/L. §

¹¹ Herke – Fenyvesi – Tremmel: i.m. 30. o.

2. Határozathozatal

Az ítélet meghozatalánál jelentős szerepe van az ülnököknek, ugyanis a hivatásos bíróval együttesen hozzák meg az ítéletet, így minden tanácstag nyilatkozik a tárgyalás során benne kialakult benyomásokról. Az ügydöntő határozatot szavazással hozzák meg, és amennyiben nem egybehangzó a döntés, szavazattöbbséggel döntenek. Amennyiben a bíróság ülnökökből is álló tanácsban jár el, a szavazást megelőzően a tanács elnöke felvilágosítást ad arról, hogy milyen határozat hozható, tájékoztatást ad a döntéshez szükséges törvényhelyekről, a büntetési nemekről és azok mértékéről, valamint az intézkedésekről.¹²

A tanács az ügydöntő határozat meghozatala során megállapítja a tényállást, ez alapján dönt arról, hogy a vádlott bűnös-e, és ha igen, milyen bűncselekményben, majd arról, hogy milyen büntetést kell kiszabni, illetve milyen intézkedést kell alkalmazni, valamint dönt egyéb rendelkezésekről. A Be. 256. §-a kimondja továbbá, hogy a fiatalabb bíró szavaz először, majd végül az elnök. Abban az esetben, ha a büntetés kiszabása vagy az intézkedés alkalmazása kérdésében a szavazás nem egyhangú, úgy kell megállapítani a szavazattöbbséget, hogy a legsúlyosabb jogkövetkezmény mellett leadott szavazat a hozzá legközelebb esőt erősíti, és ahhoz kell számítani. Az ülnököknek számbeli fölényük miatt lehetőségük nyílik a hivatásos bíró leszavazására, de előfordulhat olyan eset is, amikor csupán az egyik ülnök nem ért egyet a többségi ítélettel. Az a bíró, aki a kisebbségi véleményt képviseli, különvéleményt csatolhat az ítélethez.¹³ A Be. alapján különvéleményt a kisebbségi álláspontot képviselő adhat, tehát szó szerinti értelmezés szerint akkor kerül erre sor, ha kistanács esetén az ülnökök leszavazzák a hivatásos bírót, vagy nagytanács eljárásában a két hivatásos bíró közül az egyik kisebbségbe kerül.

A tanácsülésen a határozat rendelkező részét le kell írni, és azt a tanács tagjai aláírják, majd ezt követően történik annak kihirdetése. A Be. 321. §-a alapján a határozat rendelkező részét a tanács elnöke állva olvassa fel, és a jelenlevők állva hallgatják meg, majd ezt követően a tanács elnöke szóban elmondja az indokolás lényegét.

Összességében elmondható tehát, hogy az ülnököknek tényleges beleszólási lehetőség van biztosítva az ítélet kialakításában, viszont a gyakorlatban ez kevésbé érvényesül. A határozathozatallal kapcsolatban felmerülő problémákra azonban az ülnökök jogállásának ismertetése után fogok visszatérni.

---

¹² 1998. évi XIX. tv. 256. § (1)-(2) bek.

¹³ 1998. évi XIX. tv. 256. § (5) bek.

IV. Az ülnökök választása

Magyarországon az Alaptörvény 27. cikkének (1) bekezdése rögzíti a társasbíráskodás elvét, miszerint „a bíróság – ha törvény másképpen nem rendelkezik – tanácsban ítélik”. Éppen emiatt fontos a bíróságok számára a megfelelő számú ülnök biztosítása az ítélezésben. Az ülnökválasztásra vonatkozó szabályokat a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (továbbiakban: Bjt.) tartalmazza. Magát az ülnökválasztás napját az Országos Bírósági Hivatal (OBH) előterjesztésére a köztársasági elnök tűzi ki. A megválasztandó ülnökök számát az OBH állapítja meg, és erről a választó önkormányzatok polgármesterei, a főpolgármester és a megyei közgyűlések elnökei közvetlenül kapnak értesítést.

Az ülnökválasztás kiemelt fontosságú feladatot jelent a megyei és helyi önkormányzatok számára. A következőkben a jelölési és a választási eljárás folyamatát érdemes megvizsgálni. Az OBH tájékoztatót bocsátott az önkormányzatok rendelkezésére feladataik könnyítése érdekében.

1. Ülnökök jelölése és a megválasztás folyamata

Az ülnökök jelölésére vonatkozó részletes szabályokat a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (Bjt.) tartalmazza. A bíróság illetékességi területének fontos szerepe van, mivel ennek alapján történik az ülnökök jelölése. A Bjt. 213. § (1)-(4) bekezdése meghatározza, hogy kik azok, akik az ülnököket jelölhetik. Elsősorban a bíróság illetékességi területén állandó lakóhellyel rendelkező azok a nagykorú magyar állampolgárok jelölhetnek, akik választójoggal rendelkeznek, valamint az adott területen működő helyi önkormányzat és társadalmi szervezetek, a politikai pártok kivételével. A fiatalkorúak elleni büntetőeljárásban az egyik ülnöknek pedagógusnak kell lennie, így ezeket az ülnököket az illetékességi területen működő általános és középfokú oktatási intézmények jelölik. A büntetőügyekben másik külön eljárásnál is speciális szabályok érvényesülnek, de ezekről a későbbiekben külön pontban fogok említést tenni.

Ülnöknek azok a magyar állampolgárok jelölhetők, akik 30. életévüket betöltötték, de 70. életévüket még nem, büntetlen előéletűek és választójoggal rendelkeznek.¹⁴

Az önkormányzatok a településen szokásos módon (hirdetmény, helyi fórumok stb.) hirdetik meg az ülnökválasztás lehetőségét.¹⁵ A társadalmi szervezeteket és a fiatalkorú ügyek kapcsán az általános- és középiskolákat

---

¹⁴ 2011. évi CLXII. törvény 212. § (1) bek.

¹⁵ http://www.birosag.hu/engine.aspx?page=tajek_ulonok (2013.12.18.)

közvetlenül értesítik a jelöltállítás lehetőségéről. A jelölési hirdetéseknek meghatározott információkat kell tartalmaznia, mint például azt, hogy melyik bíróságra lehetséges az ülnök jelölése, ki választható, ki állíthat jelöltet. Az ülnökök jogaira és kötelezettségeire vonatkozó tájékoztatót a polgármesteri hivatalban meg lehet tekinteni. A hirdetés tartalmazza azt is, hogy meddig és hova lehet bejelenteni a jelölést, magába foglalja az ülnökké jelölés mintáját és a jelölés elfogadó nyilatkozatának mellékletét is. Amennyiben jelölést nyújtanak be, csatolni kell hozzá a jelölt elfogadó nyilatkozatát, amelyben arról is kell nyilatkoznia, hogy volt-e már büntetve és hogy rendelkezik-e választójoggal. A nyilatkozat továbbá a jelölt nevét, születési helyét és idejét, anyja nevét, lakóhelyét, iskolai végzettségét, szakképzettségét, foglalkozását, munkahelye nevét és címét, havi átlagkeresetét, valamint az aláírását tartalmazza.

A jelölési folyamat utolsó része, amikor a bíróság székhelye szerint illetékes önkormányzat polgármestere, vagy közgyűlés elnöke stb. ellenőrzi a jelöltek büntetlen előéletét. A jelöltnek igazolnia kell büntetlen előéletét, így az igazolás céljából a bűnügyi nyilvántartó szerv által kiállított hatósági bizonyítvány kiadása iránti eljárásért megfizetett igazgatási szolgáltatási díjat az ülnök részére megtérítik. Ezt a személyes adatot a bíróság az ülnöki megbízatás megszűnéséig kezeli.

A járásbíróság ülnökeit a bíróság székhelye szerint illetékes települési önkormányzatok és kisebbségi önkormányzatok képviselő-testületei választják meg a Budakörnyéki Bíróság kivételével, ugyanis oda az ülnököket a Pest Megyei Központi Közgyűlés és a Pest megyei kisebbségi önkormányzatok képviselő-testületei választják. A törvényszék ülnökeit a megyei vagy fővárosi, megyei jogú városi közgyűlés és a területi kisebbségi önkormányzatok képviselő-testületei választják, míg a kerületi bíróságok ülnökeiről a kerületi önkormányzatok és a települési kisebbségi önkormányzatok képviselő-testületei döntenek.¹⁶

Abban az esetben, ha járásbírósági ülnökök választása eredményeként olyan kevés számú ülnököt választanak meg, hogy ez veszélyezteti a bíróság működését, az ülnökök feladatait azok a törvényszékhez megválasztott ülnökök is elláthatják, amelynek illetékességi területéhez az érintett járásbíróság tartozik. Mindemelllett ha a megválasztott ülnökök száma nem éri el az OBH elnöke által megállapított létszámot, az OBH elnöke kezdeményezheti a köztársasági elnöknel a soron kívüli ülnökválasztás kiírását. A választás módjára a Bjt. szerint a helyi önkormányzatokról szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény 46. § (2) bekezdésének b) pontját megfelelően kell alkalmazni.¹⁷ Az önkormányzatoknak a választásra vonatkozó hatásköre

---

¹⁶ 2011. évi CLXII. tv. 215. § (1) bek.

¹⁷ 2011. évi CLXXXIX. tv.

nem ruházható át egyéb szervekre. Az ülnököket választó testületi üléseket a köztársasági elnök által határozatban megjelölt időközben kell megtartani, és külön kell szavazni a fiatalokúak büntető ügyeiben eljáró ülnökökről. Ezt követően a megválasztott ülnökök névjegyzékét és a jelöltek elfogadó nyilatkozatát haladéktalanul át kell adni annak a bíróság elnökének, ahova megválasztották az ülnököket. Az ülnökök megbízólevelét az ülnököt megválasztó önkormányzat polgármestere, a főpolgármester, a közgyűlés elnöke állítja ki.

Az ülnököknek megválasztásuk után esküt kell tenniük, amelyről az illetékes bíróság elnöke gondoskodik. A választási eljárás pozitívumaként emelhető ki, hogy az OBH további mellékletekkel és útmutatásokkal igyekszik az önkormányzatok feladatait csökkenteni és egyszerűsíteni. További előnye a bíróságok és önkormányzatok együttműködése a felmerülő problémák és feladatok során, így a bíróságok már a választások kapcsán információt szerezhetnek a leendő ülnökökről.

2. Katonai ülnökök választása

A katonai büntetőeljárás – a fiatalokúak elleni büntetőeljárás mellett – a külön eljárások olyan csoportja, ahol speciális szabályok vonatkoznak az ülnökválasztásra. Azért is érdemes erről külön pont alatt említést tenni, mert némileg összetettebb ülnökválasztási eljárást figyelhetünk meg.

A Bjt. 213. § (3) bekezdése alapján az eljáró katonai tanácsok ülnökeit a fegyveres erők és rendvédelmi szervek illetékes parancsnokai jelölik, az ott működő érdekképviseleti szervek javaslataira figyelemmel. A Be. rendelkezései alapján katonai büntetőeljárásnak van helye katonai által a tényleges szolgálati viszonyának tartama alatt elkövetett katonai bűncselekménynél, a Magyar Honvédség tagja által elkövetett bármely bűncselekmény esetén, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományú tagja által a szolgálati helyen, illetőleg a szolgálattal összefüggésben elkövetett más bűncselekmény, továbbá a szövetséges fegyveres erő által Magyarországon vagy magyar hajón vagy légi járművön elkövetett bűncselekmény esetén.¹⁸

A katonai tanácsok összetétele, mint ahogy már utaltam rá, speciális. A katonai tanácsban részt vevő ülnökök a Magyar Honvédség hivatásos állományú tagjai, akik katonai rendfokozatot viselnek. A katonai bíró rendfokozatától függetlenül bármely rendfokozatú terhelt büntetőügyét tárgyalhatják, azonban előírás, hogy az ülnököknek a terhelnél magasabb rendfokozattal kell rendelkezniük.¹⁹ A katonai ülnökök a honvédelmi

---

¹⁸ 1998. évi XIX. tv. 470. §

¹⁹ Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog rendszertana. AndAnn Kiadó, Pécs 2010. 157. o.

miniszter alárendeltségébe tartoznak, ő vezényli a katonai bírákat és ülnököket a kijelölt bírósági szervezethez.

A rendőrökre, mint a katonai büntetőeljárás egyéb lehetséges alanyaira, az országos rendőrfőkapitány rendelkezései az irányadók. A 11/2007. (OT 5.) ORFK utasítás foglalkozik a katonai ülnökök jelölésével és választásával. „A meghatározott számú és rendfokozatú katonai ülnök választását az illetékes katonai tanács elnökének közvetlen megkeresése alapján, állománygyűlésen kell megtartani.” A jelölés kapcsán az illetékes parancsnok a jelölt állandó lakóhelye szerint illetékes jegyzőtől beszerzi a választójog meglétére szolgáló igazolást, valamint összehívja a katonai ülnökválasztó állománygyűlést. A gyűlésen lehetőség van arra, hogy a jelöltek mellett vagy ellen a jelenlévők felszólaljanak, majd nyílt szavazással döntenek a katonai ülnök megválasztásáról, amelyhez egyszerű többség is elegendő. A választásról jegyzőkönyv készül, amelyet a jelölésre illetékes parancsnoknak kell felterjeszteni, aki tájékoztatja a megkereső bíróság katonai tanácsának elnökét a választás eredményéről, és megküldi a választásról készült jegyzőkönyv, jelölőlapok és elfogadó nyilatkozatok egy-egy másolatát. A katonai ülnökök megválasztásuk után az illetékes törvényszék (fővárosi bíróság) előtt esküt tesznek. Végül a megválasztott ülnököket előre megállapított rendben az állományilletékes parancsnok útján rendeli ki feladatuk ellátására az illetékes törvényszék (fővárosi bíróság) katonai tanácsának elnöke.²⁰

Láthatjuk tehát, hogy az ülnökválasztás szabályain belül van még egy elkülönült csoport a katonai ülnökök tekintetében, ahol még alaposabb szabályozásra van szükség. A két választási eljárás között az alapvető különbség már a jelöltállító és az elfogadó nyilatkozatok nyomtatványán keresztül is érzékelhető. A további különbség, hogy mivel a fegyveres erők és rendvédelmi szervek sajátos „mikrotársadalmat” jelentenek, csak bizonyos meghatározott kör kerülhet a jelöltek és a jelölők közé egyaránt. A katonai büntetőügyben laikusnak lenni nem ugyanolyan, mint az „egyszerű” büntetőügyben. Számos olyan eset van, amelyet kellő háttér-információ és a fegyveres erők világának ismerete nélkül a hétköznapi ember nem tud kellőképpen átlátni, megítélni. Az ülnökök létjogosultsága az ilyen jellegű ügyekben, az előbb leírtakra tekintettel megkérdőjelezhetetlen, így fontos, hogy külön kerüljön szabályozásra a katonai ülnökök választása.

---

²⁰ 11/2007. (OT 5.) ORFK

V. Az ülnökök jogállása

A Bszi. kimondja, hogy a bíróság egyesbíróként vagy tanácsban jár el, és az ítékezésben – törvény által meghatározott ügyekben és módon – ülnökök is részt vesznek, akiknek a jogaik és kötelezettségeik a hivatásos bíróval azonosak.²¹ Emellett a Bjt. XI. fejezete tartalmaz rendelkezéseket az ülnökök jogállására vonatkozóan, amely lényegében megismétli a Bszi. rendelkezését a jogok és kötelezettségek tekintetében. Végül a Be. 14. § (6) bekezdése szintén deklarálja, az ülnökök jogai, kötelességei megegyeznek a hivatásos bíróval.

Az ülnöki megbízatus négy évre szól, és ez idő alatt nem lehetnek politikai pártok tagjai és egyéb politikai tevékenységet sem folytathatnak, azonban a munkavállalói és szakmai érdekképviseleti szervezetben való részvétel nem tiltott. Az ülnököt előre megállapított rendben a bíróság elnöke hívja be, és osztja be az ítélező tanácsokba. Fontos emellett, hogy a bíróság elnöke évente egyszer, illetve ha az időszerű feladatok megkívánják, értekezletet tart a megválasztott ülnökök számára. Az ülnököt mentelmi jog illeti meg, tehát nem vonható felelősségre bíróság vagy más hatóság előtt az igazságszolgáltatással kapcsolatban elkövetett bűncselekmény, valamint a tevékenységének gyakorlása során általa közölt tény vagy vélemény miatt. A mentesség nem vonatkozik a szigorúan titkos és titkos minősítésű adattal való visszaélésre, a rágalmazásra és a becsületsértésre, valamint az ülnök polgári jogi felelősségére.²²

Az ülnökök megbízatusa megszűnik a Bjt. 220. § rendelkezései alapján, ha a megbízatus lejár, betöltik 70. életévüket, elvesztik választójogukat vagy lemondanak. A lemondó nyilatkozat érvényességéhez a képviselő-testület, illetőleg a megyei (fővárosi) közgyűlés elfogadó nyilatkozatára nincs szükség, viszont a képviselő-testületnek kötelessége az illetékes bíróság elnökét haladéktalanul értesíteni. Az ülnök a lemondás bejelentésének napjától ítélezési tevékenységét nem gyakorolhatja. A 70. év betöltésénél, illetve a választójog elvesztésénél a megbízatus megszűnését a képviselő-testület, illetve a megyei (fővárosi) közgyűlés határozattal állapítja meg, és a bíróság elnökét ebben az esetben is haladéktalanul értesíti. A Bjt. említést tesz a katonai ülnökök megbízatusának megszűnéséről, és esetükben akkor is véget ér a megbízatus, ha szolgálati viszonyuk megszűnt.

---

²¹ 2011. évi CLXI. törvény 15. §

²² 2011. évi CLXII. tv. 2. § (4) bek.

1. Jogaik és kötelezettségeik

Az ülnököket, mint ahogy korábban említettem, a hivatásos bírakkal azonos jogok és kötelezettségek illetik meg. A bírák és az ülnökök függetlenek, a jogszabályok alapján meggyőződésüknek megfelelően döntenek, az ítélezési tevékenységükkel összefüggésben nem befolyásolhatók és nem utasíthatók.²³

Az ülnököknek részvételük előtt egy hónappal értesülniük kell az ügyről. Az ülnökök kérésére – fontos okból – a bíróság elnöke elhalaszthassa a működése megkezdésének időpontját.

Fontos joguk továbbá, hogy tájékozódjanak az ügyről, erre az ülnököknek kizárólag a bíróságon van lehetőségük, ahol be tudnak tekinteni az ügy irataiba.²⁴

Az ülnököknek joga van a díjazáshoz. A Bjt. szerint a munkaviszonyban, közszolgálati vagy közalkalmazotti jogviszonyban, szolgálati jogviszonyban és szövetkezethél munkajogi jellegű jogviszonyban álló ülnököt ülnöki működésének időtartamára távolléti díj illeti meg. Ha az ülnök távolléti díja nem éri el a bírói 1. fizetési fokozat egy munkanapra eső összegének a 25 százalékát, akkor ezt az összeget ki kell egészíteni. A távolléti díj jelenlegi összege 4662 (nettó 3916) forint egy tárgyalás napra. Ez azonban csak azokra igaz, akiknek az ülnöki tevékenységük mellett nincsen fő foglalkozásuk. Aki foglalkozása mellett ülnök, azt a tárgyalási napra tisztsége gyakorlásának idejére távolléti díj illeti meg, amelyet, ha a fenti módon számított tiszteletdíjnál alacsonyabb, arra az összegre kell kiegészíteni. Abban az esetben, ha valamely jogszabályban biztosított juttatáshoz való jogosultság, valamint annak mértéke meghatározott munkateljesítménytől vagy a munkában eltöltött napok számától függ, az ülnöki működés időtartamát munkában töltött időként kell számításba venni. A törvény arra az esetre is biztosít szabályozást, ha az ülnök nem áll meghatározott jogviszonyban, vagy működése idejére nem részesül fizetésben. Ezekben az esetekben az ülnököt tiszteletdíj illeti meg, amelynek mértéke a működés minden napjára a bírói 1. fizetési fokozat egy munkanapra eső összegének a 25 százaléka. A Bjt. alapján az ülnök a hivatalos kiküldetésével járó költségeket is elszámolhatja a bírákra irányadó rendelkezések megfelelő alkalmazásával.²⁵

Az elsőfokú tárgyaláshoz kapcsolódóan hivatásos bírával egyenrangú félként tehetnek fel kérdéseket a kihallgatott személyhez, intézkedésekkel segíthetik a hivatásos bíró munkáját, figyelmeztethetik az intézkedés szükségességére, valamint a helyszíni szemlén is nagy segítséget

---

²³ 2011. évi CLXI. törvény 15. §

²⁴ http://www.birosag.hu/engine.aspx?page=oith_search (2013.12.18.)

²⁵ 2011. évi CLXII. tv. 221. § (4)-(5) bek.

jelentenek.²⁶ Az erre vonatkozó szabályokat a Be. rendelkezései tartalmazzák.

Elsősorban, mint ahogy korábban említettem, a Bjt. XI. fejezete foglalkozik az ülnökök jogállására vonatkozó szabályokkal, de a bírákra vonatkozó rendelkezések között is találunk rájuk nézve kötelezettségeket. Az ülnökök kötelezettségeihez tartozik, hogy a megválasztásuk után bírói esküt kell tenniük, és ehhez kapcsolódóan kötelező a zárt tanácskozással kapcsolatos tanácskozási titkot megőrizniük. Az ülnök az esküjében megfogadja, hogy az Alaptörvényt és az egyéb törvényeket megtartja, továbbá, hogy Magyarországhoz és az Alaptörvényhez hű lesz, lelkiismeretesen jár el, és a tisztségéhez méltó magatartást tanúsít majd.

A Bjt. bírák jogállására vonatkozó fejezetnél kötelezettségként szerepel az is, hogy a bírának – tehát végső soron az ülnököknek is – befolyásolástól mentesen és részrehajlás nélkül kell eljárniuk. A döntés befolyásolására irányuló kezdeményezéseket pedig el kell utasítaniuk, majd haladéktalanul jelenteni kell a bíróság elnökének, valamint az ügyfelekkel szemben tisztességes és pártatlan magatartást kell tanúsítaniuk. A titoktartási kötelezettséghez visszatérve, ki kell térni arra is, hogy a folyamatban lévő ügyekről a bírák (és ülnökök) nem formálhatnak véleményt és nem nyilatkozhatnak. A médiának, sajtónak csak a bíróság elnöke vagy az általa megbízott személy adhat felvilágosítást.²⁷

Az ülnökökre ugyanazok az összeférhetlenségi szabályok vonatkoznak, mint a hivatásos bírákra, ilyen ok fennállását haladéktalanul be kell jelenteniük. A Bjt. a bírák összeférhetlenségére vonatkozó fejezete szerint „[a] bíró a tisztsége ellátásán kívül csak tudományos és oktatói, edzői, versenybírói, játékvezetői, művészi, szerzői jogi védelemben részesülő, továbbá lektori és szerkesztői, valamint műszaki alkotó munkát végezhet kereső tevékenységként, de ezzel nem veszélyeztetheti függetlenségét és pártatlanságát, illetve nem keltheti ennek látszatát, valamint nem akadályozhatja hivatali kötelezettségei teljesítését.”²⁸ Az ülnökökre vonatkozóan ez annyiban tér el, hogy ülnököknél – a hivatásos bírakkal ellentétben – nem számít, hogy milyen foglalkozást gyakorolnak ítélező tevékenységük mellett, nincsenek az előzőekben ismertetett megszorítások.

2. Magyar Ülnöki Egyesület

Az ülnököknek sokáig nem volt szakmai érdekképviselői szervezete, továbbá a bírák etikai kódexe sem vonatkozik rájuk. Jelenleg a Magyar

---

²⁶ Szollár: i.m. 17. o.

²⁷ 2011. évi CLXII. tv. 44. § (2) bek.

²⁸ 2011. évi CLXII. tv. 40. § (1) bek.

Ülnökök Egyesülete (MÜE) látja el az érdekképviselési feladatokat 2011. január 12. óta.

A MÜE önkormányzati elven működő társadalmi érdekvédelmi szervezet, amelynek célja a Magyarországon működő ülnökök tevékenységének elismertetése, erősítése, valamint a presztízsének javítása, az ülnöki jogok érvényesítése. A MÜE feladatait az Alapszabály tételesen meghatározza, és ide tartozik az ülnököket érintő jogszabályi tervezetek véleményezése, az ülnökök anyagi érdekeinek képviselése valamint a Bírósági Ülnöki Etikai Kódex elkészítése is. A MÜE mindemellett együttműködik az igazságszolgáltatási szervezettel, és továbbképzést, oktatást szervez az ülnököknek; honlapot tart fenn a tájékoztatásuk elősegítése érdekében.

Az Egyesület vagyona a tagdíjából, felajánlásokból, rendezvényekből befolyt összegekből, pályázatokból nyert pénzből valamint egyéb bevételből áll. Tagjai elsősorban az ülnökök, de vannak az ún. pártoló tagok, akik magát az ülnöki tevékenységet anyagilag támogatják. A tagság egyébként teljesen önkéntes alapú, bármikor ki lehet lépni, azonban a tagság idejére tagdíjfizetési kötelezettség áll fenn.

A MÜE tevékenységének vizsgálata során felmerült bennem a kérdés az Ülnökök Etikai Kódexét illetően. A alapszabályból egyértelműen látszik, hogy a MÜE tagság önkéntes alapú, amely tagdíj fizetési kötelezettséggel jár, így nem minden ülnök tagja az egyesületnek. Abban az esetben, ha valamely ülnök nem rendelkezik tagsággal, akkor rá az etikai kódex nem vonatkozik. Felmerül tehát annak a szükségessége, hogy egységes rendszert hozzunk létre. Véleményem szerint minden ülnök számára kötelező szakmai kamarát kellene alakítani, vagy pedig a bírákra vonatkozó etikai kódexet kellene kiterjeszteni rájuk. Ezekkel a megoldásokkal áthidalható lenne az ülnökrendszer szabályozásának ez a hézaga.

VI. Az ülnökök testközelből

Az ülnök tanulmányozása során volt alkalmam személyesen elbeszélgetni ülnökökkel, így sikerült teljesebb képet kapnom erről a tevékenységről. Alapvető kérdésem az volt, mennyire hasznos ez a tevékenység az igazságszolgáltatásra nézve, és hogyan is valósul meg az ítélező tevékenységük a bíróságon.

Az ülnökök mindegyike nyugdíjas korú, valamint közülük az egyik már második ciklusát tölti az igazságszolgáltatásban. Arra a kérdésre, hogy miért választották ezt a tevékenységet, mindketten maradéktalanul a javadalmazást hozták fel. Annak ellenére, hogy az igazságszolgáltató tevékenységet érdekesnek tartják, mégis a legmotiválóbb tényező a tiszteletdíj. Amikor az ügyekre beosztják őket – elsősorban a büntető ügyeknél – általában figyelembe veszik a végzettséget. A gazdasági bűncselekmények

tárgyalásánál lehetőleg igyekeznek közgazdász, vagy egyéb gazdasági végzettségű személyt ülnökként alkalmazni, viszont az egyszerűbb megítélésű ügyeknél kevésbé specifikus végzettségű ülnököket alkalmaznak. A büntető ügyekben közreműködő ülnökök rendszerint egyszerre kettő ügyre vannak beosztva, és ha az egyik ügyben megszületik az ítélet, csak azt követően osztják be újra.

A beszélgetés alapján, mint ahogy a problémafelvetés között már szerepelt, nem sok lehetőségük van a laikusoknak az ügyek tanulmányozására. Az ülnököknek közvetlenül a tárgyalás előtt fél órával adnak tájékoztatást a hivatásos bírák, pedig ha lenne lehetőségük foglalkozni az iratokkal, akkor élnének vele, tekintettel arra, hogy a peranyag is nagy terjedelmű, és a tárgyalásra az ügyről alaposabb képet kapnának. Az ülnökök meglátásom szerint átlátják a tárgyalás menetét, megfelelően tisztában vannak jogaikkal és kötelezettségeikkel. Az ülnöki jogok között szerepel a kérdezés és a jegyzetkészítés, amelyből előbbivel időnként, a későbbivel viszont rendszeresen élnek. A kérdezés azért nem általános, mivel a bírói tanács elnöke olyan átfogóan és nagyfokú részletességgel kérdezi ki az eljárás résztvevőit, hogy nem marad számukra homályos rész.

Érdeklődésem egyik központi kérdése az volt, hogy a szubjektumuktól mennyire képesek elvonatkoztatni, valamint a külső ingereket milyen sikerrel tudják kizárni. Általában az a tapasztalat, hogy a külvilágot megfelelően ki tudják iktatni, habár saját értékrendszerük valamelyest predesztinálja őket bizonyos bűncselekmények tekintetében. Mindemellert az ülnökökre olyan mértékű médianyomás és elferdült társadalmi nyomás nehezedik, amely korlátozza őket a valóságnak megfelelő benyomás kialakításában. A sajtó és média jelenléte a tárgyaláson – annak nyilvánossága miatt – problémát jelenthet az ülnökök tevékenységére nézve. Az ülnököket rendkívül veszélyezi ezekben az esetekben ez a külső nyomás, és véleményem szerint ez alkalmas lehet arra, hogy figyelmüket megossza. Emiatt fennáll annak a veszélye, hogy az ülnökök nem tudnak teljes személyllyel az esetre koncentrálni, a fontos részletek felett elsiklik a figyelmük, mindemellert a tárgyalás nyilvánossága fontos garanciája az igazságos tárgyalásnak.

A tárgyalás során elméletben a hivatásos bíró és a laikusok egyenlő felekként vannak jelen, azonos jogosultságokkal és kötelezettségekkel. A valóságban azonban egészen más a helyzet, ugyanis az ülnökök és a bíró között kimondatlan hierarchikus rendszer van. Az ülnök elmondása alapján a bíróval való kapcsolatukat a kölcsönös bizalom és tisztelet jellemzi, azonban az ülnökök nem tekintik magukat egyenrangúnak a hivatásos bíróval. Ebben a kimondatlan alárendelt kapcsolatban azonban a hivatásos bíró abszolút segítőkész, a nem világos részletek tisztázásában bátran fordulnak hozzá az ülnökök, és ekkor készségesen segítséget nyújt.

A vizsgálódásom másik tárgya a tárgyaláson részt vevő két ülnök közti viszony. Általában nem szokott ellenmondás és gyökeresen más vélemény kialakulni az ülnökökben, mivel a hivatásos bíró oly módon vezeti a tárgyalást, hogy szinte minden esetben azonos álláspontra jutnak. Másrészt véleményem szerint azért sincs ellentmondás, mert az ügyet nem ismerik az ülnökök kellő részletességgel, nincs alkalmuk az ügyek tanulmányozására, így még inkább a hivatásos bíróra és annak benyomásaira hagyatkoznak. A jogi megítélést igénylő kérdéseknél az ülnökök laikus személyként nem tudnak a hivatásos bírónak segítséget nyújtani.

Végezetül – mint arról a korábbiakban írtam – a tanácsban az ülnökök mindig többen vannak jelen, mint a hivatásos bíró, vagy nagytanács esetén bírák, így fennáll annak a lehetősége, hogy az ülnökök leszavazzák a bírót. Erre azonban nem sok példa akad a gyakorlatban. Az ítélet kialakításánál többnyire összhang van a tanácsban, majd a büntetés kiszabásánál a hivatásos bíró ismerteti a büntetési keretet és kikéri az ülnökök véleményét, hogy mely körülmények alapján, milyen büntetést szabnának ki.

VII. Következtetések

Az eddigiekben bemutattam a laikus elem megjelenését Magyarországon, valamint a más országok által alkalmazott megoldásokat, továbbá igyekeztem átfogó képet adni a jelenlegi hazai szabályozásról. A büntetőeljárásban megjelenő laikus elemek alapvetően kétfélek lehetnek. Az egyik megoldás az esküdtszék, ahol az esküdtek képviselik a laikus társadalmat, míg a másik az ülnökrendszer, amelyet hazánk is alkalmaz.

Amellett, hogy összehasonlító jelleggel más jogrendszerek szabályozását is megismerjük, fontos ezeknek a megoldásoknak a tanulmányozása is, hogy a további szabályozáshoz, a jogintézmény fejlesztéséhez vagy átalakításához megfelelő támpontokat kapjunk. A dolgozatomban során igyekeztem részletesen bemutatni az esküdtszéki rendszert, rávilágítani előnyeire, hátrányaira. A másik megoldás tanulmányozásánál olyan alapvető különbséget igyekeztem leírni, amely alapján egyik vagy másik rendszerhez közelebb kerül az olvasó álláspontja. Összességében elmondható, hogy mindegyik rendszernek megvannak az előnyei és a gyenge pontjai. A két alaptípuson belül további változatok alakultak ki a laikus részvételt illetően, minden ország arra törekszik, hogy egyik vagy másik rendszert tökéletesítse.

Álláspontom szerint az ülnöki rendszer jobb megoldás az esküdtszéknél, mivel egyrészt kevesebb költséget vesz igénybe, másrészt pedig hatékonyabb testületként működik, mivel az esküdtszéknél az ügydöntő határozat meghozásához az esküdtek túlnyomó részének egyetértése szükséges. Abban az esetben, ha vita alakulna ki az esküdtszék tagjai között, megoszthatja a tagokat oly mértékben, hogy akár új eljárást kell indítani. Ebben az esetben a

büntetőeljárás és az állam költségei jelentősen megemelkedhetnek, míg az ülnökrendszerben felmerülő ellentmondás könnyen feloldható. A korábbiakban a hazai szabályozásnál megjegyeztem az esküdtszéki rendszer további hátrányát, amely nem más, mint a CSI effect. A jelenség hatása miatt további veszélyeket rejt magában az esküdtszéki rendszer, amely miatt a büntetőeljárás hossza és költsége is emelkedik, valamint véleményem szerint törést okoz az igazságszolgáltatás presztízsében.

Ezzel szemben az ülnöki rendszerben az ülnökök reprezentálják a társadalmat, hozzájárulnak a döntés kialakításához saját élettapasztalataikkal, bár a hivatásos bíró véleménye hangsúlyos marad. Álláspontom szerint ez a rendszer sem tökéletes, mivel az ülnökök lehetőségeikhez képest passzív magatartást tanúsítanak, így ilyen formában való működtetése felesleges költségeket okoz, és cserébe nem nyújtja az elvárt funkciót. Az esetleges átalakítás, mint ahogy korábban már írtam róla, amely esküdtszéket vezetne be, szintén nem lenne célravezető jelentős módosítások és költségek nélkül, valamint komoly problémákkal járna az igazságügyi rendszer szempontjából.

VIII. Megoldási javaslatok

Az előbbieken felvázolt problémák alapján, igyekeztem megfelelő megoldási javaslatokat összegyűjteni az ülnökrendszer javítására. Először is javasolnám, hogy valamilyen cenzushoz kötött legyen az ülnöki pozíció betöltése, mert laikusok között is van különbség alkalmasság szempontjából, mint például gazdasági szakemberek, akiket természetesen úgy specifikusan a gazdasági bűncselekményeknél lenne célszerű alkalmazni. Lehetőség szerint jelenleg is működik ez a fajta kiválasztás az ülnökök között, mert nekik a gazdaságra jóval mélyebb rálátásuk lehet, mint az alapvetően csak a jogi vonatkozását ismerő bírónak, így pedig a kölcsönös segítség a részletkérdések tisztázásakor megvalósulna.

Másik megoldásként olyan tanács létrehozását támogatnám, amely szinte teljesen kizárja a laikus társadalmat. Itt elsősorban nem arra gondolok, hogy csak hivatásos bírákból álló tanács ítélkezzen vagy egyesbíró, hanem a bírósági fogalmazók tevékenységi körét kellene kiterjeszteni, és egyfajta „bemelegítésként” kinevezésük előtt ilyen tanácsok részét képezhetik. Ez véleményem szerint azért is lenne kielégítő, mert már pályájuk kezdeti szakaszában szerves részt vállalhatnak az ítélkező tevékenységben és bővíthetnék tapasztalataikat, amelyre későbbi pályafutásuk során támaszkodhatnak is.

Az ülnökrendszer célja jelenleg az, hogy a laikusok részt vegyenek az igazságszolgáltatásban. Álláspontom szerint, amennyiben továbbra is a laikusok feltétlen alkalmazása mellett marad a szabályozás, szükséges a rájuk vonatkozó joganyagot összefoglalni. Erre a legmegfelelőbb megoldás – mint

ahogy korábban már említettem – egységes, átfogó törvény lenne, amely a jogintézmény minden szegmensét kellő alaposággal, áttekinthetően tartalmazná.

A szabályozások sokszínűsége ellenére tökéletes megoldás nem született a laikus részvételre vonatkozóan, mivel mindig maradnak rések, amelyeket nem lehet kiküszöbölni. A hivatásos bírókban kialakuló szakmai tapasztalatokat az ülnök nem lesz képes soha elsajátítani, és mindig csak egyfajta teher lesz az igazságszolgáltatás hátán. Az ülnökrendszer fenntartásának költségei és a hiányosságok miatt kevésbé tud hatékonyan és hangsúlyosan részt venni a büntetőeljárásban, és ilyen szempontból már nem töltik be azt a funkciójukat, hogy ténylegesen képviseljék a társadalmat és közvetítsék annak értékeit. Az ítékezésben megnyilvánuló tevékenységük kettős arculatú, mert egyrészt ott vannak, mint nem hivatásos bírók és döntési kompetenciával rendelkeznek, másrészt viszont akármilyen bizonytalanság esetén a hivatásos bíróra hagyatkoznak, és a hierarchia nem tűnik el. Az esetlegesen bennük kialakuló vélemény álláspontom szerint jóval konzervatívabb szankcióhoz vezetne, mint a szakmabelié, és szubjektumukat nem tudják teljes mértékben elkülöníteni ettől a tevékenységtől. A tárgyaláson is elenyésző azoknak az eseteknek a száma, amikor ténylegesen, aktívan hozzászólnak, vagy kérdeznek az ügyel kapcsolatban. Másrészt a technikai feltételek sem oly módon biztosítottak számukra, hogy kellő felkészültséggel részt tudjanak venni az ügyben. Bár létezik számukra szakmai érdekképviseleti szervezet, Magyar Ülnöki Egyesület néven, amely az ülnökök helyzetét hivatott előrébb mozdítani, számos buktatója van. Elsősorban arra gondolok, hogy a tagság nem kötelező az ülnökök számára, másrészt pedig tagdíjat is kell fizetni, amely az egyesületbe való belépést igencsak megnehezíti.

IX. Összegzés

Jelenleg hazánkban a hatályos szabályozás elsősorban költséget okoz az igazságszolgáltatásnak, amelyhez tényleges szolgáltatás nem párosul. Az igazságszolgáltatás lényege a mindenki számára megfelelő ítélet kialakítása lenne, amelyben nem hivatásos bírók is részt vesznek. Ez a részvétel viszont ilyen formában nem elképzelhető. Arra, hogy milyen szabályozással lehetne megoldást találni erre a helyzetre, számtalan lehetőség létezik. Megtalálni ezek közül a megfelelőt; a rendszer megszüntetését, átalakítását vagy teljesen új rendszer kialakítását, jelentős változtatások árán lehetne, és ezek kimenetele is bizonytalanságot hordozna magában. Annak ellenére, hogy ránézésre nem jelentős és érdekes szegmense az igazságszolgáltatásnak az ülnöki rendszer, mégis megannyi problémát hordoz magában.

Mészáros Orsolya

Mavi Marmara^{*}

I. Bevezetés

A dolgozatom főcíme Mavi Marmara, annak a hajónak a jelöli a nevét, amely a kiindulópontja volt a Gáza-flottilla incidensnek.

2010 májusában két szervezet, hat hajóból álló flottillája kísérelte meg áttörni az Izrael által felállított blokádot, mely hajóraj segélyrakományt szállított volna a Gáza-övezetben élők számára. Mivel az előzetesen bejelentett ellenőrzést megtagadták, így izraeli kommandósok szálltak a fedélzetre. A segélyszállítmány célba juttatása véres küzdelembe torkollott, amely során kilencen életüket veszítették és sokan megsérültek.

Dolgozatom témáját egyrészt Törökország felé irányuló érdeklődésem, másrészt az incidens aktualitása teremtette meg. Az incidensben közvetlenül részt vevő felek Törökország és Izrael, ezért a dolgozat kitér e két állam kapcsolatára is. Az eset számos nemzetközi jogi relevanciával is rendelkezik: diplomácia, menekültügy, terrorizmus, emberi jogok, humanitárius jog, tengeri jog, államelismerés, nemzetközi szervezetek, ENSZ, Nemzetközi Bíróság ítéletei, tanácsadó véleményei; Biztonsági Tanács és a Közgyűlés határozatai stb.

A Közel-Keleten történő események a nemzetközi közösséget is élénken foglalkoztatják. Vallásuk, jogrendszerük, szemléletmódjuk szöges ellentétben van az általunk jól ismert felfogással. Igaz, a nemzetközi jog alapelveinek kontinenstől függetlenül érvényre kell jutnia.

Dolgozatom felépítésében azt a logikai elvet követem, amely szerint a régmúltbeli események feltárását követően jutunk el a problémáig. Négy nagyobb részre tagoltam az írást, amelyből az első kettőben szeretném bemutatni a résztvevő felek kapcsolatait, az incidenshez vezető lehetséges okokat valamint a Gáza-flottilla ügyet, annak valamennyi „szereplőjével”. A harmadik logikai egységben – a már megismert tények alapján – igyekszem rávilágítani azokra a pontokra, amelyek nemzetközi jogi szempontból relevánsnak tekinthetők: menekültügy, diplomácia, tengeri blokádnak, tengerjog, nemzetközi fegyveres összeütközés, kombattánsi státusz. E helyen mutatom be az incidenst vizsgáló bizottságok munkáját, következtetéseit. A dolgozatom záró részében egy lehetséges Nemzetközi Bíróság általi döntést

---

^{*} E tanulmány alapjául szolgáló dolgozat a XXXI. Országos Tudományos Diákköri Konferencián „Büntetés-végrehajtási jog” tagozatban a Magyar Bírósági Végrehajtói Kamara elnökségének különdíjában részesült. Konzulens: Dr. Köhalmi László adjunktus

kívánok bemutatni, amelyben – *de lege ferenda* – saját álláspontom ismertetem.

A vizsgált téma nemzetközi, társadalmi, politikai jelentősége számottevő, így ezek hatását is szemügyre kell venni. A két ország közötti kapcsolat romlása egyrészt a jelenlegi kapcsolatok végét jelenti, másrészt egy új dolog kezdetét is egyben. Törökország stratégiai váltása nagyrészt politikai megfontolásból történt. A vizsgálat során számos jogsértéssel találkozunk, amely szankció nélkül maradt.

A dolgozatom során igyekszem objektíven közölni a tényeket. Ennek érdekében mindvégig releváns források, egyezmények, szerződések, vizsgálóbizottsági riportok felhasználásával elemzem a jogesetet. A magyar szakirodalom mellett török és angol nyelvű forrásokkal dolgoztam, amelyek feldolgozása saját fordításom eredménye.

II. A Gáza-flottilla incidens

2010. május 30-án tízezer tonnányi segélyszállítmánnyal indult el a Mavi Marmara öt másik hajó kíséretében a Gáza-övezetbe, amely területet Izrael tengeri blokád alatt tartott. Az ún. Szabadság Flottillát két török szervezet vezette, a Free Gaza Movement¹ és az IHH. A megközelítőleg 600 fős hajókonvoj személyzete tisztában volt azzal, hogy Izrael valószínűleg meg fogja akadályozni a szállítmány Gázába jutását.²

Ugyanazon a napon, május 30-án indult el Haifa kikötőjéből az izraeli flotta, amely a segélyszállítmány Gázába való jogtalan bejutását kívánta megakadályozni. Izrael a tengeri blokád fenntartását jogosnak véli, így előzetesen bejelentette, hogy a gázai partra szállást nem engedélyezi, csak egy Asdot kikötőjében történő átvizsgálás után. Az izraeli haditengerészet felszólítására a konvoj öt hajója megadta magát. A vezérhajó azonban a figyelmeztetést semmibe vette. Üzenetváltásuk során a következőket rögzítették: „[...] menjetek vissza Aushwitzba [...] segítünk emlékezni az araboknak szeptember 11-re.”³

A tengeri blokád áttörésére tett kísérlet kudarcba fulladt. Izraeli kommandósok szállták meg a Mavi Marmarát. A hajón tartózkodó aktivisták az intézkedésnek ellenszegülve, késsel, botokkal, vasrudakkal, fűrészszel támadtak az izraeli katonákra. Az egyik aktivista az eset után a következőket

---

¹ Szabad Gáza Mozgalom

² <http://www.haberturk.com/dunya/haber/519141-israil-gemilere-karsi-harekete-gecti> (2012.09.05.)

³ Az Egyesült Államok elleni terrortámadás időpontja, amelyet az al-Kaida nevű szervezet vállalt magára. A terrorszervezet a támadást dzsihádnak, azaz szent háborúnak minősítette.

mondta: „[a]mikor először felszálltam a hajóra, mártír akartam lenni, de nem volt esélyem. Remélem, idővel azzá válhatok.”⁴

Az összecsapás eredményeként nyolc török és egy török-amerikai állampolgár vesztette életét, több mint ötvenen megsebesültek. Izrael a két szervezet segélyszállító akcióját provokációként értékelte. Izrael szerint a hajók célja nem humanitárius segélyszállítmány eljuttatása volt, ugyanis a legénység a támadásra felkészülten érkezett. Ezt az állítást az IHH vezetője, Yavuz Dede cáfolta. Elmondása szerint az önkéntesek nem kiképzett katonák. A szervezők azt állították, hogy az izraeli haditengerészet azonnal tüzelni kezdett, ahogy a fedélzetre szálltak. A haditengerészet parancsnoka elmondta, hogy önvédelemből tüzeltek, mert az életük veszélyben volt.⁵

Az események híre néhány órán belül az egész világot bejárta. Ban Ki-moon ENSZ főtitkár Izrael magyarázatát kérte, az eseményekkel kapcsolatban megjegyezte, hogy sokkolták a történések és elítéli a támadást. Az Európai Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviselője, Catherine Ashton tájékoztatást kért az izraeli külügyminisztertől, Bakanı Liebermanttól és átfogó vizsgálatot rendelt el az ügy részleteinek felderítésére. Mahmúd Abbász három napig tartó gyászt hirdetett. Törökország számos nagyvárosában tüntettek a civilek az izraeli támadás ellen.⁶

A Haaretz információi alapján Törökország állami terrorizmussal vádolta Izraelt. Recep Tayyip Erdoğan, török miniszterelnök szerint az izraeli támadás sértette a nemzetközi jogot ellentétben állt annak elveivel. Az elnök a válság kezelése érdekében chilei látogatását is azonnal megszakította. Az Arab Liga sürgette tagállamait, hogy fontolják meg Izraellel való kapcsolatuk 'felülvizsgálatát'. Szíria a Liga azonnali összehívását kezdeményezte, hogy megvitassák az ügy részleteit. Az Arab Liga főtitkára, Amr Moussa a dohai gyűlésen a következőket mondta: „Izrael még nincs kész a békekötésre. Izrael úgy gondolja, hogy a törvények felett áll.” Az izraeli külügyminiszter felhívta a polgárok figyelmét, hogy lehetőség szerint kerüljék a Törökországba történő utazást valamint a zsúfolt utcákon se tartózkodjanak. A törökök válasza alapján Izraelnek számolnia kell a következményekkel.⁷

---

⁴ http://www.hasturktv.com/mavi_marmara/593.htm (2012.09.05.)

⁵ <http://www.nytimes.com/2010/06/01/world/middleeast/01flotilla.html> (2012.09.05.)

⁶ <http://www.haberturk.com/dunya/haber/519211-dunyadan-israile-sert-tepkiler> (2012.09.06.)

⁷ Reuters and Haaretz Service: Turkey recalls envoy over Gaza flotilla deaths, accuses Israel of 'state terrorism' May 31, 2010. <http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/turkey-recalls-envoy-over-gaza-flotilla-deaths-accuses-israel-of-state-terrorism-1.293186> (2012.09.06.)

III. Ki a felelős?

Izrael azzal vádolta az IHH-t, hogy kapcsolatban áll az al-Kaida nevű terrorista szervezettel. Az incidens évében egy ún. terrorista megfigyelő listához is hozzáadta a török segélyszervezetet. Állításuk szerint a Mavi Marmara fedélzetén közel negyven aktivista tartózkodott, akik közül kb. tíz fő török állampolgár. Az IHH – véleményem szerint – jogosan érvelt akként, ha Izrael tudta, illetve tudni vélte, hogy 'terroristák' vannak a fedélzeten, miért nem kérte letartóztatásukat a török kormánytól? Az összeütközés, a konfrontáció lehetőségét azonban két alkalommal is jelezte Törökországnak, ennek ellenére a hajót nem állították meg a török hatóságok. A felelősséget mindkét fél próbálta a másikra hárítani. Eltérő álláspontot képviselt Izrael és Törökország is, valamint a nemzetközi közösséget is megosztotta az eset. Ankara elismerte, hogy többször jelezte az IHH felé, hogy nem ajánlatos Gázába utazni, mivel az izraeliek a blokád felállításakor már kijelentették, hogy ellenőrzés nélkül semmilyen hajó nem juthat el az övezetbe. Az IHH szerint három céllal indultak el Gázába:

- a segélyszállítmány eljuttatása az övezetbe,
- a blokád megnyitása a segélyt szállító hajók számára,
- a blokád embertelen oldalára való rávilágítás.

A következményeket tekintve a három célból kettő teljesült.

A török kormány elmondása alapján a konvojt indulás előtt alaposan átvizsgálták, valamint az utasokkal aláírtak egy dokumentumot, amellyel az erőszakmentességet kívánták biztosítani, valamint próbálták kiszűrni a radikális nézeteket valló személyeket.

Benjamin Netanyahu egyiptomi miniszterelnök szerint az IDF katonái önvédelemből lőttek, ugyanis az első támadás a hajóról érkezett. Az IHH elmondása alapján viszont az Izraeli Védelmi Erők indították el a vérontást. A török álláspont szerint a hajón nem volt fegyver. Azokat pedig, amelyeket elvettek a katonáktól, a tengerbe dobták.⁸

A Mavi Marmara fedélzetén az incidenst követően késeket, vasrudakat, láncokat, fém eszközöket találtak. Mehmut Tuval kapitány szerint az aktivisták készültek egy lehetséges konfrontációra, amelyet nem tudott megakadályozni.⁹

Vitathatatlan, hogy mindkét fél számított egy lehetséges összecsapásra, de érdemben nem tettek semmit ennek megakadályozására. Török részről a háttérben meghúzódó okok – meglátásom szerint – nyilvánvalóan a blokád

⁸

<http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/208%20Turkeys%20Crises%20over%20Israel%20and%20Iran.pdf> 4-7. (2012.09.06.)

⁹ <http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/gaza-flotilla-captain-activists-prepared-attack-against-idf-raid-1.295591> (2012.09.06.)

jogtalan fenntartása ellen irányultak. Törökország korábban is jelezte, hogy nem ért egyet Izrael Gáza-politikájával kapcsolatban. Az eset nemzetközi visszhangja óriási volt, megannyi problémát, kérdést vet fel, amelyekre nem könnyű választ adni. Törökország a Közel-Kelet egyik meghatározó állama, így az eset kapcsán nem elhanyagolható szempont az sem, hogy ki kerül ki 'győztesen' az ügy érdemi lezárása után (ha egyáltalán sor kerül erre).

Izrael esetében megemlíthető, hogy a török kapcsolatok elvesztése, illetve ezek bizonytalanná válása, valamint a nemzetközi közösség negatív reakciója a fiatal állam megítélésén csorbát ejtett.

A tengeri blokád fenntartásának jogossága, illetve jogtalansága megosztja a nemzetközi közösséget. Az összecsapás viszont – bármelyik fél indította is el – kilenc ember életét követelte és közel fél százan sérültek meg. Az IHH humanitárius tevékenysége legfeljebb részben vitatható, ugyanis a fedélzeten utazók többségét ténylegesen a segély nyújtása ösztönözte.

IV. Az incidens és a nemzetközi jog

1. A vizsgálóbizottságok

a) ENSZ Emberi Jogi Tanácsa

Az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa négy hónappal az eset után kiadott jelentésében a következő megállapításokat tette. A Tanács tényfeltáró missziója vizsgálta, hogy az izraeli támadás sérti-e a nemzetközi jogot, közelebbről az emberi jogokat valamint a nemzetközi humanitárius jogot. Emlékeztet arra, hogy az incidens egy hosszú előzményekre visszanyúló eset, így a felvetődő problémákat is egészében kell vizsgálat tárgyává tenni. A vizsgálóbizottság a tengeri blokád jogtalanságát állapítja meg a kialakult humanitárius válság miatt. Kijelenti, hogy az izraeli katonai művelet aránytalan, felesleges és felettébb brutális volt, amely semmiképp sem igazolható. Utal a IV. genfi egyezmény megsértésére, amely a polgári lakosság háború idejére szóló védelmét deklarálja.¹⁰ Úgy véli, Izrael semmibe vette a nemzetközi emberi jogokra vonatkozó kötelezettségeit: sértette az élethez való jogot, a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód, büntetés tilalmát, a szabadsághoz és biztonsághoz való jogot, a jogtalan letartóztatás és fogva tartás tilalmát valamint a véleménynyilvánítás szabadságát. Megemlíti, hogy a flottilla legénységét valóban az emberiség, a gázai lakosok iránti aggodalom vezérelte. A

---

¹⁰ A polgári lakosság háború idején való védelmére vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt egyezmény 147. cikke szerint súlyos jogsértés a szándékos emberölés, a kínzás vagy embertelen bánásmód, nagy fájdalom szándékos előidézése vagy a testi épség, illetve egészség súlyos megsértése.

helyzetet tarthatatlannak minősíti, és felhívja a figyelmet arra, hogy mielőbbi megoldást találjanak.¹¹

b) Turkel-Bizottság

Az izraeli Turkel-Bizottság 296 oldalas jelentésével 2011 januárjában készült el. A bizottság elnöke Jakob Turkel volt izraeli legfelsőbb bíró volt. A testület kezdetben korlátozott mandátummal rendelkezett, amelyet Turkel kezdeményezésére tanúk kihallgatására valamint iratok bekérésére terjesztettek ki.¹² Megállapította, hogy az Izrael által felállított blokádnak nem ütközik a nemzetközi jog szabályaiba – tekintettel arra, hogy célja a lakosság védelme. A katonai akciót is jogosnak vélte annak ellenére, hogy kilenc ember halálát és több mint ötven fő sérülését okozta.¹³ Utal az ENSZ Alapokmány 51. cikkére¹⁴ és leszögezi, hogy az izraeli katonák önvédelemből cselekedtek. A Turkel-Bizottság következtetései:

- Izrael és a Gáza-övezet konfliktusa nemzetközi fegyveres összeütközésnek minősül;
- Izrael tényleges ellenőrzése a terület felett véget ért, amikor kivonultak 2005-ben;
- a blokádnak elődleges célja, a katonai biztonság fenntartása jogszerű, Izrael a feltételeknek megfelelően állította fel;
- Izrael emberi jogi kötelezettségeinek eleget tett, biztosítja a megfelelő ételmezést, orvosi ellátást a gázai lakosok számára;
- a blokádnak fenntartása, valamint az intézkedések végrehajtása nem minősül kollektív büntetésnek a gázaiak irányába;
- a hajóval szemben, amely a nemzetközi jog hatálya alá tartozó blokádnak áttörésére tesz kísérletet, megengedett az erőszak;
- az izraeli haditengerészet nemzetközi vizeken fogta el a hajókonvojt, amely összhangban áll a nemzetközi jog szabályaival;
- a flotta célja az volt, hogy felhívja a nyilvánosság figyelmét a blokádnak következtében kialakult humanitárius válsághelyzetre;
- a katonák által alkalmazott erőszak nem haladta meg a szükségesség és arányosság mértékét, az IHH aktivistái elveszítették a civil státuszukat, azzal, hogy közvetlenül részt vettek a támadásban;

---

¹¹ http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/15session/A.HRC.15.21_en.pdf (2012.09.08.)

¹² <http://www.haaretz.com/print-edition/news/idf-to-blame-navy-in-scathing-report-on-gaza-flotilla-raid-1.301342> (2012.09.08.)

¹³ <http://www.turkel-committee.com/files/wordocs/7896summary-eng.PDF> (2012.09.08.)

¹⁴ <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter7.shtml>. (2012.09.08.) Az 51. cikk leszögezi, hogy fegyveres támadás esetén minden államnak joga van az egyéni és kollektív önvédelem jogát gyakorolni, mindaddig, amíg az ENSZ Biztonsági Tanácsa meg nem teszi a szükséges intézkedéseket, a nemzetközi béke és biztonság fenntartása érdekében.

- az IHH aktivistái lőfegyvert használtak az IDF katonái ellen;
- megállapítja, hogy az IDF szakszerűen járt el az adott helyzetben, különösen azért, mert nem várt erőszakkal szembesültek.

Összegezve a fentieket, a Turkel-Bizottság sem az izraeli blokád felállítását, sem pedig a katonák által alkalmazott erőszakot nem tartja a nemzetközi jog szabályaiba ütközőnek.¹⁵

A jelentés nyilvánosságra kerülése után komoly viták keletkeztek. Abdullah Gül török államfő a beszámolót egyenesen értéktelennek és hiteltelennek minősítette, amely megfelelően érzékelteti Izraelnek a világgal és a nemzetközi joggal való viszonyát. A jelentést Izrael saját dokumentumának nevezi, amely nemzetközi jogi szempontból értékelhetetlen.¹⁶

c) Palmer-jelentés

Ban Ki-moon ENSZ főtitkár kezdeményezte egy független vizsgálóbizottság felállítását, amely élére az egykori új-zélandi miniszterelnököt, Geoffrey Palmert állították, társelnökként pedig Alvaro Uribe kolumbiai elnököt. Mindkét érintett ország is képviseltette magát a testületben, így török részről Süleyman Özdem Sanberk, izraeliről Joseph Ciechanover vett részt a munkában. A bizottságot arra kérték fel, hogy tegyen eleget a Biztonsági Tanács május 31-ei nyilatkozatának, és teljes körű, átfogó és pártatlan jelentést dolgozzon ki, amely összhangban van a nemzetközi jog szabályaival. Leszögezték, hogy a vizsgálat célja nem az egyéni büntetőjogi felelősség megállapítása, hanem az ügy részleteinek tisztázása a tények és körülmények ismeretében, valamint lehetséges megoldás a jövőre vonatkozóan. A főtitkár hangsúlyozta, hogy a legteljesebb együttműködésre számít Törökország és Izrael részéről is. Egy kormányzati forrás szerint a zsidó állam leszögezte, hogy nem működik együtt, ha az IDF katonáit is bevonják a nemzetközi vizsgálatba.¹⁷

A Palmer-jelentés összegzése:

- az erőszak általános tilalmát hangsúlyozza, amely alól három kivételt állapít meg: az önvédelmet, a polgárháborút (államon belüli erőszak) valamint a Biztonsági Tanács fegyveres rendszabályait. A jelentés hivatkozik az ENSZ Alapokmány 2. cikkének 4. pontjára és a már

---

¹⁵ <http://www.turkel-committee.gov.il/files/wordocs/8808report-eng.pdf> 111-113, 278-281. (2012.09.08.)

¹⁶ <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=israeli-probe-of-flotilla-raid-impartial-us-2011-01-25> (2012.09.10.)

¹⁷ <http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/ban-un-gaza-flotilla-probe-won-t-assign-individual-responsibility-1.307207> (2012.09.10.)

említett 51., valamint az 1982. évi Montego Bay-i egyezmény 88. és 302. cikkére;¹⁸

- meghatározza a blokád definícióját és célját, valamint utal arra, hogy az érintett államok tudomására kell hozni, amelyeknek ezután tiszteletben kell tartani;
- a blokád fenntartója, amennyiben alaposan feltehető, hogy annak megsértésére törekednek, előzetes figyelmeztetés után, arányos és szükséges erőszakot alkalmazhat a hajó elfogásához.

A jelentés javasolja, hogy az érintettek konzultáljanak egymással, és mindent tegyenek meg annak érdekében, hogy a jövőben még egyszer ilyen eset ne fordulhasson elő. Mindenekelőtt tartsák szem előtt a hajózás szabadságát a nyílt tengeren, valamint Izrael rendszeresen vizsgálja felül a blokád szükségszerűségét. Továbbá engedélyezze a segélyszállítmányok zökkenőmentes bejutását az övezetbe, 'lazítson' a blokádon.

Az államok a nemzetközi jog alapelveit tiszteletben tartva járjanak el. Izraelnek figyelembe kell venni a következményeket. Az elhunyt családtagoknak illetve a sérülteknek kártérítést kellene fizetnie. A jelentés javasolja, hogy Törökország és Izrael folytassa diplomácia kapcsolatait illetve stabilizálják a jelenlegi helyzetet. Javaslatot tett arra, hogy a két állam egy politikai fórum keretén belül jusson egyezsége.¹⁹

d) SETA

A SETA (*Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*) nevű török alapítvány egyik célja, hogy egy nemzetközi fórum biztosításával a különböző álláspontot képviselőket „egy asztalhoz ültesse”, annak érdekében, hogy konszenzusra jussanak. A hatékony működés érdekében tekintetbe veszi a politikai függőségeket, a gazdasági különbségeket. Tevékenysége nemzeti, regionális és nemzetközi szintre is kiterjed. Célja egy olyan jövő, amely az egyenlőségen, a békén, az igazságon és a jogállamiságon alapszik. 2011. szeptember 19-én került sor e szervezet keretében egy vitára, ahol többek között értékelték a török-izraeli kapcsolatok aktuális jellegét, valamint a Palmer-jelentést. Az első felszólaló Steven Cook (Hasib J. Sabbagh főmunkatársa) szerint az egykori új-zélandi elnök megerősítette Izrael blokádjának jogosságát valamint hozzátette, hogy a kialakult helyzet nem válság, hanem a török-izraeli kapcsolatokra való következtetés. Továbbá megjegyezte, hogy felesleges megoldást keresni,

---

¹⁸ Az Alapokmány előbb említett cikkelye valamint a tengerjogi egyezmény előírja az erőszak alkalmazásának tilalmát illetve a nyílt tenger békés célokra való használatának követelményét. Az erőszak tilalma a nemzetközi jog *ius cogens* szabályainak egyike.

¹⁹ http://www.un.org/News/dh/infocus/middle_east/Gaza_Flotilla_Panel_Report.pdf 4-6. 102. (2012.09.13.)

ugyanis a két államnak a jelenlegi állapot kialakulásához fűződött érdeke. Erol Cebeci (a SETA ügyvezető igazgatója) utalt arra, hogy a döntéshozatali folyamatban a biztonságpolitika a fő rendező elv, de Törökország részéről a nyilvános bocsánatkérés követelése Izraeltől mentes volt minden külpolitikai szándéktól. Daniel Levy (izraeli politikai elemző) „politikailag átlátszónak” nevezte a Palmer-jelentést. Három lehetséges stratégiát jelölt meg Izrael számára. Elsőként az ún. sündisznó stratégiát, amelyben folytatja a keményvonalas politikát valamint továbbra is megtagadja a kétállamiság megoldását. A másodikat a jelenlegi Kadima politikához (amelyet centralista és liberális pártprogram jellemez) hasonlítja. A harmadik pedig a hernyó politika, amely esetében Izrael lemond minden jogáról a palesztinok javára és véget ér a megszállás.

Mindenesetre elgondolkodtató, hogy a két állam kapcsolata mennyire hat ki a nemzetközi közösségre. A nagyhatalmaknak is érdekében áll a helyzet mielőbbi rendezése. Az ügy nem mentes a politikától, sőt valószínűleg a háttérben is ez húzódik meg: új kapcsolatok keresése, a jelenlegi státusz megerősítése, helyezkedés a régióban stb.²⁰

e) Izraeli Vizsgálóbizottság

2010 júniusában létrehoztak egy három főből álló izraeli vizsgálóbizottságot is, amelynek vezetője az izraeli volt legfelsőbb bíró, Yaakov Tirkel. A bizottság tagja az egykori vezérőrnagy, Amos Horev, aki az eset katonai szempontú megközelítésében nyújtott segítséget, harmadikként pedig Shabtai Rosenne, nemzetközi jogi professzor került be a bizottságba. Részt vett az üléseken nemzetközi megfigyelőként David Trimble és Ken Watkin is.²¹

Az izraeli védelmi miniszter, Ehud Barak teljes felelősséget vállalt az IDF katonai akciója miatt. Megjegyezte az izraeli vizsgálóbizottság ülésén, hogy számítottak egy lehetséges konfrontációra, amelynek esetére tervet is készítettek. Ezt öt nappal az incidens előtt, május 26-án be is mutatták Benjamin Netanyahu miniszterelnöknek és az ún. „Hetek Tanácsának” (az izraeli kormány vezető miniszterei). A megbeszélésre kerülő terv tartalmazta a hírszerzés információt illetve több lehetőséget vett számba arra az eshetőségre, ha megpróbálják áttörni a blokádot. Elsősorban a flottilla megállításának következményeit mérlegelték, az erőszakos összeütközés realitása említés szinten maradt. Mint utóbb kiderült, jogosan tartottak a nemzetközi közösség megítélésétől, illetve a már évtizedek óta tartó szövetséges elvesztésétől.²²

---

²⁰ <http://www.setav.org/ups/dosya/99388.pdf> (2012.09.13.)

²¹ <http://www.bbc.co.uk/news/10309872> (2012.09.13.)

²² <http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/i-take-full-responsibility-barak-tells-gaza-flotilla-probe-1.307118> (2012.09.17.)

Gabi Ashkenazi, az IDF vezérkari főnöke azt mondta, nem voltak felkészülve az erőszakos ellenállásra. Mindezt tetőzte, hogy az IHH szervezettel kapcsolatban hiányosak voltak az információk.²³ Állítása szerint az első katonák paintball fegyverekkel voltak ellátva, de miután az egyik katonát gyomron lötték, éles lőszert kaptak az IDF tagjai.²⁴

Összegezve a fentieket: a vizsgálóbizottságok indokolását, javaslatait nem értékelte egyik fél sem igazán. Valamennyi testület a következő szempontok szerint tárgyalta az esetet:

- jogszerű-e az izraeli blokád,
- az IDF katonáinak akciója összhangban volt-e a nemzetközi jog szabályaival,
- a két ország közötti összeütközés nemzetközi vagy nem nemzetközi fegyveres konfliktus-e,
- az IHH jogi státusza,
- vizsgálták a tengeri hadviselésre vonatkozó rendelkezéseket.

2. Tengeri blokád és a tengerjog

A blokád egy olyan zárlat (egy terület bekerítése) a tengeren, amelynek célja az ellenséges erők blokkolása, mely során sem a kikötőket sem a partot nem tudják megközelíteni, elvágva ezzel a tengeren túli kommunikációt. A blokád területére tilos minden hadi és kereskedelmi hajónak belépni. E tilalom alól a blokádot fenntartó kivételt biztosíthat a humanitárius segílyt szállító hajók számára, az ellenőrzés jogát fenntartva.

Az 1909-es londoni deklaráció²⁵ tartalmazza a blokád fogalmi elemeit:

- a blokádnak valósnak kell lennie, ez azért lényeges, mert nem csak bejelenteni szükséges, hanem ellenőrizni is;
- a blokádot részrehajlás nélkül kell alkalmazni minden hajó esetében;
- nem akadályozhatja a hajók semleges kikötőkbe való eljutását;
- a blokád hatékonysága érdekében fenntartója erőszakot alkalmazhat;²⁶
- a blokád tényéről értesítést kell küldeni a semleges államok számára, valamint a hajókat figyelmeztetni kell arra, hogy blokád által védett területre érkeztek.²⁷

---

²³ <http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/idf-chief-to-gaza-flotilla-probe-raid-quickly-became-chaotic-1.307307> (2012.09.17.)

²⁴ <http://in.reuters.com/article/2010/08/11/idINIndia-50782620100811> (2012.09.17.)

²⁵ Declaration concerning the Laws of Naval War. London, 26 February 1909.

<http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/255?OpenDocument> (2012.09.27.)

²⁶ Ekkor a *ius ad bellum*ot még csak a Drago-Porter egyezmény (1907) korlátozta. „Blockades, in order to be binding, must be effective, that is to say, maintained by a force sufficient really to prevent access to the coast of the enemy.” <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/105?OpenDocument> (2012.09.28.)

Lényeges, hogy a blokád alkalmazója erőfölényben legyen, ugyanis ezzel képes biztosítani a blokád fenntartását. Nemzetközi jog szerint kétféle blokád létezik: háború idején és a békeidőben fenntartott. Ez utóbbi esetében a blokád az agresszió egyik sajátos formája.²⁸ Békében a blokád alkalmazása a nemzetközi jog szerint erőszakos beavatkozásnak minősül.

A Palmer-jelentés leszögezi, hogy Izrael tengeri blokádja jogszerű, ugyanis összhangban van a nemzetközi jog szabályaival, de hangsúlyozza, hogy a zárlat nem akadályozhatja a lakosság túléléséhez elengedhetetlenül szükséges áruk bejutását. Felhívja az IHH nevű humanitárius segélyszervezet figyelmét arra, hogy tiszteletben kell tartani az állam biztonsági intézkedéseit, és előzetes hozzájárulás nélkül ne lépjenek be a területre. Különbséget tesz a szárazföldi átkelőhelyek és a tengeri blokád ellenőrzése között – ezek bevezetése időben is eltért egymástól, ugyanis ez utóbbit egy évvel később, 2009-ben állította fel Izrael. Törökország a tengeri hajózás szabadságának megsértését látta a blokád fenntartásában, valamint megjegyezte, hogy az incidens nyílt tengeren történt, így sérti a nemzetközi jog alapelveit.²⁹

Ez utóbbi megállapítás felveti e kérdéskör tisztázásának szükségességét is. Nemzetközi jogi szempontból a nyílt tenger jogi státusza *res communis omnium usus*, azaz mindenki által szabadon használható. Ez az elv részben azt jelenti, hogy egyik állam se terjesztheti ki rá szuverenitását, valamint a tengeri szabadságjogok minden államot megilletnek. A tenger jogi osztályozása alapján a nyílt tenger a nemzetközi jog szabályainak alárendelt. Ez azonban nem jelent kizárólagos uralmat, ugyanis az ún. lobogó állam felségjogot gyakorol a hajói felett.³⁰

Török álláspont szerint Izrael megsértette a tengerjogi egyezmény 110. cikkében foglalt átvizsgálási jogot, ugyanis az említett cikk deklarálja, hogy mely esetekben jogosult a hajó átvizsgálására. Eszerint nem volt joga katonai művelet megindítására, különösen azért, mert a hajón nem katonák, hanem civilek tartózkodtak. Továbbá a Montego Bay-i³¹ egyezmény a hajózás szabadságát elismeri a nyílt tengeren.³²

---

²⁷ John C. Colombos: *The International law of the sea*. Longmans, Green and Co., London 1954. 577-581.

²⁸ ENSZ Közgyűlés határozata az agresszió fogalmáról.
<http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/da/da.html> Definition of Agression, Resolution 3314 (XXIX). (2012.10.05.)

²⁹ http://www.un.org/News/dh/infocus/middle_east/Gaza_Flotilla_Panel_Report.pdf 38-45. (2012.10.05.)

³⁰ http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf Part VII, High Seas, Section 1. General Provisions. (2012.10.05.)

³¹ http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf a hivatkozott cikkek megtalálhatók az egyezményben. (2012.10.05.)

³² <http://www.todayssaman.com/tz-web/news-211726-jurists-israeli-flotilla-assault-violation-of-international-law.html> (2012.10.05.)

Felmerült, hogy Izrael a nyílt tengeren fenntarthatja-e jogosan a blokádot? Ha nincs kétség afelől, hogy a hajók célja a blokád áttörése, akkor fenntartható, és – ebben az esetben – Izrael megakadályozhatja, hogy a jogsértő hajók átlépjék a parti tenger határvonalát.³³

Az egyezmény rögzíti, hogy a nyílt tengeren közlekedő hajó a lobogó állam kizárólagos³⁴ joghatósága alatt áll, valamint hatóságain kívül más a hajót nem tarthatja vissza.

Az izraeli blokád ilyen formában történő kiterjesztése a nyílt tengerre megsérti-e a hajózás szabadságát? A tengeri szabadságjogok minden államot megilletnek, de figyelemmel kell lenni más államok érdekeire e jogok érvényesítése, gyakorlása során. Továbbá rögzíti a tengerjogi egyezmény, hogy a tenger csak békés célokra használható.³⁵

3. Diplomácia

A Palmer-jelentés Izrael tengeri blokádját jogszerűnek ítélte, viszont az általuk alkalmazott erőszakot túlzottnak. Törökország a jelentés kiszivárgását követően az izraeli nagykövetet *persona non gratá*vá nyilvánította.

A nem kívánatos személlyé nyilvánítás az egyik legjelentősebb szankció, amely a diplomáciai képviselőt tagjaival szemben alkalmazható. Tulajdonképpen egy politikai döntés, amelyet a bécsi egyezmény is alátámaszt az „anélkül, hogy elhatározását indokolnia kellene”³⁶ kitételrel. Minthogy a nemzetközi jog az államok közötti kapcsolatokat szabályozza, a „diplomata személyéhez kapcsolódó egyéni felelősség ebben az esetben is csak látszólagos”.³⁷

A fogadó állam általában a diplomáciai érintkezésben kialakult hivatalos formákat használja, és felszólítja a küldő országot, hogy hívja vissza képviselőjét. Ez a megoldás bizalmasabb és diplomatikusabb, ugyanis minél nagyobb nyilvánosságot kap az ügy, annál kedvezőtlenebbül hat a két állam politikai megítélésére. A *persona non gratá*vá nyilvánítás mint „büntetés” azonban az államok közötti kapcsolatok megromlásának jelzéseként is értelmezhető. A diplomáciai képviselők joghatóság alóli mentességéből

³³ http://articles.nydailynews.com/2010-06-02/news/29438207_1_gaza-flotilla-blockade-gaza-strip (2012.10.05.)

³⁴ Tengerjogi deliktumok esetében megtörik ez a kizárólagosság. (2012.10.05.)

³⁵ http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf a hivatkozott cikkek megtalálhatók az egyezményben: 300. cikk a Jóhiszeműség és joggal való visszaélés, 88. cikk Nyílt tenger fenntartása békés célokra (2012.10.05.)

³⁶ http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf 9. cikk (2012.10.09.)

³⁷ Hargitai József: A diplomácia és konzuli kapcsolatok joga. Aula Kiadó, Budapest 2005. 106. o.

adódóan az egyetlen kényszerintézkedés, amelyet alkalmazhatnak velük szemben, a nem kívánatos személlyé nyilvánítás.³⁸

Törökország a zsidó állam bocsánatkérésére számított, illetve ezt követelte az izraeli nagykövet kiutasítását megelőzően. A Palmer-jelentés egyébként e gesztus illetve elégtétel megtételére nem szólította fel Izraelt, nem ajánlotta azt számukra. Abdullah Gül török elnököt felkérték, hogy véleményezze a bizottság döntését és azt mondta, hogy a jelentés semmis számukra. Ahmed Davutoğlu külügyminiszter pedig hozzátette, hogy eljött az idő, hogy Izrael megfizessen a tetteiért. Ezek után Törökország bejelentette, hogy a diplomáciai kapcsolatukat másodtitkári szintre csökkenti és felfüggeszti az Izraellel való katonai együttműködést is. A török külügyminiszter arra is figyelmeztetett, hogy amíg az izraeli kormány nem teszi meg a szükséges lépéseket, nem lesz visszaút. A legnagyobb árat fizetik a jogsértésükért, amely egyik fontos következménye, hogy elveszítik a török baráti kapcsolataikat. Izrael többször kifejezte sajnálatát az áldozatok miatt – a családoknak kártérítést is fizetett – viszont hozzátette, hogy az IDF katonái önmagukat védték, ezért nem kell bocsánatot kérni Törökországtól.³⁹

A 2010. május 31-én történt események tehát diplomáciai válságot eredményeztek. A Palmer-jelentés, célja – többek között – az lett volna, hogy a két állam rendezze kapcsolatát. Ennek ellenére Törökország a következő kijelentéseket tette 2011-ben:

- a diplomáciai kapcsolataikat másodtitkári szintre csökkentik Izraellel (a bejelentést követő harmadik napon a török nagykövet elhagyta az országot);
- Törökország nem fogadja el a gázai blokád fenntartását, továbbá mindent megtesz azért, hogy nemzetközi bíróság elé kerüljön az ügy;
- a jelenleg érvényben lévő valamennyi Izraellel kötött katonai megállapodást felfüggeszti.⁴⁰

Moshe Ya'alon, az IDF parancsnoka kifejezte abbéli aggályát, hogy ha egyszer bocsánatot kérne Izrael Törökországtól, akkor sem garancia, hogy a kapcsolatot stabilizálni tudják. A muszlim ország a legtöbb, amit hajlandó megígérni, hogy a diplomáciai kapcsolatot visszaállítja nagykövetségi szintre.⁴¹

Az izraeli külügyminisztérium hivatalosan jelezte, hogy az izraeli katonai attasé, Moshe Levy, valószínűleg nem hagyja el az országot. Ugyanakkor azt is hozzátette, hogy az attasénak nem lenne gyakorlati funkciója, mert a katonai együttműködést felfüggesztették. Izraeli tisztviselők szerint az, hogy

³⁸ Hargitai: i.m.

³⁹ <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-14762475> (2012.10.09.)

⁴⁰ <http://www.mavikocaeli.com.tr/yerel/israil-buyukelcisi-kovuldu-h88725.html> (2012.10.09.)

⁴¹ <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4110098,00.html> (2012.10.09.)

a katonai attasé marad, annak a jele, hogy a kapcsolat a két állam, mint egykori szövetséges között megjavítható.⁴²

Diplomáciai tekintetben a gázai incidenst megelőzően egyébként már volt nézeteltérés a két ország között, amelyben bocsánatkérés is történt. Danny Ayalon izraeli külügyminiszter-helyettes magához hívatta a török nagykövetet, Ahmet Oguz Celikkolt egy török televízió műsorban közzétett Izrael-ellenes show miatt 2010-ben. Ayalon szándékosan alacsonyabb székre ültette a nagykövetet, illetve az asztalon sem helyezett el török zászlót – amely egyébként szokás. A külügyminiszter személyesen írt bocsánatkérő levelet, amelyben azt állította, hogy nem állt szándékában a nagykövet megalázása. Törökország azonban egy második levelet is követelt, amelynek megérkezését a török miniszterelnök, Recep Tayyip Erdoğan meg is erősített. Izrael szerint ezt a második, hivatalos bocsánatkérő levelet meg kellett írniuk azért, hogy a két állam között béke legyen. Avigdor Lieberman izraeli külügyminiszter azt mondta, Izrael nem akar konfrontációt Törökországgal. A feltételezett szándékos sértés azonban mélyítette a szakadékot a két nemzet között. Annak ellenére, hogy Izrael hivatalos bocsánatkérése megtörtént, egy török „nyilatkozat” is született, mely szerint a diplomáciai válság véget ért ugyan, azonban a két ország kapcsolata helyrehozhatatlanul sérült, Törökország és Izrael soha többé nem lesz olyan szoros viszonyban egymással, mint a kezdetekben. Törökországban egy stratégiai váltás megy végbe, amely következtében a muszlim világ felé fordul.⁴³

V. A Nemzetközi Bíróság előtt

Törökország „ígéréte” ellenére a Gáza-flottilla ügy nem került a hágai bíróság elé.⁴⁴ Amennyiben erre sor került volna – véleményem szerint – a Bíróság feltételezhetően a következő megállapításokat tette volna.

A fentebb elmondottak alapján vizsgálandó a tengeri blokád jogszerűsége az emberi jogok korlátozásának figyelembe vételével valamint a katonai akció szükségessége. A vitát a két állam egyfelől peres úton viheti a Bíróság elé, amelynek azonban kötelező ítélet lenne az eredménye, valamint mindkét ország hozzájárulása szükséges, tehát a Bíróság joghatóságának alapja a

---

⁴² <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=turkish-israeli-ties-formally-downgraded-2011-09-08> (2012.10.09.)

⁴³ <http://www.haaretz.com/news/peres-humiliation-of-turkey-envoy-does-not-reflect-israel-s-diplomacy-1.261381> (2012.10.18.)

⁴⁴ <http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/turkey-to-refer-israel-s-blockade-of-gaza-strip-to-the-hague-1.382330> Ankara „lobbizna”, hogy az ENSZ Közgyűlése kérjen tanácsadó véleményt a Nemzetközi Bíróságtól a gázai blokád jogszerűtlen alkalmazásával kapcsolatban.

peres felek megállapodása.⁴⁵ A másik megoldás a vita rendezésére a véleményező eljárás, vagyis Törökország az ENSZ Közgyűlését felkérné, hogy tanácsadó véleményt kérjen a Nemzetközi Bíróságtól a kérdést illetően, ez azonban kötelező jogi erővel nem bírna. A Nemzetközi Bíróság a tanácsadó vélemény megadását akkor tagadhatja meg, ha:

- nem jogi kérdésről van szó,
- ha ultra vires kérelemről van szó,
- ha a kérelem tárgya a felek közötti jogi kérdés lényegét érinti.⁴⁶
(Feltehetően ez utóbbi körülmény fennforogna.)

Az incidensben a következő problémák vizsgálata lenne szükséges:

Feltételezzük, hogy fegyveres konfliktus áll fenn Izrael és a Hamász között, amely következtében – biztonsági célból – került megépítésre a tengeri blokád. Mint már fentebb kifejtettem nemzetközi fegyveres összeütközésről akkor beszélünk, ha államok között kerül sor az erőszak alkalmazására, azaz államközi jellege vitathatatlan. Ezzel szemben nem nemzetközi fegyveres konfliktus az, amelyben a hatalmon lévő – önmagát legitimnek vélő – kormány és valamilyen szervezett csoport (vagy két csoport) között alakul ki összeütközés, az adott állam területén. Nem kétséges, hogy nemzetközi fegyveres összeütközés esetén a tengeri blokád jogszerűen fenntartható, vitatott azonban, hogy ennek hiányában, azaz nem nemzetközi konfliktus kapcsán jogos-e. A Palmer-jelentés melléklete szerint az Elnök és Alelnök azon a véleményen volt, hogy tengeri blokád alkalmazható nem nemzetközi fegyveres konfliktusban is, legalábbis véleményük szerint engedi alkalmazását a nemzetközi humanitárius szokásjog.⁴⁷ Itt utalnék a hat követelményre, amely a tengeri blokád alkalmazását jogszerűvé teszi, különösen az ötödikre.⁴⁸ A San Remo Manual rögzíti, hogy a blokád nem tartható fenn, ha a lakosság alapvető túlélési esélyeit rontja, valamint ha a blokád fenntartásának célja jogosulatlan katonai előny megszerzése. (A San Remo Manual jelentősége ellenére azonban jogi kötőerővel nem bír.) Kimondja továbbá, hogy a „zárlatot” fenntartónak a segélyszállítmányok bejutását engedélyeznie kell, de a hajók ellenőrzésének jogát is rögzíti.⁴⁹ Visszatérve a nemzetközi vs. nem nemzetközi konfliktus problematikájára, felvetődik a kérdés, hogy a Hamász nevű szervezet milyen státusszal bír,

⁴⁵ Egyoldalú alávetési nyilatkozatot egyik fél sem tett, amellyel kötelezőnek ismerné el a Nemzetközi Bíróság joghatóságát minden olyan állammal szemben, amely ugyanezt a kötelezettséget vállalja. <http://www.icjci.org/jurisdiction/index.php?p1=5&p2=1&p3=3> (2012.10.25.)

⁴⁶ <http://www.icj-cij.org/jurisdiction/index.php?p1=5> (2012.10.25.)

⁴⁷ Russel Buchan: The Palmer Report and the legality of Israel's naval blockade of Gaza. *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 61. 2012. 267. o.

⁴⁸ The blockade must be response to an international armed conflict. Buchan: i.m. 266. o.

⁴⁹ San Remo Manual, <http://www.icrc.org/ihl.nsf/full/560?opendocument> 102-103. cikk (2012.10.25.)

ugyanis ez a terrorista szervezet Gáza *de facto* kormánya. Az Izraeli Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint nemzetközi fegyveres összeütközésről van szó, mert Gáza nem Izrael része. Továbbá hadviselő fél a nemzetközi fegyveres összeütközésben résztvevő állam, vagy egy szervezett, katonai csoport, amely az állam területén található (önrendelkezési jogukért harcoló nép). A Hamász azonban nem Izrael területén található. Ahhoz, hogy egy terrorista csoport hadviselő fél lehessen, meg kell felelni a nemzetközi szokásjognak és a háború jogában feltüntetett kritériumoknak. A Hamász rakétákkal támadta Izraelt. Mivel az ilyen támadás nem tesz különbséget civilek és katonák között, nyilvánvalóan sérti a háború jogát. Ha ezeket elfogadjuk, a Hamász és Izrael közötti konfliktus nem tekinthető nemzetközi fegyveres összeütközésnek, így a gázai blokád is jogszerűtlenné válna.⁵⁰

Amennyiben török javaslatra a Közgyűlés megszavazná, hogy tanácsadó véleményt kérjen a Nemzetközi Bíróságtól – ugyanis a peres eljáráshoz mindkét fél beleegyezése szükséges lenne, ezt azonban Izrael bizonyára megtagadná – a hágai testület feltételezhetően a következőket venné figyelembe:

- van-e joghatósága? Izrael hivatkozna a kelet-karéliai szabályra, mely szerint a kérdésre adott válasz egyben érdemi döntés is lenne a vitázó felek között. A Bíróság tekintettel az ENSZ Közgyűlés 377 (V) Uniting for Peace határozatára, kijelenthetné, hogy a béke és biztonság érdekében vizsgálhatja az ügyet, ugyanis az nem kizárólag két államot érint, hanem az egész nemzetközi közösséget;
- a vizsgálandó kérdések politikai jellege nem vitatott. Izrael szerint nem jogi kérdésről van szó, így a Bíróságnak meg kellene tagadnia a tanácsadó véleményt. Az ENSZ Bírósága azonban olyan jogi gyakorlattal rendelkezik, hogy el tudja választani egymástól a jogi és a politikai elemeket;
- a blokád megsértésével Izrael megsértette a népek önrendelkezési jogát, amely a nemzetközi jog *ius cogens* szabályainak egyike;
- a Bíróság megállapítaná, hogy a blokád sérti a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 12. cikkének 1. pontját, amely szerint: minden olyan személynek, aki törvényesen tartózkodik valamely állam területén, joga van e területen a szabad mozgásra és a tartózkodási helye szabad megválasztására;⁵¹
- Izrael katonai szükséghelyzetre hivatkozna, a Bíróság szerint azonban az erőszak túlzott volt, így sértette a nemzetközi humanitárius jogot;
- a zsidó állam következő érve az önvédelem joga lenne, amely jogellenességet kizáró ok. Erre tekintettel a Bíróság utalna arra, hogy

⁵⁰ Buchan: i.m. 265-270. o.

⁵¹ A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

e jog csak abban az esetben alkalmazható, ha egy állam megtámad egy másikat.⁵²

- szükséghelyzetre való hivatkozás, amely szerint Izrael kizárólag kötelezettségeinek megsértésével képes lényeges érdekeit védeni, nem nyerne bizonyítást, ugyanis ennek a szintén jogellenességet kizáró körülménynek van egy másik feltétele is, miszerint nem sértheti más állam vagy a nemzetközi közösség érdekeit.

A fentiekre tekintettel a Bíróság kimondaná:

- Izrael köteles a jogsértéseket abbahagyni, a tengeri blokádot megszüntetni;
- továbbá biztosítani az önrendelkezési jog érvényesülését.

Ismételten hangsúlyoznám, hogy a tanácsadó véleménynek jellegét tekintve nincs kötelező jogi ereje, a Bíróság csupán az államok figyelmébe ajánlja megállapításait. Ennek ellenére az államok általában tiszteletben tartják e véleményeket, a Bíróság presztízse okán. A Bíróság gyakorlatában nem ritka – mégis kivételes –, hogy egy aktuális „vitáról” tanácskozzon.⁵³ Ezek az állásfoglalások pedig a nemzetközi jog problémás rendelkezéseit segítenek megvilágítani.

---

⁵² A 2001. szeptember 11-ei támadás esetében elfogadásra került az önvédelem jogára történő hivatkozás, holott egy terrorszervezet állt a támadások mögött.

⁵³ E formában lásd az izraeli fal ügyét.

A garázdaság*

I. Bevezetés

A garázdaság alig több mint fél évszázada része a hazai büntető jognak, ám e rövid időtartam alatt talán az egyik a legvitatottabb büntető rendelkezéssé vált. A közrend elleni bűncselekmények között helyet foglaló tényállás vonatkozásában rengeteg fogalmi, elméleti, minősítési és elhatárolási probléma merült fel, amelyet a nagyszámú Legfelsőbb Bírósági állásfoglalások, iránymutatások, jogirodalmi művek is alátámasztanak. Ennek a folyamatnak jeles példája, hogy 23 év alatt három jogszabály három különböző módon szabályozta a garázdaságot, amely jelentős mértékben gátolta az egységes ítélkezési gyakorlat létrejöttét. E tények ismeretében a garázdaság izgalmas és aktuális tárgyát képezi a különböző szakmai cikkeknek, monográfiáknak és tanulmányoknak.

Célom a garázdaság történeti fejlődésének bemutatása, a hatályos szabályozás elméleti és gyakorlati vizsgálata, a problémák feltárása és elemzése a bírói gyakorlat fényében, valamint ajánlások megfogalmazása a felmerült problémák orvoslására.

II. A garázdaság történeti áttekintése

1. Alapfogalmak

Mielőtt a garázdaság részletes tárgyalásába kezdenék, elengedhetetlenül fontosnak tartom néhány, a témában felmerülő fogalom precíz meghatározását. Ezek a definíciók alapkövei a dolgozatnak és elősegítik a könnyebb érthetőséget.

A garázda, illetve garázdálkodik szavak a hétköznapi nyelvben a durva, erőszakos, csavargó magatartást, az általános viselkedési és illemszabályok semmibe vételét jelenti, amelyek meghaladják a közösség általános tolerancia szintjét. A Magyar Értelmező Kéziszótár szerint a garázdaság durván erőszakos, kárt okozóan féktelen, bűncselekménynek számító, megbotránkozást vagy riadalmat keltő közösségellenes magatartás.¹ Látható, hogy a szótári definícióban is megjelennek azok a kifejezések, amelyek a

---

* E tanulmány alapjául szolgáló dolgozat a XXXI. Országos Tudományos Diákköri Konferencián „Büntető (anyagi) jog” tagozatban I. díjban, valamint a Legfőbb Ügyészség által a legjobb büntetőjogi tárgyú dolgozatnak felajánlott különdíjban részesült. Konzulens: Dr. Hornyák Szabolcs adjunktus

¹ Magyar értelmező kéziszótár. Akadémia Kiadó, Budapest 1987. 455. o.

jelenleg hatályos törvényben is megfogalmazásra kerültek. Mivel a köznyelvben is általánosan használt, elfogadott és azonos tartalommal rendelkezik a garázda kifejezés, kezdetben a jogalkalmazókat nem igazította el e köznapi, a köztudatban is megjelenő fogalom, hogy a törvénynek megfelelően minősíthessék a garázda eseteket.²

2. A garázda jellegű cselekmények szabályozása a történelemben

Bár elsőként a szovjet-orosz Btk. szabályozta a garázdaság tényállását 1922-ben, mégsem lehet a szocialista jog sajátjaként tekinteni rá. Már a legősibb közösségek is elítélték és kizsájtották az olyan egyéneket, akik szembe helyezkedtek vagy képtelenek voltak a közösség által elfogadott normák szerint élni. Az egyik legrégebbi jogforrásban, az ókori Róma egyik legkiemelkedőbb jogi alkotásában, a Digestában is találhatunk a közösségellenes magatartások ellen fellépő rendelkezést, amely Callistratus jogtudós nevéhez köthető.

A hazai jogfejlődés terén a garázda cselekmények tekintetében írott jogforrások híján szokásjogi kialakulásról beszélhetünk. Ilyennek tekinthető a *hatalmaskodás (factum vel actus potentiae)*, amely öt főbenjáró esetét Mátyás 1486. évi dekrétumának 15. cikkelye határozza meg: nemesek házára törés, birtokaik és tartozékaik jogtalan elfoglalása, nemesek törvénytelen letartóztatása, nemesek megsebesítése, megverése, valamint a nemesek megölése.³ Akit *hatalmaskodásban* találtak bűnösnek fő- és jószágvesztés volt a büntetése. Mai szemmel vizsgálva a *hatalmaskodás* igen távol áll a jelenlegi garázdaságtól, a Mátyás dekrétumában felsorolt cselekmények ma több különböző bűncselekményeket valósítanak meg, például: *emberölés, rablás, magánlaksértés, súlyos testi sértés*, stb.⁴

1514-ben jelent meg a korabeli hazai jogfejlődésre jelentős hatást gyakorló, Werbőczy István tollából származó Hármaskönyv, amely a szokásjogot foglalta rendszerbe. A Hármaskönyv nem tartalmaz büntető rendelkezéseket garázda cselekményekről, de Mátyás dekrétumával azonos fogalommal kodifikálta a *hatalmaskodást*.⁵

A felvilágosodás hatásait tükröző 1795-ös büntetőkódex-tervezet a 7. §-ban szabályozza a garázda jelleget viselő cselekményeket, amelyet *pajkosságnak* nevez. Az 1843-as ún. Deák-féle Btk.-tervezet nem tartalmaz rendelkezéseket a hosszú történelmi gyökerekkel rendelkező hatalmaskodásról, viszont a

² Kereszty Gábor: Néhány megjegyzés a garázdaság büntetétéhez. Magyar Jog 1957. 5. sz. 87. o.

³ Nagy László Tibor: A garázda jellegű bűnözés büntetőjogi és kriminológiai aspektusai. PhD értekezés, Miskolc 2009. 18. o.

⁴ Nagy László Tibor: Garázda bűnelkövetők felelősségre vonása. Kriminológiai és Kriminálisztikai Évkönyv. IKVA, Budapest 1992. 71. o.

⁵ Nagy: A garázda jellegű... 23. o.

garázda jellegű verekedés büntette esetén magánpanaszt követel meg a közkeresethez.⁶ Az 1878. évi V. tc., más néven a Csemegi-kódex, több olyan felháborodást keltő cselekményt is szabályoz, amelyek védett jogi tárgya a közrend. Egyik ilyen szabályozás a magánosok elleni erőszak, amely tényállás érdekessége, hogy alanyi oldalon kizárólag csoport valósíthatja meg. De tartalmaz garázda jellegű rendelkezéseket a Kihágási Büntető Törvénykönyv, az 1879. évi XL. tc. is, például: *verekedés az utcán* vagy *botrányt okozó részegség*.⁷

3. A garázdaság hazai kodifikációja, avagy három a magyar igazság

a) Az 1955. évi 17. tvr. szerinti szabályozás

A garázdaság, mint önálló sui generis bűncselekmény Magyarországon először az 1955. évi 17. tvr. 7. §-ában került szabályozásra. A szabályozás háttérében egyaránt megjelennek politikai és jogi indokok. A megszilárdult kommunista diktatúra az új szocialista rend és erkölcs kikényszerítésére használta fel az új tényállást.⁸

Jogi fontossága mellett azzal érveltek, hogy a korábban szétszórtan szabályozott hasonló cselekmények miatt, nem tudták kellő mértékben biztosítani a dolgozó nép nyugalmát. Elsőként lássuk a kiindulópontnak tekinthető szovjet tényállást, amelyet a szovjet-orosz Btk. 74. §-a szabályozott: *Üzemekben, intézményekben és nyilvános helyen elkövetett garázda cselekményt egy évi börtönnel kell büntetni, ha e cselekmény jellegénél fogva nem minősül súlyosabban. Ha az említett cselekmény erőszakoskodásban, vagy botrányokozásban nyilvánult meg, vagy ismételten követték el, vagy megátalkodottan folytatták a közrendet őrző szervek figyelmeztetése ellenére, vagy tartalmánál fogva kivételes cinizmusra, vagy elvetemültségre mutat – a büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés. A szovjet tényállás több tekintetben eltért a korabeli magyar szabályozástól (amelyet a későbbiekben ismertetek), mert nemcsak, hogy szubszidiárius esetként kezelte a garázdaságot, de konkrétan meghatározta az elkövetési helyeket is, míg a hazai tényállás szerint viszont bárhol, akár nem nyilvános helyen is elkövethető volt a büntett. Különbségeket fedezhetünk fel a minősített esetek kapcsán is: míg a magyar garázdálkodó akkor felelt súlyosabban tettért, ha garázdaság miatt öt éven belül elítélték, vagy a rend helyreállítása iránt intézkedő hivatalos személy felszólítására sem áll el cselekményétől, addig az orosz elkövető akkor, ha tettét a közrendet őrző szervek figyelmeztetése ellenére megátalkodottan tovább folytatta,*

---

⁶ Nagy: Garázda bűnelkövetők... 72-74. o.

⁷ Nagy: Garázda bűnelkövetők... 74-75. o.

⁸ Füstös Gedeon: A garázda cselekmények. Magyar Jog 1960. 8. sz. 302. o.

cselekményét kivételes cinizmussal, elvetemültséggel, illetve erőszakosan, botrányt okozóan, vagy ismételten követte el.⁹

Az magyar garázdaság tényállása a következőképpen hangzott: *Büntettet követ el és egy évig terjedő börtönnel büntethető az, aki a társadalmi együttélés szabályait semmibe véve garázdálkodik, vagy olyképpen zavarja a közrendet, hogy garázda magatartásával nyilvános botrányt, felháborodást vagy riadalmat okoz.*¹⁰ A törvényi tényállás által védett jogi tárgy a közrend és a közbiztonság, amely egyszersmind a tényállásban is megfogalmazásra került. A bűncselekmény alanya tettesként bárki lehetett. A 7. § (1) bekezdését két részre bonthatjuk, az első rész alaki bűncselekmény, megvalósulásához elegendő a magatartás tanúsítása, ha a közösségi együttélés szabályainak semmibe vételét és a közrendet is veszélyezteti.¹¹ A tényállás újszerű megfogalmazás módja és tágan értelmezhetősége miatt lényegében bármilyen cselekmény a garázdaság büntetének hatókörébe került, amennyiben túllépte a dolgozó nép alacsony ingerküszöbét. A jogalkalmazás tanácstalanul állt az új tényállás előtt, amely valójában a „garázdaságot követ el, aki garázdálkodik” homályos, megfoghatatlan kitélt kodifikálta, anélkül, hogy a jogalkotó kitért volna a fogalom pontos magyarázatára.¹² A tényállás második része az „igazi garázdaság”, ami a mai hatályos fogalomhoz közelebb áll. Ehelyütt a jogalkotó már nem elégszik meg az absztrakt veszélyeztetéssel, hanem mint eredménytényállás kerül szabályozásra, tehát akkor válik befejezetté, ha a tényállásban felsorolt következmények – felháborodás, riadalom, botrány – megvalósulnak. A második fordulat megköveteli a nyilvánosságot, merthogy a felháborodás, riadalom vagy botrány a garázdaságot észlelő személyeknél valósul meg, ezért szükséges a jelenlétük az elkövetés helyén. Éppen azért válik a cselekmény garázdasággá, mert a tényállásban megkívánt eredmények okán a garázdaságot észlelő vagy elszenvedő személyeknek negatív az értékítélete az elkövetővel szemben.¹³ Amennyiben tehát ezek az eredmények a bűncselekmények folytán nem valósulnak meg, csupán a garázdaság kísérletéről beszélhetünk. Vizsgáljuk meg közelebbről a második részben szabályozott eredményeket: „a botrányt okozó magatartás az, amely objektíve alkalmas arra, hogy az emberekből jogos haragot, méltatlankodást, megvetést váltson ki, a felháborodást okozó magatartás objektíve ugyan nem, de szubjektíve alkalmas a harag, megvetés, méltatlankodás kiváltására, a

⁹ Nagy: A garázda jellegű... 31-32. o.

¹⁰ 1957. évi 17. tvr. 7. §

¹¹ Békés Imre: A garázdaság. Magyar Jog 1955. 11. sz. 331. o.

¹² Fadgyas András: A garázdaság büntette a gyakorlatban. Kriminológiai tanulmányok 8. kötet 1970. 187. o.

¹³ Békés: i.m. 332. o.

riadalmat okozó magatartás pedig az, amely az emberekben félelmet, ijedséget vált ki.”¹⁴

A büntetőjogban általában precíz, határozott és egyértelmű szabályozásokkal, definíciókkal és tényállási elemekkel találkozhatunk, amelyek segítenek megteremteni a jogbiztonságot. A garázdaság esetében azonban ez nem teljesen valósult meg, mivel az indokoltnál több határozatlan elem kapott helyet a tényállásban. E rendkívül szubjektív, határozatlan elemek miatt kialakult inkoherens bírói gyakorlatra való tekintettel alkotta meg akkoriban a Legfelsőbb Bíróság több, kizárólag a garázdasággal foglalkozó állásfoglalását.

b) A motívum-elmélet

A garázdaság körében a leghíresebb Legfelsőbb Bírósági állásfoglalás a 146. számú, amely hatásaként született meg a magyar jogelméletben a motívum-elmélet. Az elmélet követői a garázdaságot célzatos bűncselekménynek értékelték, amelyet csak egyenes szándékkal lehetett elkövetni. A motívum-elmélet értelmében tehát, ha az elkövető megvalósította a garázda jellegű cselekményt, de e cselekmény célja nem a társadalmi együttélés szabályainak semmibe vétele volt, hanem más személyes természetű indok vezérelte (például az elkövető a haragosát verte meg), akkor hiába valósította meg maradéktalanul a garázdaság törvényi tényállását, másik bűncselekmény miatt került sor a felelősségre vonásra. Ezt a szemléletet a bírói gyakorlat is akceptálta, így külön figyelmet fordítottak a büntetőeljárás során a terhelt elkövetéskori szándékára, céljára.

Meglátásom szerint a motívum-elméletet a korabeli tényállás valamint jogpolitikai szándékok figyelembevételével helyesnek kell elfogadnunk. A jogalkotó szándéka ugyanis olyan tényállás megalkotása volt, amely azokat a cselekményeket kívánta pónalizálni, amelyeket nyíltan, az „új szocialista erkölcsiség” elvén megvalósult közösség ellen, a közösség megbotránkoztatása miatt követtek el. Az egyéb olyan bűncselekmények, amelyeket más személyes természetű indokok generálnak, nem e tényállás szerint büntetendők. Azonban a motívum-elmélet mindvégig megosztotta a jogirodalom művelőit, és az elkövetők céljának pontos irányának meghatározása is aránytalan nehézséget jelentett a bíróságok számára. Az 1961. évi új Büntető Törvénykönyv már szubszidiárius bűncselekményként szabályozta a garázdaságot. Emiatt a Legfelsőbb Bíróság az új Btk. hatályba lépése után nem kívánta tovább fenntartani korábbi állásfoglalásait, és ezzel a motívum-elmélet rövid idejű uralkodásának is véget vetett.

---

¹⁴ Békés: i.m. 332. o.

c) Az 1961. évi V. törvény szerinti szabályozás

Az 1961. évi új Büntető Törvénykönyvben jelentősen átformált, új tényállást találhatunk, amely arra utal, hogy a korábbi szabályozás szerinti fogalom nem tudta beváltani a jogalkotók által hozzá fűzött reményeket. A hazai jogalkotás második garázdaság fogalma a következőképpen hangzott.

219. § (1) Aki nyilvános helyen olyan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, avagy nem nyilvános helyen tanúsított közösségellenes magatartásával másokban megbotránkozást vagy riadalmat kelt, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósult meg, két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés három évig tartandó szabadságvesztés, ha

a) a büntettet visszaeső, vagy

b) három vagy több személy követte el, avagy

c) a büntett alkalmas volt arra, hogy a köznyugalmat súlyosan megzavarja.

(3) Mellékbüntetésként kitiltásnak is helye van.¹⁵

A bűncselekmény jogi tárgya valamint alanya nem változott, jelentős nóvum viszont, hogy most már a garázdaság szubszidiárius bűncselekmény lett. A közösségellenesség tényállási elemként való kiemelésével a jogalkotó azt kívánta kihangsúlyozni, hogy csak feltűnő közösségellenességről van szó, és az elkövető szándékának ezt az elemet maradéktalanul tartalmaznia kell.¹⁶ A korábbi szabályozástól eltérően az új tényállás már konkrétan fogalmazza meg a garázdaság elkövetési magatartását: közösségellenes magatartásként, ami megbotránkozást, riadalmat okoz, vagy ezek keltésére alkalmas, de még így is távol áll a büntető rendelkezéseknél megszokott precíz definícióktól.¹⁷ A közösségellenes magatartás gyűjtőfogalomként funkcionál, mivel a garázda cselekmények taxatív felsorolása lehetetlen. A garázdaság csak szándékosan követhető el, akár egyenes, akár eshetőleges szándékkal. Ezt az elvet követi a Legfelsőbb Bíróság 424. számú állásfoglalása is, amely szerint a garázdaság – célzat hiányában – megállapítható abban az esetben is, ha az elkövető a magatartásának megbotránkozás vagy riadalom keltésére alkalmas voltát felismeri, és ebbe belenyugodva hajtja végre a cselekményét. Tehát a jogalkotás teljes mértékben meghaladta a motívum-elméletet. A tényállásban többször felbukkanó riadalom és megbotránkozás ugyancsak olyan szubjektív tartalmú meghatározások, amelyek helyes megállapítása nagy odafigyelést kíván az eljáró bíráktól. Fadgyas András szerint a megbotránkozásnál az általános társadalmi felfogás az irányadó, amely

¹⁵ 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről

¹⁶ Nagy: A garázda jellegű... 36. o.

¹⁷ Fadgyas: i.m. 183. o.

objektíve fennáll, abban az esetben is, ha az elkövetés helyén nem tartózkodtak, vagy bennük a bűncselekmény nem váltott ki riadalmat, de az eltér a társadalom által helyesnek elfogadott viselkedési formáktól.¹⁸ Ezért látja Fadgyas András szükségesnek, hogy minden esetben több tanú kihallgatására kerüljön sor az eljárás során, így kaphat a bíróság teljes képet a megbotránkozás, illetve riadalom pontos mértékéről. Ezzel a nézettel – amely szerint a társadalom adott fejlődési szakaszában uralkodó erkölcsi felfogás az irányadó – áll szemben a másik elmélet, mely szerint nem az objektíve elvárható erkölcsi, viselkedési normákat kell vizsgálni, hanem a szigorúan vett mikrokörnyezetet, és a cselekményt észlelő személyek morális szintjét és egymással való kapcsolatát vizsgálva lehet reálisan következtetni, hogy létrejöttek-e a bűncselekmény negatív hatásai.¹⁹ Ez az elmélet érdekes érvként hozza fel azt az esetet, hogy egy presszóban elfogadott beszédstílus, viselkedés és érintkezési mód, egy másik helyszínen, mikrokörnyezetben (például templomban vagy színházban) alkalmas lehet megbotránkozás vagy riadalom kiváltására, mivel a garázdaság társadalomra veszélyessége mindig az elkövetés helyszínén jelenlévő személyek összetételétől és morális állapotától függ.²⁰

Az új tényállás alapesetét is a régihez hasonlóan két részre oszthatjuk, az első rész alaki bűncselekmény, amelyet nyilvános helyen történő elkövetés esetén, a második rész viszont eredmény-bűncselekmény, amelyet nem nyilvános helyen való elkövetés esetén lehetett alkalmazni. Az első esetet kizárólag nyilvános helyen lehet elkövetni, nincs is szükség riadalom vagy megbotránkozás megvalósulására, elég, ha ezek reális kialakulásának veszélye fennáll. Ezzel ellentétben a második esetben már nem elég az absztrakt veszélyhelyzet, hanem ahhoz megbotránkozás és riadalom tényleges bekövetkezése szükséges.²¹

Jelentős változás következett be a minősített esetek körében is. A minősítő körülmények: a visszaeső elkövető, három vagy több személy követte el, továbbá ha a büntett alkalmas volt arra, hogy a köznyugalmat súlyosan megzavarja. A csoportos elkövetés minősített esetként való szabályozásának háttérében azok a tények állnak, hogy három személy együttes elkövetése különösen veszélyes a társadalomra, cselekményük és elhivatottságok kölcsönösen motiválhatja a csoport tagjait és ezáltal nehezebben fékezhető meg a garázda magatartásuk. A jogalkotó pozitív módon pontosan meghatározta a csoportos elkövetéshez szükséges tagok számát. A csoportos elkövetés körében felmerült problémákat nem ehelyütt, hanem a későbbiekben, a garázdaság hatályos szabályozásánál kívánom részletezni. A

---

¹⁸ Fadgyas: i.m. 187. o.

¹⁹ Bodrogi Károly: A garázdaság de lege ferenda. Belügyi Szemle 1976. 23. o.

²⁰ Bodrogi: i.m. 24. o.

²¹ Fadgyas: i.m. 192. o.

jogalkotó a garázdaság harmadik minősített eseteként értékelte a köznyugalom súlyos megzavarását. Habár a törvény nem részletezi mit is ért e fogalom alatt, a bírói gyakorlat, élén a Legfelsőbb Bíróság határozataival már konkrétan kimunkálta a hiányzó fogalmat. Ezek szerint a köznyugalom súlyos megzavarása a garázdaságnak olyan, kizárólag a nyilvánosan elkövethető alapeset minőségi többlete, amelynél a „társadalom visszhangja számottevő, tehát olyan arányú, hogy a köznyugalmat nem valamely körülhatárolt, meghatározott körben (pl. egy bérház lakóinak körében), hanem a törvény egyéb tényállásaiban is szereplő nyilvánosságot meghaladó körben zavarja (pl. egy község lakossága, vagy a városokban egy utca lakói stb.).²² Azonban ez a minősítő körülmény ritkán fordul elő a gyakorlatban.

III. A garázdaság hatályos szabályozása

1. Az 1978. évi IV. törvény szabályozása

A garázdaság hatályos szövegének tárgyalása előtt kiemelt fontosságúnak tartottam a garázdaság történeti fejlődésének rövid áttekintését, a kialakulását befolyásoló okok vizsgálatát. Véleményem szerint ezek ismertetése szükséges volt a garázdaság jelenlegi tényállásának megértéséhez, vizsgálatához és a tényállás helyes irányú változtatásához.

A jelenleg hatályos szabályozást az 1978. évi IV. törvény 271.§-a tartalmazza.

271. § (1) Aki olyan kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétséget követ el és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a garázdaságot

a) csoportosan,

b) a köznyugalmat súlyosan megzavarva követik el.

(3) A büntetés büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a garázdaságot

a) csoportosan és a köznyugalmat súlyosan megzavarva,

b) nyilvános rendezvényen,

c) fegyveresen,

d) felfegyverkezve

követik el.

(4) Mellékbüntetésként kitiltásnak is helye van.

(5) E § alkalmazásában erőszakos magatartásnak minősül a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatás is, abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sérülés okozására.

---

²² Fadgyas: i.m. 200. o.

E közzéadásra üldözendő bűncselekmény jogi tárgya az a társadalmi érdek, amely a közösség együttélési szabályainak követésében, tiszteletében megnyilvánuló köznyugalomban manifesztálódik.²³ A garázdaság bűncselekményének passzív alanya lehet bármely természetes élő személy, valamint elkövetési tárgy lehet az elkövető vagy más személy tulajdonában álló dolog is. Mivel a garázdaság nem a tulajdonviszonyokat védi, a tulajdonviszonyok közömbösek a tényállás megállapításának szempontjából.²⁴

2. Az elkövetési magatartás

A bűncselekmény elkövetési magatartása a kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartás, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen. A garázdaságot csak aktív magatartással lehet elkövetni, talán ez az egyetlen olyan eleme a bűncselekménynek, amellyel az elmélet és a gyakorlat művelői maradéktalanul egyetértenek. Minden bűncselekmény sérti a jogi tárgyán felül a közösséget, a garázdaság esetében azért került tényállási elemként deklarálva a kihívóan közösségellenesség, mert míg más cselekmények közvetve, a garázdaság közvetlenül sérti a közösséget. A jogos védelemre az általános szabályok irányadók (BH.2004.93.).

3. A kihívóan közösségellenesség

A kihívóan jelző megfogalmazása minőségi lépcsőt jelent, amely szerint nem minden közösségellenes cselekmény értékelhető garázdasággént, hanem csak azok, amelyek a „szimpla” közösségellenességnél jelentősen veszélyesebbek (BH.2005.313.). Kihívóan közösségellenesnek tekintjük a társadalmi együttélési szabályokkal nyíltan szembehelyezkedő, provokatív, kötekedő magatartásokat, amelyek a társadalom tagjaiban megbotránkozásként vagy félelemként realizálódnak (BH.2007.283., BH.1985.174.).²⁵ A megbotránkozás másnak az adott cselekvéssel kapcsolatos negatív értékítéletét fejezi ki, amely magába foglalja a nemtetszést és a felháborodást is. A riadalom olyan érzelmi megnyilvánulás, amely tartalmában az ijedséget és félelmet jelenti.²⁶

---

²³ Balogh Ágnes: Büntetőjog II. Különös rész. Dialóg Campus Kiadó, Budapest 2008. 325. o.

²⁴ Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: Büntetőjog. Különös rész. HvgOrac Kiadó, Budapest 2005. 368. o.

²⁵ Balogh: i.m. 325. o.

²⁶ Belovics – Molnár – Sinku: i.m. 369. o.

4. Az erőszak

A garázdaság elkövetési módjaként a törvény az erőszakot határozza meg, tehát csak olyan cselekményt lehet a garázdaság bűncselekményeként értékelni, amely *erőszakos és kihívóan közösségellenes* is, ha erőszak nem valósul meg, akkor a garázdaság szabálysértése megállapításának van helye, amelyet később bővebben kívánok részletezni (BH.2008.291.). Az erőszak irányulhat személy és dolog ellen, a személy elleni erőszak az emberi testre gyakorolt fizikai ráhatás, más testének támadó szándékú megérintését jelenti, függetlenül attól, hogy e támadás sérülést okoz-e vagy sem. Megvalósítja a személy elleni erőszakot az, aki a sértettet a mozgásában korlátozza, tolakodva, akadályozva zaklatja vagy fellöki.²⁷ Az erőszak mind vis absoluta, mind vis compulsiva megvalósulási formában létre jöhet, tehát nem szükséges az ellenállás megtörésére alkalmas erőszak (BH.1992.9.).²⁸ A nyilvános politikai szereplések kapcsán elhíresült tojásdobálásokra válaszul a jogalkotó megkonstruálta a 2008. évi LXXIX. törvényt, amely kiegészítette a garázdaság tényállását az (5) bekezdésbe foglalt értelmező rendelkezéssel, amely méltán érdemelte ki a „Lex Tojás” nevet. Magam részéről e rendelkezést teljes mértékben feleslegesnek tartom, mely kizárólagos célja a társadalmi biztonságérzet fokozásának kielégítése volt, mivel az a kitétel, hogy „abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sérülés okozására” már logikailag benne foglaltatik a szakmailag korábban is elfogadott erőszak-fogalomba. Így teljesen túlzónak és feleslegesnek tartom az értelmező rendelkezés meghatározását a garázdaság bűncselekményéhez. A dolog elleni erőszak a dologra gyakorolt rendellenes fizikai ráhatás, rendszerint a dolog állagának sérelmével jár, de megvalósulhat anélkül is.²⁹ Tárgyi oldalról szemlélve tehát a garázdaság megállapításának három együttes feltétele van, az elkövetési magatartás kihívóan közösségellenessége és erőszakos jellege, valamint e cselekmény arra való objektív alkalmassága, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat idézzon elő. Nem jön létre a garázdaság bűncselekménye, ha akár csak egyik elem is hiányzik (BH.1998.471., BH.1981.489.).³⁰

5. A garázdaság, mint materiális bűncselekmény?

A garázdaság immateriális, tehát veszélyeztetési bűncselekmény, megvalósulásához elegendő, ha az eredmény (megbotránkozás vagy riadalom) bekövetkezésének a veszélye fennállott, arra alkalmas volt.

²⁷ Belovics – Molnár – Sinku: i.m. 369. o.

²⁸ Nagy: A garázda jellegű... 46. o.

²⁹ Balogh: i.m. 325. o.

³⁰ Belovics – Molnár – Sinku: i.m. 369. o.

Általánosan elfogadott, hogy az alkalmasságot objektív szempontok alapján kell megítélni, tehát nem az elkövetéskor jelen lévő személyek személyes, szubjektív értékítélete, hanem a társadalom aktuális, objektív megítélésére figyelemmel lehet következtetni arra, hogy alkalmas volt-e a megbotránkozás vagy riadalom keltésére. Ezzel a széleskörűen elfogadott nézettel nem tudok egyet érteni. Véleményem szerint ezzel ellenkezőleg, a szubjektív álláspontokat lenne szükséges a riadalom és a megbotránkozás eldöntéséül alapul venni. Ahogy a miniszteri indokolás is kimondja: „[a] cselekményt másoknak észlelniük kell, mert egyébként nem lehet alkalmas arra, hogy megbotránkozást vagy riadalmat keltsen.” Felfogásom szerint a garázdaságot eredmény-bűncselekményként lenne célszerű szabályozni, tehát a megbotránkozásnak és riadalomnak ténylegesen létre kell jönniük, attól függetlenül, hogy az elkövetés idején vagy azután szembesült vele a közösség, ezzel egyrészt konkrétabb és szűkebb tényállást kapnánk a jelenlegi tágran értelmezhető veszélyeztetési formával szemben. Fontosnak tartom, hogy az eredmény (megbotránkozás, riadalom) megállapíthatóságát *elsősorban* a jelenlévők személyes, szubjektív értékítélete alapozza meg. Ugyanis a jelenlévő személyek a közösségnek, társadalomnak azt a részét képezik, akiket a garázda bűncselekmény közösségellenessége közvetlenül sért, ezért e személyek tudják legjobban megítélni, hogy mely cselekményeket érznek sérelmesnek, mely magatartások azok, amelyek elkövetése esetén nem elégséges a társadalmi rosszallás. A jelenlévők tudatában lecsapódó közösségellenesség kell, hogy zsinórmértékként szolgáljon az eljáró bíróság előtt. Nyilvánvalóan vannak olyan magatartások, társalgási és érintkezési módok, amelyek megítélése nagyban függ a helyszíntől és a mikrokörnyezettől. A korábban említett példánál maradva, presszóban, szórakozóhelyeken elfogadott magatartásformák más helyeken (például templomban, színházban) okot adhatnak a garázdaság szabálysértésének vagy akár bűncselekményének megállapításához. Bodrogi Károly ellenérvként hozza fel, hogy e nézet eredményeképpen bizonyos környezetre más szabályok és normák lennének érvényesek, mondhatni külön kódexe lenne a morálisan fejlettebb állampolgároknak.³¹ E kijelentést teljesen megalapozatlannak tartom, mivel szó sincs több kódexről vagy jogszabályról, egy törvény érvényes az egész társadalomra, és ezen az a tény sem változtat, hogy az eredményt nem a közösség objektív elvei szerint, hanem az észlelők szubjektív értékítélete alapozza meg.

Következő problematikus pontja az objektív szemléletnek az az eset, amikor a garázdaságot senki nem észleli, sem az elkövetéskor, sem az elkövetés után. Ezeknél az eseteknél ugyanis kérdésként merülhet fel, hogy hogyan lehet a magatartás megbotránkoztató vagy riadalmat keltő, ha a közösség nem

---

³¹ Bodrogi: i.m. 25. o.

érzekeli, nem tud negatív értékítéletet kialakítani, vagy egyes esetekben a közösségtől, várostól, községtől távol történik az elkövetés. Müller Erzsébet szerint sem valósul meg a garázdaság, ha a cselekmény elkövetésekor a társasház lakóinak egyik része nem ébredt fel, a másik része pedig nem volt otthon.³² Másik esetben helyesen nem garázdasággént értékelte a bíróság azt, amikor a három ittas terhelt éjfél után a község szélétől 50, a legközelebbi lakóháztól 100 méterre az úton kerékpárral haladó sértettet feldöntötte és ütlegetni kezdte, a terhelteken és a sértetten kívül más személy látó- és hallótávolságon belül nem volt. E konkrét ügyben a Legfelsőbb Bíróság leszögezi, hogy az országúton való elkövetés nyilvános helynek minősül, a magatartás erőszakos és közösségellenes, de a cselekmény – mivel senki nem észlelte – nem volt alkalmas botrány illetve riadalom okozására.³³ E véleményeket csak osztani tudom, mert egyáltalán nem jelentenek veszélyt a garázdaság jogi tárgyát képező köznyugalomra, igaz más bűncselekmény megállapításának helye lehet. Valamint hibásnak tartom azt a bírói gyakorlatban többször előforduló mondatot, miszerint „alkalmas lett volna (megbotránkozás vagy riadalom keltésére), ha a magatartást észlelték volna”, mert olyan körülményeket értékel az elkövető hátrányára, amelyek meg sem történtek, létre sem jöttek. Feltételezések miatt bűncselekménnyel vádolni valakit pedig jogállamban megengedhetetlen. Kétségtelen, hogy abban az esetben, ha a garázdaság eredmény-bűncselekményként kerülne szabályozásra, akkor az megnehezítené a nyomozó hatóság és a bíróság munkáját, egyrészt a tanúk felkutatása (a „mások” kitételből következik, hogy legkevesebb két személynek kell tudomást szereznie a bűncselekményről), másrészt a bekövetkezett eredmény bizonyítása miatt. Mégis úgy vélem, hogy ezzel a változtatással szűkíteni lehetne az amúgy meghatározhatatlan garázda cselekmények körét, és csökkenne a tényállásban – büntető rendelkezésekre nem jellemző – túlsúlyban lévő szubjektív elemek köre.

Jelenleg a bűncselekmény befejezetté válik az erőszakos magatartás tanúsításával, tehát eredmény nem szükséges. A garázdaság alanya tettesként bárki lehet, az általános szabályok szerint megállapítható társtettség, felbujtás és bűnsegély, viszont nem tekinthető pszichikai bűnsegédnek, aki a tettes közösségellenes, erőszakos magatartásánál jelen van, de a tettes ilyen tevékenységéről előzetesen nem tudhatott (BH.1998.368).³⁴ A garázdaság kizárólag szándékosan követhető el, az elkövetőnek tisztában kell lennie azzal, hogy cselekménye kihívóan közösségellenes és ez okból alkalmas

³² Müller Erzsébet: A garázdaság szabálysértési alakzatának elhatárolása más szabálysértésektől. Belügyi Szemle 1966. 75. o.

³³ Fűvessy Sándor: Néhány fontosabb kérdés a garázdaság körében a Btk. alapján folytatott ítélkezési gyakorlatból. Magyar Jog 1963. 12. sz. 536. o.

³⁴ Belovics – Molnár – Sinku: i.m. 370. o.

mások megbotránkozásának, vagy riadalmának kiváltására. A szándék lehet egyenes (dolus directus) és eshetőleges (dolus eventualis) is egyaránt.³⁵

6. A garázdaság minősített esetei

A bűncselekmény minősített esetei közé tartozik – és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető – ha a garázdaságot csoportosan, vagy a köznyugalmat súlyosan megzavarva követik el. A köznyugalom súlyos megzavarásával minőségi többlet párosul a garázdaság elkövetéséhez, ez esetben a megbotránkozás vagy riadalom az emberek nagyobb számát érinti, község vagy városnegyed lakóinak a nyugalmát, közhangulatát jelentősen hátrányos mértékben befolyásolja, de ide kell érteni a tartós megzavarást is (BH.1996.515.). Szubsztanciális eleme, hogy a riadalom vagy megbotránkozás veszélyhelyzetéből eredmény alakuljon ki, mivel így már eredmény-bűncselekményről beszélhetünk, a minősített esetért az elkövető felelősséggel tartozik, ha az eredmény tekintetében csupán gondatlanság terheli.³⁶

Felfedezhető hármas lépcső a garázdaság esetében: közösségellenesség – kihívó közösségellenesség – köznyugalom súlyos megzavarása. Az első esetben nem valósul meg bűncselekmény, a másodiknál már igen. A két fogalom elhatárolása bírói döntés, tehát teljes mértékben szubjektív értékítéleten jön létre, előfordulhat, hogy ugyanaz a cselekmény egyik bírói fórumon megvalósítja a garázdaság bűncselekményét, míg a másikon nem. Csak a jelentős együttélési szabályok sérelmével megvalósult magatartások sorolhatók a kihívóan közösségellenesség kategóriájába, de a társadalom folyamatos fejlődésével párhuzamosan változnak a köznyugalmat megzavaró cselekmények fogalmi is. Így a jogalkalmazóknak lépést kell tartani a változásokkal, hogy elkerüljék az életszerűtlen, igazságtalan ítéleteket. A kihívóan közösségellenesség és a köznyugalom súlyos megzavarása között már határozottabb, a gyakorlat által egységesebben kimunkált megkülönböztetést tehetünk. Ugyanakkor megfontolandó az a kérdés is, hogy szükség van-e olyan minősítő körülményre, amelyre alig akad példa a bírói gyakorlatban? Véleményem szerint elégséges megoldásnak bizonyulna, ha a büntetés kiszabás körében értékelnék a köznyugalom súlyos megzavarását, mert egyrészt e minősítő körülmény csak egy évvel súlyosabb büntetés kiszabását teszi lehetővé, másrészt sok esetben fel sem mérhető a megbotránkozottak vagy megriadtak pontos száma, így a bizonyítás is nehézségekbe ütközhet és általában ez az elkövetés magában hordozza más, súlyosabb bűncselekmények elkövetését is.

---

³⁵ Belovics – Molnár – Sinku: i.m. 370. o.

³⁶ Nagy: A garázda jellegű... 52. o.

A csoportos elkövetésnek ugyancsak komoly jelentősége van, mivel e minősített eset is vétségéből büntetné fejleszti a cselekményt, így egyes esetekben a jogos védelmi helyzetet csak egy hajszál választja el a garázdaság büntetettétől, ezért is fontos e körülmény pontos gyakorlati alkalmazása. A csoportos elkövetés a Btk. 137. §-ának 13. pontja szerint: *csoportosan követik el a bűncselekményt, ha az elkövetésben legalább három személy részt vesz.* A csoportos elkövetést azért minősíti súlyosabban a jogalkotó, mivel ez az elkövetési forma bátorítja, ösztönzi az elkövetőket, fokozott agresszivitást hordoz magában, és megfélemlítően hat azokra a személyekre, akik kevesebb személy garázdálkodását még meg tudnák akadályozni. Nem zárja ki a csoportos elkövetést, ha három vagy több személy egymással szemben állva és nem egymást támogatva hajtja végre garázda cselekményét, mivel cselekményükkel egységesen sértik a köznyugalmat, mint jogi tárgyat, lényegtelen, hogy erőszakos magatartásuk egymás ellen irányul (4/2007. BJE). Azok az elkövetők is e minősített esetért felelnek, akik kihívóan közösséggel szembe, erőszakos magatartásukat nem ugyanazzal a sértettel szemben valósítják meg (BH.2000.94.). Csoportosan elkövetett garázdaságot szükségszerű megállapítani tehát, ha a tettesek a bűncselekmény tényállási elemeit együttes magatartással, ugyanazon a helyszínen valósítják meg és az alkalmas volt megbotránkozás vagy riadalom keltésére (BH.1988.303.).³⁷ További minősített esetek közé tartoznak – és itt a büntetési tétel már egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés – a csoportosan és a köznyugalmat súlyosan megzavarva, a nyilvános rendezvényen, illetve fegyveresen, felfegyverkezve elkövetett garázdálkodások. A csoportosan és a köznyugalmat súlyosan megzavarva minősített esethez csak utalnék a korábban kifejtett elemzésekre, továbbra is kihangsúlyozva azt a körülményt, hogy a köznyugalmat súlyosan megzavarva elkövetett garázdaságok száma csekély a gyakorlatban.

A nyilvános rendezvényen való elkövetést a jogalkotó a Btk. 271/B. §-ban határozta meg. E rendelkezés nem csak a garázdaság, hanem az azzal rokonságban álló a Btk. 271/A. §-ban meghatározott rendbontás bűncselekményéhez is szorosan kapcsolódik. A garázdaság alapeseténél nincs meghatározva az elkövetés helye, tehát azt bárhol, akár nyilvános vagy nem nyilvános helyen is el lehet követni. Az elkövetés helyét enyhítő vagy súlyosító körülményként értékelheti a jogalkalmazó. Azonban a nyilvános rendezvényen való elkövetés olyan minőségileg veszélyesebb elkövetési forma, amelyet a jogalkotó a minősített esetekhez kívánt beilleszteni, mert e rendezvényeken általában több ember vesz részt, így az itt megvalósított cselekmények lényegesen veszélyesebbek a közbiztonságra és a köznyugalomra.

---

³⁷ Nagy: A garázda... 52. o.

A fegyveresen illetve felfegyverkezve megvalósított elkövetés a 2009. évi LXXX. törvénnyel került be a garázdaság tényállásába. A löfegyveres elkövetés – akár legálisan, akár illegálisan tartja magánál az elkövető – mindig kihívóan közösségellenes és egyben alkalmas megbotránkozás vagy riadalom keltésére. A felfegyverkezve végrehajtott cselekmények esetében felmerülhet az a kérdés, hogy aki e módon hajtja végre a garázda magatartását, nem valósít-e meg egyben más súlyosabb bűncselekményt is, például a visszaélés robbanóanyaggal, robbantószerrel, illetve a visszaélés löfegyverrel vagy lőszerrel büntetettét. Ebben az esetben ugyanis előfordulhat az az abszurd eset is a garázdaság szubszidiárius formája miatt, hogy nem lehet megállapítani e minősített esetet, mert minden esetben konzumálja a súlyosabb bűncselekmény, amennyiben nem legálisan tart magánál löfegyvert.

A 271. § (4) bekezdése szerint mellékbüntetésként kitiltásnak is helye van. A kitiltást a Btk. 60. §-a szabályozza.

7. Az egység – halmazat kérdései

Mivel a garázdaság szubszidiárius bűncselekmény, – amelyet a jogalkotó a tényállásban így kodifikál: „amennyiben súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg” – logikusan következik, hogy súlyosabban büntetendő bűncselekménnyel alaki halmazatban nem állhat. Azonban a garázda, erőszakos magatartás tanúsításával elkövethető egy vagy több más bűncselekmény, így rongálás és testi sértés is. Az ekképpen felmerülő halmazati problémákra a Legfelsőbb Bíróság két egymással ellentétes szemléletet képviselő állásfoglalást is kibocsátott. A 423. számú kollégiumi állásfoglalás (BJD 2848. sz.) szerint, ha a garázdaság egyben más bűncselekmény törvényi tényállásának is megfelel, a minősítés a következőképpen alakul: ha a másik törvényi tényállás súlyosabb büntetést tesz lehetővé, az alkalmazandó, ha a másik törvényi tényállás a garázdaság törvényi tényállásával azonos súlyú vagy annál enyhébb büntetést helyez kilátásba, a garázdaság törvényi tényállása alkalmazandó.

Földvári József szerint az állásfoglalás elméleti szempontból vitatható alaptétele, *„hogy az egy cselekménnyel megvalósított testi sértés és a garázdaság, illetőleg a rongálás és a garázdaság között valóságos alaki halmazatot állapít meg (holott nem valósult meg több bűncselekmény), ennél fogva nem érvényesül a szubszidiaritás (a törvényhozó akarata ellenére) mindazokban az esetekben, amikor a testi sértés, illetőleg a rongálás büntetési tétele nem súlyosabb, mint a garázdaságé”*.³⁸ A BK. 93. számú állásfoglalás viszont leszögezi, hogy bűnhalmazat megállapításának van

---

³⁸ Erdősy Emil – Földvári József – Tóth Mihály: Magyar büntetőjog. Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest 2007. 351. o.

helye, ha az elkövető egy cselekménnyel a garázdaság, valamint a testi sértés vagy a rongálás törvényi tényállását is megvalósítja, feltéve, hogy a testi sértés vagy a rongálás büntetési tétele nem súlyosabb, mint a garázdaságé. Ezek szerint tehát a garázdaság alapesete halmazatban áll a könnyű testi sértés vétségével és a rongálás vétségével (BH1989.52.).³⁹ A két állásfoglalás élénk vitákat váltott ki a jogirodalom művelői között, azonban a joggyakorlat elkötelezett maradt a BK. 93. számú állásfoglaláshoz. A BK. 93. számú állásfoglalást végül az 5/2007. büntető jogegységi határozat helyezte hatályon kívül, azonban a 34/2007. BK. vélemény újra visszahozta a gyakorlatba, mivel lényegében változatlan formában fenntartotta a benne foglaltakat.⁴⁰ A 34/2007. kollégiumi vélemény érvelése szerint a személy elleni erőszakkal megvalósított garázdasághoz nem tartozik hozzá szükségszerűen a megtámadott személynek bármilyen súlyú testi sértés okozása. Ezen ok miatt van helye bűnhalmazat megállapításának, ha a garázda, erőszakos magatartás a sértettnek testi sérülést okoz. Ebből logikusan következik tehát, hogy a garázdaság elkövethető olyan erőszakos támadó fellépéssel, amely még a könnyű testi sértés vétségét sem valósítja meg. Azonban nem beszélhetünk a tetteges becsületsértés és a garázdaság halmazatáról, mivel a tetteges becsületsértés elkövetési magatartásait (arculütés, lökdösődés, fellökés) a garázda, erőszakos magatartás szükségszerűen magában foglalja. Az idézett kollégiumi vélemény értelmében, a garázdasággal alaki halmazatban álló rongálás vagy könnyű testi sértés vétségének megállapítása összhangban van a Btk. 12. §-a (1) bekezdésében foglalt bűnhalmazat szabályaival, miszerint egy cselekménnyel is megvalósítható több bűncselekmény. Tehát a garázdaság esetében az alaki halmazat csak látszólagos, a garázdaságnak mind az alap, mind a minősített eseteire vonatkozik a szubszidiaritás, azonban ezt a szabályt áttörik a Legfelsőbb Bírósági vélemények és az ítélkezési gyakorlat. Azonban amikor az elkövető időben vagy térben elkülönülten hajt végre a garázda magatartásán kívül több más bűncselekményt – tehát anyagi halmazat esetén – a bírói gyakorlat és a jogirodalom egységen állásponton van: nem érvényesül a garázdaság szubszidiárius jellege (BH.1988.302., BH.1995.5.).

8. A garázdaság bűncselekményének elhatárolása a garázdaság szabálysértésétől, illetve más szabálysértésektől

Nemcsak a garázdaság bűncselekményének megállapítása okoz problémát a gyakorlatban, hanem annak elhatárolása más büntetendő cselekményektől is, legfőképpen a más szabálysértésektől. A garázdaság szabálysértésként való kodifikálására már többször sor került a hazai szabályozásban, legutóbb a

³⁹ Erdősy – Földvári – Tóth: i.m. 351. o.

⁴⁰ Nagy: A garázda jellegű...351. o.

2012. évi II. törvényben a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről. Azonban előbb említést érdemel a korábbi szabálysértési törvény, az 1999. évi LXIX. törvény, amely első körben nem önálló tényállásként szabályozta a garázdaságot, hanem a rendzavarás szabálysértése alá vonva.

- 142. § (1) Aki közterületen vagy nyilvános helyen*
- a) verekszik, továbbá aki mást verekedésre felhív,*
  - b) olyan kihívóan közösséggellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen,*
  - c) rendzavarás esetén a hatóság vagy az eljáró hivatalos személy intézkedésével szemben engedetlenséget tanúsít, elzárással vagy százötvenezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.*
- (2) Aki nyilvános rendezvényen*
- a) lőfegyvert vagy robbanóanyagot, illetőleg az élet kioltására vagy testi sértés okozására alkalmas eszközt tartva magánál jelenik meg,*
  - b) a rendező szerv, illetőleg a rendőrség biztonságra vonatkozó felhívásának, rendelkezésének nem tesz eleget, ötvenezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.*
- (3) Az (1)-(2) bekezdésben meghatározott szabálysértés elkövetőjével szemben kiutasításnak is helye van.*
- (4) Az (1) bekezdésben meghatározott szabálysértés miatt az eljárás a bíróság, a (2) bekezdésben meghatározott szabálysértés miatt a rendőrség hatáskörébe tartozik.*

A garázdaság az idézett § (1) bekezdésének b) pontjában foglalt fordulatával volt megvalósítható. Mint látható majdnem teljes mértékben megegyezik a garázdaság bűncselekményének tényállásával, két lényeges elemet kivéve, egyrészt az erőszak nem szerepel tényállási elemként. A 2004. évi CXXXIX. törvény azonban kettéválasztotta az idézett tényállást, így került sor a garázdaság önálló szabálysértési tényállásként való szabályozására. A törvény indokolása szerint az elkövetési helyek konkrét meghatározása leszűkítette a tényállás megvalósulásának a lehetőségét. Így a jogalkotó nemcsak kiemelte a garázdaság tényállását a rendzavarás köréből, de törölte a „közterületen vagy nyilvános helyen” tényállási elemeket is, mivel a szabálysértés egyéb más helyeken (színházban, könyvtárban) is megvalósulhatott.⁴¹

A 2012. évi II. törvény követte a korábbi szabálysértési törvényt, és két külön tényállásban szabályozza a rendzavarást és a garázdaságot. Utóbbit a jogalkotó a korábbi törvénnyel megegyező módon kodifikálta.

---

⁴¹ Nagy: A garázda... 70. o.

170. § Aki olyan kihívóan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, szabálysértést követ el.

9. Egy különös megyei gyakorlat

Kiss László megyei bírósági tanácselnök előterjesztést tett a Baranya Megyei Bíróság Büntető Kollégiumának 2003. október 31. napján tartandó ülésére, amelynek hatásaképpen több évig szinte megszűnt a garázdaság tényállásának megállapítása Baranya megye bíróságain. Az előterjesztés szerint az ítélezésben a legtöbb gondot a garázdaság vétségének elhatárolása okozza a rendzavarás szabálysértésétől. Azért nem a garázdaság szabálysértése, mert a bűncselekmény és a szabálysértés közötti elhatárolást az erőszak biztosítja. Az Sztv. szabályozása szerint az követi el a rendzavarást, aki verekszik, továbbá aki mást verekedésre felhív.⁴² Magától értetődő, hogy a rendzavarás elkövetési magatartása személy elleni erőszak, amely tényállási eleme a garázdaság vétségének is. A két cselekményt az határolja el egymástól, hogy a rendzavarás törvényi tényállásából hiányzik a kihívó közösségellenesség, és az arra való alkalmasság, hogy a cselekmény másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen. A kérdés tehát, hogy egy vagy több személy közterületen vagy nyilvános helyen (mivel több olyan eseti döntés is született, amely értelmében nem minden nyilvános helyen tanúsított erőszakos magatartás valósítja meg a garázdaság vétségét: BH.1989.183., BH.1985.90.) történő bántalmazása mikor minősül szabálysértésnek, és mikor bűncselekménynek. Ugyanis tarthatatlan az a helyzet, hogy ugyanazon vagy hasonló magatartások miatt egyik esetben szabálysértés, másik esetben bűncselekmény miatt kerül sor az elkövető felelősségre vonására.⁴³ Az előterjesztés az egyik legkézenfekvőbb megoldásnak azt tartja, hogy a bírók minden esetben kritikusan vizsgálják a garázdaság bűncselekményének törvényi tényállási elemeinek a meglétét, és marasztalás esetén pontosan határozzák meg ezeknek az okoknak a meglétét. Az elkövető tudattartamának vizsgálata elengedhetetlenül fontos a cselekmény helyes minősítéshez, mivel ha az elkövető szándéka még eshetőlegesen sem terjedt ki a megbotránkozás vagy riadalom keltésére, illetve annak reális lehetősége sem állt fenn, akkor nem lehet helye bűncselekmény megállapításának.⁴⁴

---

⁴² Kiss László: A garázdaság elhatárolása a rendzavarás szabálysértésétől. Előterjesztés a Baranya Megyei Bíróság Büntető Kollégiumának 2003. október 31. napján tartandó ülésére 17.-19. o.

⁴³ Kiss: i.m. 19-21. o.

⁴⁴ Kiss: i.m. 21-22. o.

10. Az új Büntető Törvénykönyv szerinti szabályozás

Az új büntetőtörvény a 2012. évi C. törvény, amely 2013. július 1-jén lépett hatályba. Az új törvénykönyv is fontosnak tartotta, hogy az antiszociális, erőszakos magatartások, amelyek a közösség és a jelenlévők körében megbotránkozást vagy pánikot keltenek, bűncselekményként kerüljenek szabályozásra. A kódex a korábbi 1978-as szabályozással megegyező módon kodifikálta a garázdaságot, tehát nem született új garázdaság fogalom, ahogy azt korábban megszokhattuk az új büntető törvénykönyvektől. Az új szabályozás szerinti tényállás:

339. § (1) Aki olyan kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a garázdaságot

a) csoportosan,

b) a köznyugalmat súlyosan megzavarva,

c) fegyveresen,

d) felfegyverkezve vagy

e) nyilvános rendezvényen

követik el.

Mint látható, az alaptényállás esetében nem történt változás, a minősített esetek körében azonban az új Büntető Törvénykönyv indokolása szerint fontos cél volt a garázdaság minősített eseteinek egyszerűsítése és ésszerű rendezése, ezért a minősített esetek egységesen három évig terjedő szabadságvesztéssel büntethetők, valamint kikerült ezeknek az eseteknek a köréből a (korábbi számozás szerint) 271. § (3) bek. a) pontjában szabályozott csoportosan és a köznyugalmat súlyosan megzavarva esetkör. Hogy ez a két változtatás mennyiben felel meg az indokolásban kitűzött céloknak, arra csak az új ítélkezési gyakorlat adhat majd választ.

IV. De lege ferenda

A garázdaság fogalma, mint láthattuk, rövid története során folyamatos változtatásokon esik át. Ez is azt jelzi, hogy nem sikerült egy, a jogirodalomnak, a gyakorlatnak és a jogállamiság követelményeinek is megfelelő szabályozást létrehozni. Bár a jelenleg hatályos Btk. fogalma a megalkotása óta nem változott, mégsem hihetjük azt, hogy hibátlan és nem szorul semmilyen változtatásra, amit a garázdaság kérdéskörében született nagyszámú Legfelsőbb Bírósági vélemények, határozatok és iránymutatások is alátámasztanak.

Nagy László Tibor több lehetséges változtatást is megfogalmaz. Elképzelései közé tartozik többek között az elkövetési motívum tényállási elemmé tétele, vagy a csoportos elkövetés alapeseti tényállási elemként való értékelése. E felvetésekkel azért nem tudok egyetérteni, mert egyrészt a csoportos alapeseti elkövetés túl szűkre zárná a tényállás megvalósítását és több olyan súlyos eset is kikerülne a szabályozás alól, amelyeket szükségszerű lenne bűncselekményként értékelni. Másrészt a motívum tényállási elemmé tételével a bíróságnak minden esetben vizsgálnia kellene az elkövető célját, tudattartamát, ami jelentősen megnehezítené a bizonyítást. Kijelenthető, hogy az ítélkezési gyakorlat végérvényesen szakított a motívum-elmélettel (BH.1983.434.). Valamint a terheltek bármikor hivatkozhatnának valamilyen személyes indítóokra, így kerülve el a súlyosabb büntetést. Sokkal ígéretesebb lehetőségnek tartom viszont azt a felvetését, hogy a garázdaság materiális bűncselekményként kerüljön szabályozásra, mivel ezzel a változtatással szűkíteni lehetne az amúgy meghatározhatatlan garázda cselekmények körét, és csökkenne a tényállásban – a büntető rendelkezésekre általában nem jellemző – túlsúlyban lévő szubjektív elemek köre. A garázdaság elkövetési magatartásának leszűkítése kizárólag a személy elleni erőszakos cselekményekre is járható útnak tűnik, mivel a dolog elleni elkövetés aránya csekély számban fordul elő a gyakorlatban és ezek védelmére a rongálást elégséges szabályozásnak tartom. Végezetül felveti a garázdaság Btk.-ból való törlésének gondolatát. Ezzel az állásponttal szintén nem értek egyet, bár tény, hogy nehezen megfogható gumiszabályozással állunk szemben, de a magam részéről fontosnak tartok egy olyan tényállást, amely fellép a nyíltan közösségellenes és egyben erőszakos magatartások ellen.⁴⁵ Véleményem szerint egy új törvényi tényállás, a Kúria egységes, a gyakorlatban bevált iránymutatásaival megerősítve, képes lenne megnyugtató módon szabályozni a védendő jogi tárgyat. Ezen új tényállás szabályozását mindenképpen a Btk. berkein belül tartom szükségesnek a társadalomra való veszélyességére tekintettel. Az új fogalom követelménye, hogy a tényállási elemek objektívebbek legyenek és megfelelő szintre szűkítsék a garázdaság elkövetési magatartásait. Álláspontom szerint az alábbi tényállás (vagy ehhez hasonló) nyújtana megfelelő szabályozást.

271. § (1) Aki olyan személy elleni erőszakos magatartást tanúsít, amely másokban megbotránkozást vagy riadalmat kelt, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

---

⁴⁵ Nagy László Tibor: A garázdaság szabályozásának ellentmondásai. Ügyészségi értesítő 1990. 2. sz. 30-31. o.

(2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a garázdaságot

a) csoportosan

b) nyilvános rendezvényen,

c) felfegyverkezve követik el.

(3) Mellékbüntetésként kitiltásnak is helye van.

Mint látható, a tényállás nem tartalmazza a kihívóan közösségellenes jelzõt, véleményem szerint a riadalom vagy megbotránkozás valós bekövetkezése minden esetben kimeríti a kihívóan közösségellenesség fogalmát, így nem szükséges tényállási elemként való értékelése. Nem tartalmazza a minõsített esetek közül a köznyugalmat súlyosan megzavarva, a fegyveresen, valamint a csoportosan és a köznyugalmat súlyosan megzavarva eseteket, amelyek feleslegességét korábban már kifejtettem. Az új garázdaság bûncselekményét és a rendzavarás szabálysértését megfelelõ szabályozásnak tartom, így feleslegessé válik a garázdaság önálló szabálysértésként való értékelése. Ez esetben felmerül a kérdés, hogy mi történik azokkal a jogsértõ cselekményekkel, amelyek nem vonhatók egyik tényállás alá sem. Véleményem szerint e magatartások ellen elégséges védelmet nyújtnak más szabályozások (például: a könnyû testi sértés, rongálás, tulajdon elleni szabálysértés, becsületsértés, stb.).